VOLBURĂ POIANĂ NĂSTURAȘ

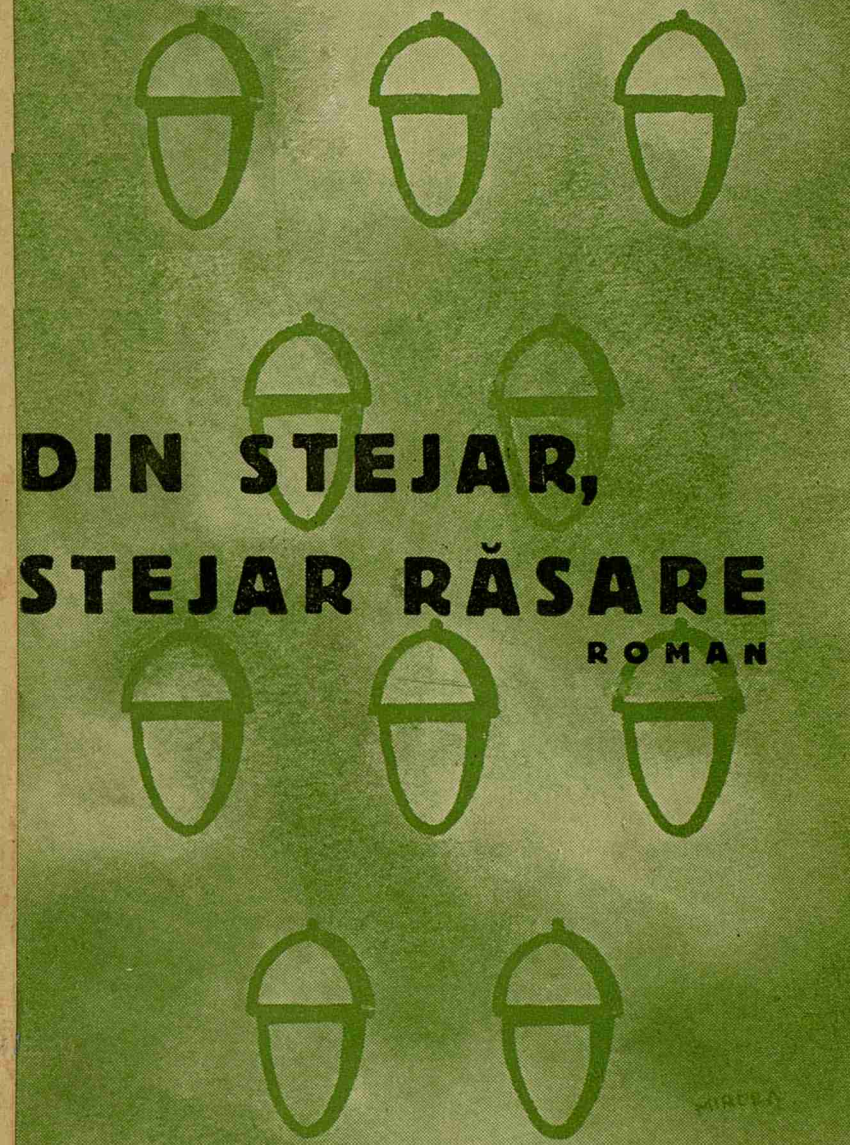

DIN STEJAR, STEJAR RĂSARE

ROMAN

EDITURA LIBRARIEI PAVEL SURU

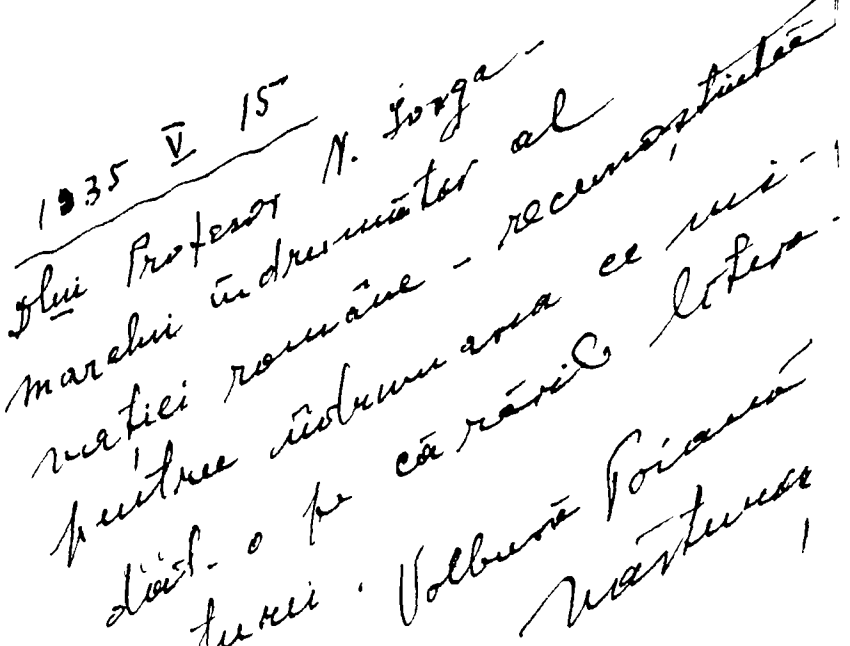
1935 V 15
Dlui Profesor N. Iorga -
marelui îndrumător al
vieții românești - recunoștință
pentru cuvântul ce mi-
l-a spus - o pe cărare
lângă
lume. Volbura foiană
mărturisea

DIN STEJAR, STEJAR RĂSARE

COPERTA DE MIRCEA ŞEPTILICI

VOLBURĂ POIANĂ NĂSTURAȘ

DIN STEJAR, STEJAR RĂSARE

ROMAN

EDITURA LIBRĂRIEI PAVEL SURU—BUCUREȘTI

S'A TIPĂRIT ACEST VOLUM LA TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI DIN BUCUREȘTI IN LUNA APRILIE ANUL 1935. AFARĂ DE EDIȚIA OBIȘNUITĂ S'AU TRAS ȘI DOUĂZECI ȘI CINCI EXEMPLARE PE HÂRTIE PENTRU BIBLIOFILI, NUMEROTATE DELA I-XXV, SEMNATE DE AUTOR.

IN LOC DE PREFAŢĂ

Stimate Domnule Pavel Suru,

Cu strângere de inimă, trimit astăzi editurii d-voastre manuscrisul romanului meu: „Din stejar, stejar răsare".

Prezentat la concursul editurii „Cugetarea" pentru premiul Delafras, — romanul e scris în special pentru tineri — a fost respins categoric dela binefacerea unei bune aprecieri, întrucât un membru din comisiune, mi se pare că e profesor la un liceu din Capitală, cetindu-l, s'a spovedit într'un referat cu afirmarea că romanul meu poartă pecetea unui patriotism exaltat şi deci prezintă un pericol pentru tineret.

Editura Ig. Hertz m'a sfătuit să mă adresez Fundaţiilor Regale, accentuând, că acolo la Fundaţii se varsă anual dela Loteria Statului 20.000.000 lei pentru tipăriri. D-l Hertz a mai adăugat că romanul cu pricina este impecabil din punct de vedere al stilului, dar fondul... Cu acest fond nu se poate face negustorie à fond.

La Fundaţii n'am încercat. Il înfăţişez însă d-voastre, d-le Pavel Suru, pentru motivul că eu vă cunosc de mai bine de două decenii, în care curgere de vreme, n'aţi pus la teasc maculatura imorală a atâtor făcători de cărţi, scrise pentru despoierea vădită a neamului românesc de toată comoara de virtuţi dăinuitoare, moştenită cu cinste dela înaintaşii noştri.

Știu că niciodată n'ați deschis ochii mari, într'acolo, unde strălucește soarele aurului poftitor, nici n'ați ciulit urechile, în partea dincotro vine sunetul metalului scump, ca să-l dobândiți, ci cu tămâia umilinței în inimă și cu dragostea de neam în suflet, a acestui neam, pe care nu l'ați otrăvit înmiind cărțile spurcate pe tejgheaua afacerilor rentabile, — d-voastră n'ați omorît sufletul tineretului.

Romanul „Din stejar, stejar răsare" este scris pentru învierea sufletelor, nu pentru moartea lor.

In așteptarea unui răspuns, primiți dragostea mea.

Volbură Poiană Năsturaș.

Sft. Gheorghe.
1935, Martie 20.

Stimate Domnule Volbură Poiană Năsturaș,

Cetind scrisoarea și manuscrisul romanului d-voastre „Din stejar, stejar răsare", m'am convins că ați rămas același idealist pe care l'am cunoscut acum aproape un sfert de veac.

Personal sunt foarte fericit că mai întâlnesc măcar câte unul dintre vechii prieteni pe cari i-am cunoscut în vremea nu tocmai îndepărtată — când lumea era mai idealistă, mai naționalistă și cu mai multă pudoare, — și care cu toate ispitele a putut să-și păstreze sufletul curat.

Câți oare dintre luptătorii vremurilor petrecute, strânși în jurul unui om pentru promovarea ideii de naționalism curat, de cinste și de morală, au mai rămas credincioși acestor principii? Câți au rezistat ispitei banului care se poate mai ușor câștiga renunțând la morală?

Aproape toți pe cari i-am cunoscut în drumul nostru spre idealism, au dezertat, unii ispitiți de politica partidelor, care — din păcate — aduce și avere celor ce o doresc; iar alții seduși fiind de vremurile noi pentru care naționalismul, bunul simț și morala nu mai există.

Așa se explică, dece majoritatea scrierilor, traducerilor, tipăriturilor și celor ce se cetesc, formează literatura pornografică, pe care criticii literari de astăzi, gă-

sesc de cuviinţă s'o recomande elogios publicului nostru încă atât de necunoscător în alegerea hranei sufleteşti.

Editorii cărora le-aţi prezentat romanul şi au refuzat să vi-l editeze, n'au — se vede — nimic comun cu patriotismul şi naţionalismul ce doriţi d-voastră să-l înfiltraţi tineretului şi pe această cale a literaturii; ba judecând după cum se comportă, s'ar putea crede că sunt adversari ai acestor simţăminte.

Nu mă aştept ca acest roman al d-voastre scris pentru învierea sufletelor să fie primit de criticii de astăzi aşa cum sunt primite romanele scrise pentru uciderea lor.

Totuşi, noi cari am rămas cu aceleaşi credinţe pentru care am luptat în trecut, ne facem datoria să luptăm înainte cu gândul, că va veni vremea când se va vedea că nu cei ce se ostenesc să răspândească patriotismul, cinstea şi morala sunt cei rătăciţi, ci din contră, cei ce înţeleg să apere desmăţul care se lăfăeşte astăzi în toate domeniile: literatură, artă, politică, ziaristică, etc.

Pentru aceste consideraţiuni şi în credinţa că fac operă românească, îmi permit să vă comunic d-le Volbură Poiană Năsturaş, că editez romanul d-voastre şi dacă nu va avea un succes de librărie ca romanele cu subiect demoralizator, vina nu va fi a noastră, oferindu-l societăţii, ci a celor cari nu înţeleg pericolul că merg spre prăpastie, refuzând hrana sufletească făcătoare de bine.

Bucureşti, 30 Aprilie 1935.

Cu cele mai bune sentimente,
al d-voastre stimator,
PAVEL SURU.

P L E C A R E

In ziua de 14 August 1916 soarele ardea mai potolit către seară.

O boare venită dinspre Carpaţi, sfinţise largurile văzduhului cu mângâierea răcoritoare a codrilor din zare.

La biserică se auzea bătând toaca de vecernie. Zvonul tremurător de lemn uscat înfiripa în sufletul fiecărui creştin îndemnul ca să-şi facă cruce.

Câte un om, trecător pe drum, îşi ridica cu evlavie pălăria de pe cap, se oprea în loc şi după ce se întorcea cu faţa spre răsărit, îşi făcea de două-trei ori crucea creştinească, apoi îşi aşeza pălăria mare din nou pe cap, urmându-şi drumul mai departe.

După toacă, se legăna mai sus de moarte, cântecul armonios al clopotelor aşezate în slava turnului dela biserică. Clopotele erau vechi, ca şi biserica de vechi, ba unul, cel mai mare era crăpat la margine de doagă, de atâta tras pe scara anilor.

Odată cu doina clopotelor, dusă ca o curgere de aramă sunătoare printre ramurile plopilor de lângă poarta bisericii, a pornit să colinde prin frunziş vântul scăpat din zarea munţilor. Acesta ducea unduirea clopotelor dincolo de măguri.

In satul Gorgani, aşezat lângă Olt, lumea trăia de când e satul cu bucuria dragostei de pământ înflorită în suflet. Greutăţile mari, ce bântuesc pe unele locuri, nu s'au încruntat niciodată peste sat, aşa cum s'ar încrunta norii negri deasupra livezilor.

Numai focul, care de trei zile mistuise casa crâşmarului până în temelie, a înfiorat inimile mulţimii.

Oamenii din sat s'au cutremurat când au văzut pră-

pădul flacărilor. A pierit în vijelia arderii cuibul de cocostârci împletit cu meșteșug pe vârful casei. Patru pui de cocostârci s'au făcut cărbune.

Părinții puilor, doi cocostârci sugrumați cu suspin de moarte, când au văzut mistuirea, s'au înălțat sus în negura fumului. De acolo din înaltul cerului și-au dat drumul să pice ca doi bulgări grei de omăt. Așa li-a fost voința, să ardă și ei în foc, odată cu puii. Părinții s'au prăvălit peste mormântul de jăratic unde era vatra de lumină omorîtoare.

Incolo, alte triste ți rar se cuibăreau să răvășească satul.

De murea cineva, moartea era socotită, că e dela Dumnezeu dată și după o zi de lacrimi, după o lună de suspin, mortul se cufunda în uitare.

In această veghere pașnică nimeni n'ar fi bănuit că dincolo de hotarul inimilor și al cunoștințelor, peste câteva ceasuri, în umbra nopții care coboară, se va arunca zarurile existenții unui neam întreg.

După doi ani de neutralitate, în care timp clocotise răbdarea neamului românesc, conducătorii destinelor noastre au pus trâmbițele să sune prăvălirea armatei române peste Carpați.

Bătrânii ca și tinerii, cu drept cuvânt, au fost crescuți în lumina unui adevăr ce trebuia împlinit cu orice jertfă.

Invățătorul la școală, preotul la biserică, oamenii politici cari veneau cu gânduri bune în sat, le-au spus, că România are un ideal de îndeplinit.

Dincolo de Carpații ce fierestruesc zarea, stă fierbând sorocul tuturor așteptărilor veacurilor de eliberare.

Acolo de mult plânge Avram Iancu; Horia și Cloșca așteaptă răstigniți pe roată.

Dincolo de Prut, până la Nistru, pământul lui Ștefan cel Mare cere răsunetul armelor românești eliberatoare.

In ţara fagilor, din veacuri numărate, la mânăstirea Putna, se cutremura un mormânt de mare domn.

S'a bucurat şi copilul din leagăn, când în noaptea de 14-15 August 1916, a pocnit catapeteazma aşteptării îndelungate. Atunci s'a frânt zăgazul voiniciei noastre ca să pornim în sus pe toate văile Carpaţilor.

Ca şi cum s'ar fi dus cu plugul la câmp să are, aşa a pornit Neculai Bălună de acasă, dela dânsul, părăsindu-şi satul Gorgani.

S'a grăbit să apuce cel dintâiu cu vitejie de patul puştii, să-şi apere ogorul şi să-şi întregească pământul Patriei după adevăr.

S'a dus de acasă în dimineaţa zilei de sfânta Maria. Mare, înalt, drept, nu purta încă gârbovirea vremii în spate, nu avea obrazul brăzdat nici de lacrimi, nici de furtună.

In ochii lui albaştri flutura seninul cerului limpede. Scăpăra fiorul nădejdilor mari, eterne.

Atâta a spus la plecare robit de durere şi de duioşie :

— Rămâi sănătoasă Dochie! Dochia era nevasta lui — să nu mă uiţi!

Rămâi surâsul şi lacrima casei mele, truda vieţii de mâine, mama copilului meu şi al tău. Nu mă uita!

Copilului i-a spus :

— Soare, tu, să te închini lui Dumnezeu, să-ţi deie minte şi noroc. Să-ţi fie dragă cartea. Să te duci să înveţi mai departe la oraş.

Surorei lui i-a adăugat :

— Să ai încredere, Radă, în ziua de mâine. Toate vin cu voia celui de sus!

.Amintesc că Rada avea suflet neîncrezător. Nădejdea nu încolţea în inima ei niciodată.

Această femee, singura din neamul Bălună, trăia cu inima închircită. Era asemeni unui burete crescut fără folos pe trunchiul unui copac sănătos.

Fratelui mai mare, lui Gheorghe Bălună, i-a spus:

— Să fii sprijinul și sfătuitorul celor cari rămân sub acoperământul casei noastre. Să nu se stingă niciodată cărbunii aprinși pe vatră. Sarea să nu lipsească de pe masă.

Suntem o mână cu cinci degete. Astăzi un deget se smulge și rămân patru degete. Voi sunteți mâna rămasă cu patru degete. Puteți lucra.

Pe urmă, s'au sărutat, s'au îmbrățișat, au plâns și iar au plâns și iar s'au sărutat și iar s'au îmbrățișat.

Tare îi vine omului greu să vadă cum se frânge cel mai frumos ram dintr'un pom. Rămâne pomul ciuntit. Un pom care are mai puține ramuri face roade mai puține, mai puține păsări cântă în el. Roata coroanei lui e frântă într'o parte.

Omul tresare când vede pocnind o strună la o vioară. Rupi o strună la vioară și arcușul cântă numai pe trei strune.

Cântă și pe trei strune, dar simți că îi lipsește un adaus de cântec.

Neculai Bălună simțea toate aceste lipsuri în ceasul despărțirii. Doar nu era cu inima de piatră. Bărbat încercat, trecut prin vrejii multor dureri, el și-a picurat lacrimile în interior, a lăsat așa, să-i plângă sufletul, în ascuns, plânsul depărtărilor. Izvorul regretelor, desfundându-se din piatra inimii, nu a fost împărtășit și altora.

Dimpotrivă, spinii despărțirii au sângerat pe ceilalți.

Dochia, Soare, Rada și Gheorghe Bălună, au fost stropiți fățiș pe obraz cu aghiazma ochilor înduioșați. Și în apa genelor, zările se lărgeau, pasul lui Neculai Bălună se iuțea tare, tot mai tare, până când nu s'a mai văzut în lumina ochilor lor decât ca o fluturare de mânecă de cojoc.

PRIMA VESTE

Toamna își frânge mânile pe creste. Parcă mai greu trec zilele de când a plecat de acasă Neculai Bălună.

Rugina vremii se așterne pe muchea zărilor, iar frunzele pălesc galbene ca și o coajă de lămâie. Vântul s'a înăsprit. Răsbufnește în poartă, o zgâlțâie, o deschide, dă năvală în ogradă și smulge fereastra din țâțâni. O cioară face mătănii pe creanga nucului și cârâie mereu.

Dochia pune mâna strașină la ochi, ia un retevei și-l aruncă în nuc, după cioară.

— Dă-i pace, nu da întrânsa, — se smuncește Rada de pe prispă. Nu da! Cârâie și cioara, c'așa-i dat ei să cârâie.

— Radă, toată viața ta ai zis nu; niciodată n'ai spus da, o ațâță Bălună.

Când te chem:

Hai Radă, la biserică. Tu, zici nu. Dar pe urmă tot mergi.

Când te strig:

Hai, Radă, hai și mănâncă. Tu zici, nu. Dar pe urmă vii la masă.

Când te-am întrebat atunci :

Radă vindem colțul de pădure, dinspre Cercei? Tu ai zis nu. Dar după aceia l-ai vândut pe un preț de batjocură. Nu ne-ai întrebat și pe noi ca să-ți spunem cât prețuește pădurea.

Cât a vorbit Gheorghe Bălună, Rada și-a adus aminte că și Gheorghe a spus odată în viață: nu. Și nici nu l-a lăsat în pace.

I-a zis :

— Și tu ai zis odată să nu vindem boii. Neculai te-a ascultat. Nu i-a vândut. Dar peste trei zile Cudalbu a crăpat de luțernă. Am avut mare pagubă atunci cu peirea boului.

— Da, așa-i. Am zis atunci, nu. Și am spus, pentru că niciodată omul nu trebue să-și vândă vitele crescute în bătătură.

Afară de asta...

Gheorghe Bălună nu-și isprăvise vorba toată, când intră pe poartă curierul satului cu o carte poștală în mână.

Gheorghe Bălună visase azi noapte împușcături dese și bubuituri rare de tun. S'a gândit el că împușcăturile din vis înseamnă vești. Și vestea a venit.

— A scris Neculai Bălună, — zice curierul. Scrie de lângă Sibiu. Până acolo au ajuns voinicii noștri. Dumnezeu să li-ajute.

Gheorghe Bălună apucă scrisoarea cu acea cucernicie pe care o simte numai creștinul când ia nafură din mâna preotului. Se uită la scrisoare, n'o cetește, apoi o bagă prin gura cămășii în sân. Alunecarea scrisorii îi freamătă o slabă gâdilire. Nu vroia s'o cetească el întâi. S'o cetească Dochia, căci pe numele ei era trimisă. Poate s'o deslege și Soare întâiu, căci știe bine să desgheţe slovele.

Dorința arzătoare însă îi înmoaie gândul. Nu s'a putut stăpâni. Scoate scrisoarea din sân și când s'o pună în bătaia ochilor s'o cetească, intră Soare pe poartă:

— Mi-a spus curierul că a scris tata. Unde-i scrisoarea?

— Nu ți-a scris, te-a amăgit, frânge Rada bucuria copilului.

— Ți-a scris. Na-ți-o! — Și Gheorghe Bălună îi întinde scrisoarea.

Cu bătaia inimii pe buze Soare cetește cu glas de clopoțel în floare:

Dragă Dochie și Soare,

Sărut mâna bădiță și Radă,

Rugați-vă lui Dumnezeu pentru noi. Atâta mi-i de amară inima că miros a pământ.

Soare să învețe carte ca să poată trăi mai ușor în lume.

Rugați-vă lui Dumnezeu pentru mine.

Vă sărut pe toți,

Neculai.

Dochia aprinde lacrimi de argint pe gene.

Soare plânge cu capul în poala mamei strângând scrisoarea la sân.

Rada își rupe gândul:

— Dacă plângeți am să-i trimit veste lui Neculai să nu vă mai scrie !

Gheorghe Bălună părea că înlemnise singur în ogradă. Își aruncă ochii sus pe ramurile nucului. Cioara, pe care o alungase Dochia, zburase de mult de pe creangă. Acum el îi vede numai umbra. I se pare că umbra face mătănii în nuc.

Rămas împietrit, nu putea deslușì înțelesul slovelor așternute pe scrisoare: rugați-vă lui Dumnezeu pentru noi.

O fi bine, n'o fi bine, nu știm! Poate că așa statornicește el: gândul să-l ridicăm întâi la Dumnezeu și apoi să-l coborîm la oamenii dragi. O fi bine, n'o fi bine, nu știm.

Or fi mulți, or fi puțini, nu știm.

Flutură steagul regimentului 2 „Cățea" peste coline.

— Oare de ce i-o fi zicând acestui regiment „Cățea"? — se întreabă Gheorghe Bălună.

Știe că acest regiment a avut totdeauna comandanți cu inima bună și la suflet dulci ca mierea de albine.

Ofițerii subalterni au fost iubitori de soldați și meșteri la instrucție.

De ce i-o fi zicând acestui regiment „Cățea"?

Și tot el își răspunde în voe.

Vechii înaintași din ținutul Râmnicului coborau toamna spre miază zi cu căruțele încărcate de poame ca să le vândă în șesul Dunărei.

Și pentru ca să-și apere popasurile pe care le făceau în călătoria lor, aveau obiceiul să lege cu lanț de fundul căruțelor câte o cățea bună păzitoare.

Astăzi urmașii lor și-au adăugit porecla la numele regimentului vâlcean.

La o manevră, un țigan, ca să nu desmintă porecla regimentului, conducător la căruța de aprovizionare, legase cu o funie de osia dinapoi a căruței o cățea neagră, furată dela stână. Căruța mergea înainte trasă de cai, iar cățeaua se zbătea în urmă, târâtă de gât.

Cine a văzut chinuirea cățelei în acea spânzurătoare trasă, nu s'a putut opri ca să nu strige: oprește cățeaua, că rupe căruța!

Și pe când Gheorghe Bălună își lumina gândurile cu povestea cățelei, se apropie Soare:

— Unchiule, eu nu-ți mai dau îndărăt cartea asta poștală, venită dela tata. Lasă-mă s'o port cu mine ori unde m'aș duce. Când mă uit la dânsa parcă văd pe tata.

Și când a pronunțat cuvântul tata, din nou l-a podidit lacrimile.

Și acum adaug eu:

Așa a făcut Dumnezeu lumea asta: toamna, parcă îi cade omului plânsul mai lesne. Frunzele galbene în prăpădirea lor legănată, cresc o greutate pusă peste boaba lacrimilor și o fac să pornească mai repede pe calea ei de vrajă, până în zarea ochilor.

Și omul plânge, plânge și se ușurează.

— Unchiule, dragul meu unchiu, mi-o lași?

Tata ne spune nouă la toți în scrisoare ca să ne rugăm pentru el.

Hai cu mine să ne rugăm.

Şi pleacă Soare înainte, ţinând de mânecă după dânsul, pe unchiul Bălună.

Cine a văzut pe Gheorghe Bălună şi pe Soare, în ziua aceea sfântă de ziua mică a Sfintei Marii, păşind pragul în casă, ar fi crezut că doi creştini trec pragul peste puterea veacurilor.

Amândoi s'au smuls din simţirea vremelnică a lumii, au lăsat toată viaţa trăită la uşa tinzii, ca să intre ei singuri cu strălucirea de aur în suflet a înfăţişării lui Neculai Bălună, să se roage şi să facă mătănii înaintea icoanei cu Răstignirea lui Hristos.

Li s'au părut că paşii lor dela uşe până aproape de icoană nu mai au putere.

Gheorghe Bălună tot mai mic se mistuea, picioarele i se clătinau.

Soare călca în vârful degetelor, cu ochii privind icoana, care pentru el acum însemna binefacerea cea mare.

Nimic n'au şoptit până când au căzut în genunchi. Apoi :

— Apără-l, Doamne.

— Apără-l — îngână copilul.

— Ajută-i, Doamne.

— Ajută-i — îngână copilul.

— Dă putere, Doamne, braţelor de ostaş.

— Dă putere, — îngână copilul.

— Intoarce-l sănătos de pe câmpul încercărilor sângeroase.

— Intoarce-l — îngână copilul.

Şi-au făcut cruce, s'au ridicat amândoi şi au ieşit din casă afară.

In sufletul lui Soare, se desfăşura murmurul rugăciunii şi nu mai înceta.

Apără-l, ajută-i, dă-i putere, întoarce-l.

— Unchiule, zi şi tu încă odată cu mine: apără-l, ajută-i, dă-i putere, întoarce-l.

Gheorghe Bălună s'a uitat cu mângâeri părinteşti

la Soare. L-a desmierdat pe creștetul capului, l-a desmierdat pe obraji, l-a sărutat.

— Zi, unchiule, și tu odată cu mine.

Și au rostit amândoi:

Apără-l, ajută-l, dă-i putere, întoarce-l!

In ogradă întâlnind pe Dochia a pus-o să repete vorbele de ajutor. Și le-a repetat așa, după cum i-a spus.

Când a întâlnit-o pe Rada și pe ea a silit-o să spue: apără-l.

De toca la biserică lui Soare i se părea că toaca zice : apără-l.

De scârțâia cumpăna fântânii din colțul grădinii, când venea cineva să scoată apă, lui Soare i se părea c'aude: ajută-i.

Pentru dânsul toate însemnau o rugăciune spusă cu înaltă cucernicie întru paza tatălui său, dus la luptă.

POMELNICUL VITEJILOR

Zi mare, zi de zarvă aprinsă în Gorgani. De cu seară se dăduse înștiințarea, că a doua zi, cât de dimineață să se adune satul la școală, pentru ca să asculte faptele vitejești ale eroilor din sat, săvârșite în timpul celor două luni de când a început războiul.

Invățătorul primise ordin ca să aducă el la cunoștința tuturor, vitejiile săvârșite.

Cât de încăpătoare era sala cea mare a școalei, s'au strâns atâția în ceasul hotărît, încât înăuntru sălii, nimeni nu mai avea loc să intre.

Ferestrele toate stăteau deschise. Capetele își frângeau gâtul plecate de afară înăuntru, băgate pe fereastră, ca să nu scape nimic urechilor, s'audă tot.

S'au strâns elevii școalei primare, fetele mari, femeile și bătrânii.

Floarea bărbătească a Gorganilor nu era prezentă aici. Ea își înflorea vitejia pe vetrele de foc unde drapelele își desfășurau lumina lor.

Alături de preotul satului crescut maiestos la statură, împodobit cu barbă mare și cu părul capului alb ca zăpada, semănând leit cu sfântul Neculai din icoană, sta învățătorul. El ridică fruntea sus alături de preot, se înalță de pe scaun și cetește cu glas tare și respicat, evanghelia faptelor națiunii.

Acum se strecoară, rând pe rând, pe pânza de mătase a aducerilor aminte, umbrele celor cari au plecat la datorie.

Numele vitejilor a fost cetit cu sfințenie, cu ecou de mândrie pătruns în inima rudelor apropiate.

Ceasul acesta trezea surâsuri, trezea duioșie, fermeca auzul, creștea mândria familiei care se simțea

fericită pentrucă de pe vatra ei s'a deslănțuit furtuna brațelor de luptă.

Șiragul tuturor faptelor mărețe povestite a avut sfârșit.

Învățătorul se arată ca un zeu. Apoi își lasă ochii în jos și tace.

Inimile celor patru Bălună, strânși în sală, s'au aprins în flacările părerilor de rău. Se vedeau mici, mici cât pumnul, învățătorul nu amintise nimic despre Neculai Bălună. Pe ceilalți însă îi vedeau mari, în uriașe proporții, mari cât vârful munților din zările de sus.

De durere, o negură deasă se lăsase peste lumina ochilor lui Gheorghe Bălună. Acum s'a gârbovit și el de umeri, ca să pară mai mic printre ceilalți. Ii părea rău că a venit la școală. Dacă ar fi avut puterea să se schimbe în chip nevăzut, ca să poată ești din sală, ca un duh curat, ar fi fost cel mai fericit om din lume. Cu atât mai mult se simțea împuținat astăzi, cu cât familia Bălunilor, din satul Gorgani, avea ca moștenire un trecut istoric al faptelor săvârșite.

Trei frați Bălună s'au dus pe vremuri să sprijine steagul ridicat de Tudor Vladimirescu.

Un alt Bălună, vestit vizitiu, a mânat caii la călească ce ducea pe Principele Carol, în 1866, dela granița țării românești la București.

Alți doi Bălună, au luptat în ziua de 30 August 1877 la Grivița.

Când s'a rupt scara pe care se înălțase Valter Mărăcineanu să înfigă steagul ridicat pe redută, sergentul Ioniță Bălună a sprijinit-o cu umerii puternici.

In curgerea anilor neamul Bălună a cinstit satul și cu fapta și cu vorba.

A ajutat pe nevoiași, a adâncit fântâni la răscruci, a cumpărat două clopote la biserică, a răsădit nuci buni la palma livezilor.

Neamul Bălună, n'a umblat să strângă comori pe pământ, ci a pus streajă de fapte bune la tot pasul pe unde umblă neamurile, în trecerea lor pe pământ.

Trecutul acesta, cu răsuflet de voevozi ai binelui, își prăbușea acum greutatea lui ca un munte peste viața lui Gheorghe Bălună.

Totuși nu s'a îndoit până la sfârșit. O presimțire îl înviora. O mână de înger coborînd din seninul veacurilor a dat la o parte perdeaua negurii ce se așternuse peste ochii lui Gheorghe Bălună.

Bălună nu îngenunchea.

S'a aprins soarele zilei ca un cuptor la fereastră când învățătorul rosti mai departe pomelnicul vitejilor.

Așa a spus învățătorul :

— Oameni buni, toate faptele săvârșite, pe care vi le-am cetit ne-au împărtășit cu mândrie.

Faptele săvârșite sunt ale vitejilor din Gorgani.

Dar o faptă strălucită de arme, pe care nu v'am spus-o și pe care anume am lăsat-o la urmă să v'o fac cunoscută, pune pe eroul ei, în lumina marilor statornicii, de străbună bărbăție. Este vorba de eroul care face parte din familia Bălună.

Sergentul Neculai Bălună comanda o grupă de mitraliere pe dealul Morilor lângă Sibiu.

In zorii zilei de 1 Septembrie a fost atacat de un batalion bavarez.

In ceasul de cumpănă grea atâta a zis: foc!

La comanda de dat foc, au început să piruie cele două mitraliere pe care le comanda Bălună, așa cum ar bate un vifor de plumb topit. S'a tras, s'a tras, până când grămezi de cartușe s'au ridicat. Batalionul bavarez a început să se clatine pe loc.

Peste moarte a rămas viu sergentul Neculai Bălună, cu mâna pe trăgaciu. Când soarele suia crucea amiezii, cele două țevi ale mitralierelor încă fumegau.

— Să trăești Bălună, i-a zis căpitanul, când a venit

să-l vadă. Tu ești biruitor, tu și cu grupa ta, ați săvârșit minuni. Nu ați dat înapoi, ați încremenit pe loc cu vârtejul mitralierelor în mână. Țara prin mine te laudă și îți aduce prinosul ei de recunoștință. Să trăești, Bălună.

Sergentul Bălună a răspuns :

— Mi-am făcut datoria față de Patrie și față de Tron, am împlinit porunca dată, să trăiți și d-voastră.

Gheorghe Bălună, cu inima de două ori crescută în piept, ascultând isprăvile de fapte mari adeverite de învățător, acum el parcă iese dintr'un mormânt adânc. Vitejia sergentului Bălună l-a înviat. Avea curaj ca să țină fruntea sus, era mândru alături de oamenii din sat. Perdeaua negurii se ridicase de pe lumina ochilor, vede clar, ar sta o veșnicie să asculte faptele eroilor, căci nu are de ce să se mai ascundă, să se umilească, să se uite în mormânt.

Soare mai atent de cât ar sta în biserică, scoate din sân scrisoarea primită dela tata acum două zile în urmă, ca s'o mai privească.

De bucurie o sărută.

Gheorghe Bălună și-a dat seama că o faptă vitejească nu ridică numai pe un frate, ea nu pune glorie numai peste o familie sau peste un sat.

O faptă vitejească săvârșită la vremea ei de multe ori înalță o țară la nemurire.

După ce învățătorul a sfârșit de cetit, cu dragoste a strâns mâna la toți oamenii, dar mai cu putere a prins mâna lui Gheorghe Bălună, în fața oamenilor, felicitându-l pentru faptele săvârșite de Neculai Bălună.

Dela școală au plecat acasă Gheorghe Bălună, cu Dochia, cu Rada, cu Soare. Mândri pe drumul către casă, toți mergeau mai strânși aproape unul de altul, ca de obiceiu. Nu torcea nimeni o vorbă. Dar în sufletul lor striga sergentul Neculai Bălună. Faptele lui vorbeau. Acum fiecare se simțea mai sus de pă-

mânt, cerul de toamnă părea mai albastru, casa lor sta mai departe, gardurile cu împrejurimile grădinii se făceau mai mici.

Când au ajuns la poartă, alta era fața casei. Surâdea și casa. Căţeaua Braica, parcă era mai prietenoasă, viţelul în zburdălnicia lui a sărit gardul mai sus, cioara cobitoare de altădată nu-și mai înfiripa măcar umbra pe ramul nucului auriu.

De bucurie mare, în semn de pioasă prăznuire, preotul a pus să se tragă toate clopotele bisericii.

Sunau clopotele până dincolo de măguri.

Soare li spune:

— Ziceţi după mine :

Ajută-i, Doamne.

Intoarce-l, Doamne.

Patru cruci însemnate pe patru piepturi

DESRĂDĂCINARE

Tot avântul crescut în noaptea de 14-15 August se spulberă. A crăpat catapeteazma templului înălţat pentru întregirea neamului.

Bubuiturile de tunuri se aud aproape, tot mai aproape. Cercul de foc al luptelor se strânge mereu. Prăpădul sfârâie pe vârf de munţi, pe ape şi la margine de sate.

Vrăjmaşul izbind în trecătoarea Câineni a început să curgă ca puhoiul la vale.

Plecaţi ! — trăzni fatalitatea glasului în sat. De acum înainte Gorganii prind să fiarbă. Parcă s'ar fi prăbuşit pământul ca să se năruie aşezămintele gospodăreşti.

Nici un om nu-şi mai găsea locul. In neştiinţa ceasului ce vine şi care suna din depărtare a moarte, satul părea prins de furtună.

Gorganii se transformase în valea plângerilor. Porţile se năruiau aproape la fiecare ogradă, carele se încărcau cu zestrea sărăcăcioasă a grabei de plecare la drum şi numai Dumnezeu ştie unde duce drumul necunoscutului. In sat trosnea desrădăcinarea. Fiecare om se gândea la plecare să lase duşmanului cât mai puţin şi să ia cu dânsul cât mai mult.

Satul se frângea în două: o parte cu acei cari pleacă duşi pe căi neumblate, şi altă parte cu acei cari nu pleacă, sortiţi să rămână striviţi sub călcâiul vrăjmaş.

Dar şi unii şi alţii sunt frânţi de spaima focului de mâine.

Pentru acei cari rămân durerea este mai zdrobitoare. Aceştia deşi stau la vetrele lor, la gospodăria

lor, deşi văd aceiaşi pomi crescuţi la poartă, cu toate acestea, ei nu mai sunt stăpâni pe nimic. Vrăjmaşul le va porunci. Vrăjmaşul va împărţi toate câte sunt, va avea în mână viaţa fiecăruia, va batjocori, va zdrobi. Vrăjmaşul milă nu are. Nu are inimă. Nu are omenie.

Cei rămaşi vor fi robi în casa lor, unde cu o zi mai înainte lamura liniştii şi-a libertăţii a umbrit gospodăriile.

Şi de două ori vor simţi robia: robia lor şi robia pământului pe care încă trăiesc.

Roadele câmpului nu vor mai fi ale lor. Lemnele codrilor nu-i vor mai încălzi destul. Doina nu va mai cânta. Se va spulbera şi cenuşa din vatră, iar tăciunii nu-şi vor mai jărui ochii.

Cei cari se duc se vor îngrozi de depărtările nesfârşite. Nu vor mai şti unde să-şi odihnească oasele frânte.

Ei nu vor avea proprietate sigură. Atâta vor şti numai că au o căruţă în care au călătorit şi vitele care au tras-o.

Drumul acestora duce la o mijire de libertate mai mult sau mai puţin sigură. Ei au credinţa tare că vor poposi pe un petec liber de pământ pe care vrăjmaşul nu-l va putea spurca.

Cei hotărîţi să se rupă din sat parcă au înebunit, aşa se vântură.

Mulţi dejugă şi înjugă boii de două-trei ori. Li se pare că sunt rău înjugaţi.

Incarcă şi descarcă repede căruţa, părându-li-se încărcătura că nu e deajuns de solidă.

Cei cari rămân se uită cu ochii holbaţi împrejur. Orice lucru luat din casă şi pus în căruţă, îl simt rupt din inima lor. Se văd goi rămaşi acasă.

Acei cari s'au hotărît să se desrădăcineze din sat, scot şi noaptea cartofii nedesgropaţi din pământ până acum toamna târziu.

Ca o durere mai mult se adaugă fuga soldaților în retragerea de pe front mărind haosul din sat.

Cu cât aceștia trec mai mulți și mai grăbiți pe ulițele satului, cu atât goana celor cari se pregătesc de fugă e mai grozavă și mai zăpăcită.

Se tem că nu vor mai putea pleca și vor rămâne în urma armatei românești, prinși în ghiarele vrăjmașului. Parcă se văd scuipați din urmă.

Și curg luptătorii fugari în retragere, năvălesc rând pe rând câte doi, câte trei, tot mai mulți și tot mai deși.

Bubuiturile de tunuri se aud mai tare și mai aproape. Ele aduc primejdii și cresc fiorul prăpădului.

Toți cred că munții din zare au plecat și ei la drum pe valea Oltului.

Din gură de om, în gură de om, se vestește adunarea după plecare: la podul Oltului spre Slatina.

Și câinii urlând parcă îndemnau: la podul Oltului, — spre Slatina.

Vitele în mugetul lor îndemnau: la podul Oltului, — spre Slatina.

Cele mai bătrâne femei din sat — zece la număr — nu-și deschideau gurile. Dar arătau cu cârjele către podul Oltului, — spre Slatina.

Numai la casa lui Neculai Bălună era și liniște și mișcare multă.

Când s'a hotărît Gheorghe Bălună, să plece cu Dochia, cu Soare și cu Rada, numai Rada dintre toți a fost dimpotrivă, ca de obiceiu. A răspuns că nu pleacă.

Rada își arătase și de astădată năravul cel rău ca să spună: nu.

S'a înfipt coviltirul pe căruță, s'a strâns butucii roților, s'a potcovit caii pentru drum lung. Rada însă mormăia că nu merge. Dar nimeni n'o băga în seamă. Fiecare se silea să-și mântuie lucrul început.

Până și Rada le-a ajutat la lucru. A cusut la gură sacii cu fasole, sacii cu porumb, sacii cu nuci și cei

cu cartofi. Muncea din putere. Ştia Rada că nu rămâne singură acasă. Nu spunea însă la nimeni gândul ce o mistuia şi pe dânsa.

Plecând la drum, Gheorghe Bălună a luat din sfintele moaşte bătrâneşti fluerul cel de os, moştenit dela strămoşi, l-a luat să-şi cânte pribegia întrânsul.

Dochia n'a uitat icoana cu Răstignirea lui Hristos, a luat-o şi a pus-o între pernele din căruţă.

Rada a luat sita de vrăjit.

Soare şi-a spânzurat traista cu cărţi de gât.

— Gata? — întrebă Gheorghe Bălună.

Nici n'apucă să răspundă gata şi Rada, se şi cocoţase în căruţă.

— Ai spus că nu mergi?

Rada răspunde :

— Parcă tot n'aş merge.

Un şfichiu de biciu vârtejit peste cai şi caii pornesc. Căruţa îşi zdruncină roatele pe podeţul dela poartă.

Rămâne o casă şi pleacă o căruţă.

Rămâne umbra nucilor aşternută peste masa de brad şi peste băncile de ulm. Acolo nimeni nu va mai şopti o vorbă bună. Rămâne pustie streaşina unde şi-a zidit cuib rândunica.

Rămâne lumina soarelui să-şi fâlfâie aripa de doliu la fereastra casei.

Rămâne fântâna din ogradă să-şi sece apa.

Rămân ramurile să plângă cu neamul românesc durerea ce sfâşie marginile hotarelor.

SE MIŞCĂ O LUME

Pe drumul ce se întinde ca o fâşie albă dela Gorgani până la podul de peste Olt, către Slatina, şiragul de căruţe nu se mai sfârşea. Şi cu cât mulţimea înainta, cu cât timpul se scurgea mai mult, cu atât căruţele se înmulţeau, mersul se încetina, căci nimeni nu pusese orânduire în mişcare. A plecat omul când n'a vrut şi cum a putut.

Nu porniseră numai oamenii din Gorgani. Toate satele dimprejur mergeau pe acelaşi drum. Era o împestriţare de căruţe. Nici o căruţă nu era făcută la fel.

Unele erau trase de boi, altele de cai, la altele se întovărăşise un cal şi un bou, ca să tragă. Şoseaua li se părea îngustă, prea îngustă. Multe roate au dat în şanţul şoselei, unele s'au stricat pierzându-şi spiţele, altele şi-au frânt butucul. Ciocanele sunau repararea lovind grăbite în roţi cu pocnituri de capsă.

Nenorocitul care rămânea cu căruţa în şanţ, avea în ochi ceva rugător şi prinos de milostivire cerută. Dar nimeni nu-i da ajutor. Cel din urmă simţea o uşurare, gândindu-se că i s'a mai făcut loc de trecut înainte, pe când căruţa vecinului era răsturnată pe spini de suferinţă, dând loc celui din urmă să poată înainta cu o palmă mai mult.

Era o întrecere de mânare şi o repeziciune la plesnitul vitelor, cu coada biciului.

O cursă înceată de căruţe. Boii mergeau numai la pas, iar caii nu puteau să pornească la trap, căci n'aveau loc de străbătut la trap înainte.

Se mişcă o lume unde nimeni nu vorbeşte.

Atâta numai: s'aud îndemnările de ducă.

In urmă peste zarea munţilor se adună nori negri.

Tună norii și trăznesc tunurile.

Soldații cari se retrăgeau de pe front, slăbiți de drum, de lupte, de nesomn, se împleticeau printre căruțe în retragerea lor. Câte unul se agăța de vre-o căruță cu mânile negre ca tăciunele, nespălate și cu unghiile mari, netăiate.

Atârna ranița în spate de dădea pe soldat peste cap, armă nu mai avea, îi rămăsese la șold spânzurând, plină de rugină, teaca baionetei.

Soare își tăiase cu cuțitul o deschizătură în coviltir ca să privească din căruță afară. Mutenia în el înlemnise, doar numai gândurile îi erau treze.

Se zbătea cu gândul dus pe zarea vieții: la tatăl lui, la sergentul Neculai Bălună.

Se întreba singur :

— Oare unde o fi tata? Ochii îi scânteiau uitându-se la fiecare soldat ce trecea pe drum.

— Așa o fi și tata. O fi apucat pe alt drum, o fi rătăcit, o fi adormit, o fi mort?

Soare nu văzuse pe tata îmbrăcat în straie militare. Nu-i văzuse capela, nici mantaua, nici pușca. Il asemăna cu ori și care soldat ce se apropia de căruță.

— Așa trebue să fie și capela tatii — zicea el. Raniță tot așa o poartă, încins la brâu, cu centură de curea, pășește înainte.

Dela Gorgani și până la podul Oltului nu e tare departe. Să tot fie o poștă de drum. Căruța cu boi buni, mergând în voie, singură pe întinsul prafului, ar fi făcut mai bine de o jumătate de zi. Dar acum, când căruțele fără orânduire, umplură pământul, mersul e greu, aproape încetinit. Și tot se mișcă necontenit această neorânduire. Nu stă pe loc o clipă.

Oamenii se uită mai mult în urmă decât înainte. Drumul de dinainte este sortit întâmplărilor ce vor veni, pe când drumul din urmă călcat așa de greu, așteaptă să-i răsune tropotul vrăjmașilor..

De aceea, tunurile care se aud în munți, par mai

aproape. Această părere nu era altceva decât o amăgire a auzului din cauza fricei ce sfredelea sufletele.

Soldații în retragere și aceștia unul câte unul, curgeau din toate părțile, păreau că fug, deși ei mergeau la pas. Umblau gârbovi, dar păreau că sunt drepți. Frica alterează până și dimensiunile corpului și înclinarea lui.

Soarele dădea spre seară. In căderea lui piezișă își arunca scânteile de aur peste tot pământul. Praful ridicat de învârtirea roților, căci nu plouase de mult, era acum trandafiriu în zare.

Scârțâiau carele, plângea un copil, scheuna un câine flămând.

Pe coviltirul căruței lui Gheorghe Bălună se suise pisica. O luase Rada cu ea și o ținuse în poală. Dar Rada adormind, n'a simțit când pisica a șterpelit-o din culcuș, ca să se suie sus pe coviltir.

— Unde-i, Casandra — așa o chema pe pisică, rupe Rada tăcerea, descleștându-și buzele. Unde s'a băgat?

— S'a suit pe coviltir, răspunde Soare.

— Gheorghe, oprește căruța, să nu cadă Casandra jos, s'o calce roata, ferească Dumnezeu. Oprește căruța !

— Cum să opresc căruța? Ți-o ridică oamenii pe sus dacă oprim, ori ți-o aruncă în șanț. Poți să te așezi de izbeliște în curmezișul drumului pentru o pisică?

Și Gheorghe, om sănătos la minte, n'a oprit căruța, ci și-a ținut drumul înainte, greu, greu, ca și ceilalți, cât de puțin, dar mergea, nu sta pe loc.

— Rău am făcut că am plecat de acasă. Rău am făcut, — zice Rada, mânioasă.

Era mai bine să fi rămas liniștită, acolo pe patul meu, că nu mă întreba nimeni, ce fac și ce nu fac.

Apă de băut aveam; mâncare aveam; hodihnă și muncă, bucurie și supărare de cu seară, până dimineață, aveam. Am plecat, am părăsit casa, mă vedeți

astăzi unde am ajuns, într'un fund de căruță și mâine cine știe în ce colibă îmi pocnesc oasele, iar la anul? Poate în mormânt.

Și s'a rostogolit mărgăritarul lacrimilor pe obrajii ei, căci Rada, plângea lesne, pentru orice lucru de nimic. Avea ușurința plânsului.

Gheorghe Bălună însă nu i-a răspuns. A tăcut, nu s'a uitat nici la dânsa, nici la Dochia, nici la Soare.

Strânse hățurile cu mâna, mai dădu un bici cailor, mânând înainte printre căruțe.

Soare și-a scos cartea poștală din sân, receti încă odată rândurile pe care le mai deslușise acum câteva zile în urmă.

Se uita lung la semnătură, o ceti de două-trei ori, apoi o băgă în sân, încet, ca să nu-i rupă colțurile. Și odată cu scrisoarea el simți că se apropie tata de inima lui.

Dacă pe Rada o chinuea părerea de rău că plecase de acasă, cu totul altfel erau simțămintele Dochiei. Și ea a părăsit casa ca ceilalți, lăsând în voia soartei o gospodărie în care s'a trudit timp de 15 ani. In fiecare colț al casei își lăsase ceva din ființa ei.

Nu uită că la fereastră îi înflorise zâmbetul înfiripat în clipa când turna apă peste flori. Râdea cu florile.

Sub icoană a murmurat rugăciunea inimii și a pus acolo cucernicia închinărilor.

Lângă vatră a îngropat bucuria pâinei calde și cântecul de leagăn pe care îl cânta odată lui Soare, când era în fașă. Cânta bucuria anilor tineri.

Pe banca din grădină, așezată sub nuc, unde se lungea vara umbra fermecată, își lăsase amintirea sfatului de gospodari, pe care l'a avut totdeauna cu bărbatul ei, ori de câte ori orânduiau treburile gospodăriei.

Dar amintirile acestea toate se istoveau sub mulțimea altor gânduri ce năvăleau într'o minte de femee,

care cumpănea prezentul în cumpăna gândurilor dureroase: ce va fi mâine?

Îi răsună și acum în urechi, odată cu hodorogitul roatelor dela căruță, vorbele lui Neculai Bălună, rostite în ceasul când a plecat de acasă la războiu:

— Rămâi surâsul și lacrima casei mele, truda vieții de mâine, mama copilului meu și al tău.

S'a uitat la Soare, s'a uitat și la Gheorghe Bălună.

Se știa vrednică, neadormită, avea nădejde în biruință.

Gândul ei s'a înălțat la Dumnezeu. Incet a vârât mâna printre perne, a pipăit cu sfințenie icoana cu Răstignirea lui Hristos, căci ea o coborîse din cuiu, a pus-o în căruță, pentru ajutor și noroc.

Ca niciodată acum credea mai mult în puterea cea mare a Celui de sus.

Totdeauna Dochia a fost credincioasă, totdeauna s'a rugat lui Dumnezeu pentru ajutor.

Dar astăzi pe calea durerii, căreia nu-i putea cunoaște oprirea, simțea nevoia de a se apropia mai mult de duhul Celui prea înalt.

— Voiu învinge toate — așa a zis Dochia.

Și-a făcut semnul crucii, în fața tuturor, nu s'a îndosit, știa Dochia, că faptele bune nu trebuesc ascunse în umbră sau în întuneric, ci săvârșite la lumina zilei, ca să fie de folos și de învățătură tuturor.

Dacă pe Dochia o frământa gândul de mâine și grija marelui necunoscut, pe Gheorghe Bălună îl istovea prezentul. El era asemeni corăbierului care își poartă cu grijă vasul pe valurile furtunoase ale mărilor.

Dreptul și încercatul corăbier nu se gândește la viața portului, unde va ancora, câtă vreme apa încă mugește alături, ci cu ochiul ager, se strecoară păstrând cumpăna dreaptă, printre valurile periculoase.

De aceea Gheorghe Bălună se uita la drum. Potrivea din mânat, să nu s'agațe capătul osiei dela că-

ruță în altă căruță, să nu se rupă ștreangurile, să nu se obosească peste măsură caii la mers.

Nu-i înmuiau firea, nici amintirile lăsate în Gorgani, cu viața de acolo, nici închipuirile desnădăjduite ce se înfiripau în clipa când i se năzăreau nălucile depărtărilor.

Gheorghe Bălună era prezentul.

LA PODUL DE PESTE OLT

Oltul nu era tare lat acolo unde nevoile de trecere făcuseră pe oameni să arunce podul.

La o cotitură a Oltului, în luminișul unui desiș verde-galben de răchiți, se vedeau stâlpii ce sprijineau lemnele și scândurile podului construit.

Așa cum stau căruțele la târgurile ce se fac odată pe an în unele orașe ale țării, stăteau acum căruțele nemișcate înaintea intrării pe pod.

Uitându-se bine cu ochii, Gheorghe Bălună a înțeles că trecerea căruțelor pe pod s'a oprit din pricina neînțelegerilor dintre oameni.

Acolo la intrare furnica o mulțime de oameni adunați, cari dădeau din mâni, se mișcau în sus și în jos, vorbiau tare, se îmbrânceau. Numai căruțele rămâneau pe loc.

Tunurile urlau necontenit, spărgeau dealurile cu trăznetul lor, scăpărau la miază noapte și la apus.

Gheorghe Bălună a sărit din căruță. El știa că mulțimea trebue condusă, trebue strunită, dacă dorim să ducem cu dânsa un lucru bun până la sfârșit. Tot Gheorghe Bălună a fost acela care a îndrumat și a orânduit oamenii, să stingă focul, atunci când a ars casa crâșmarului, cu cuibul de cocostârci, în satul Gorgani.

Deschizându-și loc printre căruțe, cu Soare după dânsul, înainta spre gura podului ca printre valuri și ca un vârtej sărind peste oiște unde caii erau deshămați, mânjit pe cămașa albă de păcura căruțelor, a ajuns la pod.

Nimeni nu-l cunoștea, căci la gura podului s'au strâns oameni din multe sate, sosiți mai înainte acolo.

Cele dintâi vorbe ale lui au fost:

— Oameni buni, să mergem înainte! Ca să putem merge trebue să ascultăm. Să treacă pe pod căruța asta.

Și când rostește: căruța asta, arată o căruță întoarsă deacurmezișul ce înfunda intrarea pe pod, cu doi cai piperniciți, încărcată cu șapte copii mici.

Gheorghe Bălună pune mâna el întâi pe fundul căruții, dând începutul faptelor, îl ajută încă patru oameni, pusă mâna și Soare să dea ajutor, întorc căruța, îi fac vânt, caii pleacă rupându-și gâtul în hamuri.

Nici cât ai clipi din ochi n'a stat a doua căruță pe loc și pornește și ea după cea dintâiu.

Gheorghe Bălună face semn:

— Ca să putem merge trebue să ascultăm. Să treacă una după alta, pe rând ca la moară. Să miște căruța neagră.

Acum vorbele lui Gheorghe Bălună parcă erau căzute din cer.

Toți îl ascultau. Căruțele treceau podul pe rând, așa cum le orânduea Gheorghe Bălună. Șiragul de dincolo de pod se lungea mereu, mereu, până peste deal, trecând și peste muchea dealului.

Soare privea toată furnicarea. Acum înțelegea el pentru întâia oară, că orânduirea în viață este binefăcătoare, că ascultarea duce la izbândă, că acolo unde lucrează mai mulți, unul trebue să poruncească, să comande, iar ceilalți să asculte.

Au stat acolo la gura podului Gheorghe Bălună și Soare, până s'au scurs toate căruțele.

Căruța lor a trecut cea din urmă.

Cât a supraveghiat trecerea, Gheorghe Bălună întreba pe fiecare cum îl cheamă, de unde vine, unde are de gând să se ducă.

Toți cei întrebați îi răspundeau la fel:

— Ne ducem acolo unde n'ajunge vrăjmașul. Poate la Pitești, poate la Costești, poate la București. Acolo

ne ducem unde vrăjmașul n'ajunge. Poate să ne întoarcem înapoi peste o zi sau două. Dar cine știe sorocul vremei?

In adevăr, cei plecați de acasă, părăsind vetrele și grădinile, cu frunza sărutată de toamnă, n'au plecat să se amăgească singuri.

Și-au rupt inima dela vatră, sufletul și l-au despicat, ca să nu-și târguească lungimea drumului, ci goi și flămânzi, să doarmă pe un petec de pământ, pe vatra de rezistență a neamului, oricât de departe ar fi ea. Să puie capul pe un căpătâi de brazdă în țară liberă.

P O P A S

De mult se înserase. Bubuitul tunurilor s'a rărit. Abea, abea câte o detunătură răsună rar, în noaptea de toamnă rece.

Cârdul de căruţe care a trecut Oltul s'a oprit pentru popas, într'un islaz, adăpostit de două măguri. O măgură acoperită cu desişuri de spini, era ridicată ca un adăpost contra bătăii vântului dinspre miază noapte, cealaltă măgură era aşezată înspre apus. Amândouă închideau islazul ca o potcoavă frântă la un capăt cu deschizătura spre miazăzi.

Căruţele stăteau puse unele lângă altele, dar totuşi, depărtate numai atâta ca să încapă caii deshămaţi sau boii desjugaţi lângă ele.

Intunerecul aşternuse peste islaz pulbere de cărbune.

Norii deşi se frământau pe ceruri, se răsturnau unii peste alţii, dezvelind luna câte odată. Stelele nu-şi lămureau strălucirea.

Lângă fiecare căruţă numai focul de găteje îşi ţinea ochiul aprins. La lumina lui moale se zăreau chipuri omeneşti.

Oamenii s'au strâns împrejurul focului. Simţeau frigul de toamnă în oase. Unii au pus să fiarbă cartofi; alţii au spânzurat ceaunul să facă mămăligă întrânsul. Caii şi boii mâncau fân tăiat de multă vreme. Se auzea ronţăitul lor pe aproape.

Nici un glas mai tresărit nu dădea semn de viaţă.

Dacă n'ar fi fost focurile aprinse, trecătorii de pe şoseaua de alături n'ar fi simţit că pe islaz trăeşte un cimitir de oameni vii.

Chiar frica de a vorbi stăpânea fiecare căruţă.

Din câți erau acolo, nimeni nu știa precis cum e războiul, nimeni nu văzuse morți căzuți, ținând strâns pușca în mână. Taina bubuitului nu era dezlegată de văzul ochilor, ci numai de auzul urechilor. Și în acest din urmă ipostas imaginația crește, își sporește închipuirea care aduce numai durere.

De aceea în căruțe dormeau numai copiii la această oră târzie de noapte. Ceilalți se frigeau pe jărățecul gândurilor negre.

Rada se dăduse pe lângă foc. Ținea sita fermecată în poală și căuta în bobi. Pesemne că bobii îi căzuseră pe fundul sitei în curmeziș blestemat, căci era supărată foc. Ce murmura din buzele tivite, numai dânsa știa.

Soare n'a adormit. El își strecoară umbra printre căruțe ferindu-se de copitele cailor și de coarnele boilor. Dar s'a întors repede tiptil, tiptil, nerăbdător să spună ceva.

— Unchiule, vino și vezi, cum stă acolo un preot și se roagă, lângă rădăcina plopului. Stă singur, cu patrafirul prins de gât și se roagă lui Dumnezeu.

Gheorghe Bălună ia pe Soare de braț și se îndreaptă cu el la locul unde se vedea negura plopului.

Amândoi se apropie în vârful picioarelor să nu-i simtă preotul.

Gheorghe Bălună și Soare s'au oprit din mers și priveau la preot.

Plopul era așa de departe de șatra căruțelor încât rugăciunea nu se auzea dela căruțe.

— Uite, colo, unchiule, dragă, lângă plop, se roagă preotul.

Preotul îngenunchiat se vedea în lumina lunii întors cu fața către răsărit. De atâta cucernicie și luna parcă se descoperise sus privindu-l, ieșind din nori.

Un val de raze strălucitoare cădeau pe patrafirul preotului. Părea acum tot preotul o flacără albăstrue șovăitoare. Ai mai fi zis că locul de rugăciune al preo-

tului se află de-asupra unei comori ce arde în flacăra patrafirului.

Pe acel loc însă se mistuia comoara unor gânduri prinse în rugăciune. Vorbea un preot cu Dumnezeu:

— Doamne, Dumnezeul părinților noștri, ai milă de noi și întinde mâna Ta pe cărările noastre.

Degetul tău care ține pământul să ne fie îndrumător. Acopere-ne cu lumina milostivirii Tale.

Tatăl nostru care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău, facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ.

Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri și nu ne duce pre noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău. Amin.

Gheorghe Bălună și Soare au tors în gând după preot întreaga rugăciune. Și ei s'au rugat în această noapte, cu toată inima, ca niciodată.

Intunerecul dă rugăciunilor, ceva din cucernicia nemărginirii, iar cuvintele rostite noaptea urcă mai ușor scara ce duce la cer.

Impărtășiți de duhul dumnezeirii se întorc înapoi la căruță.

Cu sufletul deschis de copil, pe care-l are necontenit proaspăt ca roua dimineții, Soare se convinge că omul trebue să ceară dela Dumnezeu sprijin întotdeauna.

Icoana preotului, care se închina în această noapte de odihnă amăgitoare, lângă un plop, Soare nu va uita-o până la moarte. Strălucirea patrafirului pe care a văzut-o pe pieptul preotului va fi pentru el de acum înainte lumina rugăciunii aprinse, pe scara nevăzută, pe care urcă sufletele dela pământ la cer ca să vorbească cu Dumnezeu.

E târziu și Soare a adormit în căruță alături de Dochia, mama lui. Doarme și suflă ușurel. Suflarea lui este asemeni unui zefir care mângâie trandafirii

și-i face să se clatine. Au adormit și Dochia și Rada.

Numai Gheorghe Bălună nu ațipește. Ar vrea să doarmă și el, dar nu poate.

Culcat pe un polog de fân, cu mâna sub cap, întors pe partea dreaptă aude ronțăitul animalelor.

Neliniștea care a cuprins marginile zărilor s'a coborît și în sufletul lui. O greutate, cât pământul, se lasă peste el și abia respiră.

Își zice el :

— Pentru ce oare am poposit aici în noaptea asta! Era mai înțelepțesc lucru dacă ne mișcam înainte!

Se gândea acum, dacă n'ar fi bine să trezească pe toți, să-i îndemne la drum mai departe, să se depărteze mai mult de linia de foc.

Dar tot el se răsgândi, dându-și seamă, cât de greu este să trezești o lume din somn și să o pornești la drum necunoscut în toiul nopții.

S'a hotărît să aștepte până la crăpatul zorilor.

Și dând cu mâna peste fluerul dela brâu, simți în gât o putere vrăjită de a-și ușura ființa.

S'a ridicat în picioare, s'a rezimat de căruță și a început să cânte din fluer mai întâi ca o adiere de frunză, apoi ca o fluerare de trestii de baltă, pe urmă a trecut prin fluer sufletul încărcat cu amarul plecărilor, pe drumuri de pribegie.

Cânta din fluer...

Luna furișată își zvârlea argintul peste umerii pământului.

Cânta din fluer...

Somnul s'a speriat în căruțe de s'au trezit copiii.

Cânta din fluer...

Parcă și animalele întoarseră capetele, își ciuliseră urechile, ca să asculte.

Cânta din fluer...

Nimeni nu dormea. Cădeau lacrimile sub coviltire și sub căruțe ca roua pe islazuri.

Taina dimineții își dezvăluește mărgăritarele albe.

GURA MORȚII

Pe când mulțimea ca un furnicar se gătea de plecare, bătrânii înjugau boii și înhămau caii la căruțe, femeile și copiii adunau cele din urmă lucruri ale gospodăriei ușoare, risipite pe jos și în căruțe, atunci dinspre miazănoapte odată cu răsăritul soarelui, s'au prăbușit în mijlocul cârdului de căruțe, opt ghiulele de tunuri omorîtoare.

Bubuiturile au cutremurat pământul. Mulți boi dela căruțe au rupt jugurile și au fugit, mulți cai, svârlind, au rupt opritorile, alții cu hamurile în gât alergau printre căruțe speriați. Femeile și copiii începuseră să țipe de groază, mai ales acolo unde sfărâmăturile au făcut jertfe omenești, prăbușind pentru totdeauna la pământ trei copii și patru femei.

Cei adormiți pentru veșnicie au încremenit și n'au mai zis nici un cuvânt.

Cei răniți țipau de-ți luau auzul. Cei sănătoși nu știau ce să facă: să fugă sau să lege rănile celor răniți.

Acolo pe islaz, unde moartea și-a vârît colții în carne omenească, ai fi crezut că pământul și-a deschis gura ca să muște în zori de zi.

Până acum oamenii plecați din Gorgani și din celelalte sate mărginașe, n'au simțit decât amarul ceasurilor de nesiguranță ce îi pândește la fiecare pas pe puntea refugiului.

De azi înainte durerile se adaugă, durerile fizice, oboseala, setea și foamea, dar mai tare decât acestea, le rânjește deschisă pe icoana zării, gura morții ca să-și vâre colții în carne de om.

Au uitat pe cei rămași în sate, la vetre. Peste lu-

mea celor de acasă s'a așternut un nor negru, aproape asemănător cu acela al stingerii.

Fiecare se gândea numai la meșteșugurile de scăpare.

Cum se împrăștie puii de potârniche în ierburile luncilor, așa au furnicat căruțele de pe islaz.

Au rămas ca o durere întrupată în priveliște acolo: cele patru femei moarte cu cei trei copii morți, doi boi rupți, un cal sfârtecat și o căruță sfărâmată.

Răniții au fost ridicați în căruțe. Ei își poartă geamătul pe drumuri lăturalnice, căci n'a mai fost cu putință după împrăștierea căruțelor, să meargă cârdul de căruțe cu orânduire înșirat la drum cu socoteală, ci fiecare om a apucat pe unde a văzut cu ochii peste câmp și peste arătură.

Gheorghe Bălună s'a îndreptat cu căruța pe un drum îngust, șerpuitor, dealungul hotarului, ce desparte bucățile de pământ arate, ca să taie deadreptul până la șoseaua ce albește în zare.

Rada se uită înapoi. Clatină din cap și bocește pe cei morți. Gândește la aceea, că i se poate întâmpla și ei mâine, poimâine, același sfârșit blestemat.

Pentru a doua oară simte părerea de rău că a plecat de acasă. Dar nu-și mai poate schimba cărarea, pe care a apucat acum pentru multă vreme. Era departe de Gorgani.

Soare stă încremenit. Nu scoate o vorbă. Intinde mâna încet ca să prindă mâna mamei.

Pentru dânsul altă lume nu există decât lumea din căruța în care călătorește el. Viața lumii o vede întrupată în unchiul Gheorghe Bălună, în Dochia și în Rada. Își împarte sufletul cu toți trei, crede în vorbele lor, îi privește în ochi, suspină când suspină ei, râde când râd ei și îi ascultă cu sfințenie.

Își dă seama, că bine este omului să aibă un razem în viață, să aibă mamă, să aibă tată.

Războiul? Până acum el a auzit bubuiturile dela

Câineni şi a simţit azi dimineaţă groaza ghiulelelor cu diavolescul lor trăsnet.

Pe Neculai Bălună, pe tata lui, îl socoteşte mai sus de viaţa aceasta mărginită, îl vede în frământarea gândurilor, întunecat în fum şi în fulgere, rezistând.

Tunurile care au mugit azi în zorii zilei, prăvălind moartea în cârdul căruţelor, au pus un despărţimânt de fier între lumea care fuge şi între cei cari au rămas.

De acum înainte nici o veste nu va mai veni dela tata, gândeşte Soare.

Li se pare că merg prea încet cu căruţa. Că orice zăbovire le poate fi fatală din minut în minut.

In urmă, după ei, vin pâlcuri de soldaţi în grea dezordine. Vin din toate părţile, puţini cu arme, mulţi cu mâinile goale, descheiaţi la manta, cu bocancii rupţi, cu capela dată pe ceafă, nici ei nu ştiu încotro merg şi unde vor ajunge.

Acum înţelege Gheorghe Bălună că s'au desfundat zările să curgă potopul pretutindeni.

Incepe o întrecere la retragere între populaţia civilă şi soldaţi.

Cu cât merg mai mult, cu atât soldaţii sunt mai amărîţi. Gâturile li se strâmtează şi răsuflarea se opreşte în beregată.

— Incotro vă duceţi? întrebă Rada.

— Unde vă opriţi— adaugă Dochia.

— N'aţi văzut pe tata? — gângureşte Soare.

— Nu ştim unde ne ducem!

— Nu ştim unde ne oprim!

— Vin după noi vrăjmaşii câtă frunză şi iarbă!

Fiecare soldat spunea câte ceva în retragere. Fiecare îşi justifica nenorocirea, aşa cum îl ducea mintea.

— Nu era mai omeneşte şi mai bărbăteşte să staţi pe loc? — îi mustră Dochia.

De asta v'am făcut noi, ca să ne lăsaţi în gura morţii, ca să svârliţi acum armele din mână? De asta

v'au legănat mamele voastre și v'au pus la sân ca să sugeți laptele dulce, iar voi acum să vă risipiți ca oile când vin lupii.

— Taci — o îndeamnă Rada.

Taci, taci, nu-i mai mustra, nu-i scoate din răbdări, ferească Dumnezeu, să nu se întoarcă împotriva noastră!

— Nu tac, am și eu bărbat și el nu se retrage, el stă pe loc și luptă.

— Da, tata luptă, — zice Soare.

— De unde știi? întrebă Rada.

— Mi-a povestit aseară un soldat din regimentul 2 „Cățea" că Neculai al meu, umblă cu mitraliera în spinare, de colo până colo, o pune jos și trage foc. Pe unde urcușul e mai greu pe acolo suie și trage foc. Pe unde tunurile seamănă ghiulelele mai îndrăcite, pe acolo răsare Neculai al meu și trage foc! Umblă cu focul în mână, îl împrăștie în vrăjmași, apără țara, apără Gorganii, mă apără pe mine și pe noi toți. Dumnezeu să-i ajute.

Soare ascultă toate acestea și fața i se luminează cu lumina bucuriei. In inima lui fragedă se încrustează pentru totdeauna mândria de a fi copil de erou și scârba pentru toți acei cari fug dela datorie.

Drumul pribegiei tare e lung. Zările dinaintea ochilor parcă se îndepărtează galopând.

Se urnesc norii pe cer, se adună necontenit. Tunetul din cer dă semnalul adunării norilor.

Gheorghe Bălună mână ca să iuțească pașii cailor.

După semnele vremei bănuia că vine ploaia și nu s'a înșelat.

Ploaia începe să cadă rece și cu ropot de îngheț.

Tună, fulgeră și plouă.

Căruța lui Gheorghe Bălună a ieșit din drumul ogoarelor pe șoseaua pietruită. Acum caii trag mai ușor, cu toate că ploaia cade din ce în ce mai deasă, ea se cerne ca prin ciur, cu picături grele și mari de apă.

Toţi soldaţii cari se retrag nu spun altceva decât:
— Vin nemţii, vin puhoi!

In adevăr, zarea ce se întindea spre apus era frământată de oameni şi căruţe. Această mişcare nu se observa destul de limpede din cauza perdelei străvezii pe care o ţesea ploaia.

— Vin nemţii! Vin ca dracii! Avem ordin să rezistăm pe dealurile Viilor, lângă Epureni.

Ordinul de rezistenţă era repetat de toate gurile, din soldaţi în soldaţi, chiar şi civilii îl adevereau. Din fundul căruţelor se auzea ca dintr'un adânc de pământ :

— Rezistenţă pe dealul Viilor!

Locul unde se hotărîse, să se facă rezistenţa era departe. Abea către seară au ajuns acolo, după un drum greu şi tare obositor.

Dealul Viilor este aşezat deacurmezişul şoselei ce vine dinspre Slatina şi duce în interiorul Munteniei, lângă râul Argeş.

Dealul are înălţimea de 200 metri. Ca să-l urci, îl iei în piept de-adreptul suind panta lui repede. Înălţimea prezintă o aşezare de apărare bună.

Când Gheorghe Bălună a ajuns cu căruţa pe vârful dealului se întuneca deabinelea. A fost cea din urmă căruţă care a mai trecut peste linia de apărare. Apărătorii aşteptau din clipă în clipă atacul din partea vrăjmaşului. Din urmă goneau detaşamente tari de urmărire cu mitraliere şi tunuri uşoare.

Umezeala şi noroiul mistuiau dealul Viilor. Din cauza aceasta soldaţii români, puşi în orânduire de apărare stăteau în picioare, cu puşca sub braţ. Foarte puţini dintre ei aveau pelerine şi mantale.

Frigul îi silea să se mişte din loc în loc pentru ca umezeala să nu taie adânc în oasele lor.

Pocniturile dese de armă începuseră, când Gheorghe Bălună încă n'apucă să coboare culmea Viilor, de cealaltă parte.

Soldații români s'au așezat pe burtă în noroi să tragă. Pretutindeni gloanțele piueau în văzduh cu șuer de moarte.

Pe Gheorghe Bălună îl apăsa o greutate ce-l țintuea pe loc. O chemare lăuntrică îi poruncea să nu coboare la vale. In sufletul lui se trezeau îndemnuri de bărbăție străbună ca să apere pământul țării românești.

Indemnul acesta l-a apucat ca într'un clește și nu-l mai ușura. Oo mână nevăzută l-a apucat de spate să-l tragă înapoi. Porunci, coborîte de sus, pe scara veacurilor, pe care numai el le auzea, îi porunceau să lupte.

Și prins de această vrajă a îndemnului, a dus căruța în sat, a lăsat-o la o casă din marginea satului, unde stăpânii l-au primit cu toată dragostea inimii și cu căldura brațelor deschise.

— Rămâneți aici, până când mă întorc — a spus Gheorghe Bălună. Mă duc să lupt, să lupt și eu pentru țară. Sunt încredințat că biruim pe vrăjmași. Peste noi ei nu vor trece.

— Nu te duce, Gheorghe — îl momește Rada. Nu te duce că ne prăpădim pe aici! Prăpădești pe Dochia și pe Soare. Să mergem mai departe, unde glonțul nu omoară și tunul nu bate.

— Mă duc, am credință că biruim noi!

Adaugă Rada :

— Tu, Dochio, îl lași să plece?

Dochia răspunde :

— Nu-i zic să nu se ducă, dar nici nu-l opresc să rămână! Dacă Gheorghe crede, că ceea ce face este bine, atunci să se ducă să lupte!

— Cred în biruință. Rămâneți aici și mă așteptați. Mă întorc după luptă!

Soare nu vorbea nimic. Se uita când la Gheorghe Bălună, când la Dochia, când la Rada.

Cu toate că Soare nu rostea nici un cuvânt, totuși

ochii și fața îi vorbeau. Din scăpărarea ochilor lui, din focul feței îmbujorate, se vedea că Soare vrea ceva.

Și s'au lămurit toți când a spus tare :

— Merg și eu, unchiule, să lupt!

— Hai, i-a spus Gheorghe Bălună.

Și au plecat pe dealul Viilor să lupte unchiul cu nepotul alături.

Gheorghe Bălună și cu Soare dibuind cu un felinar aprins prin întunerec, a luat fiecare câte o armă dela o căruță cu aprovizionare răsturnată în șanț. Pe lângă cele două arme au luat și câte 100 de cartușe.

— E grea arma, unchiule, — a zis Soare, îndoindu-se sub povara armei.

— Grea, nepoate.

— Cum să trag, unchiule, cu dânsa?

— Ți-o încarcă unchiul și tu ai să tragi numai de trăgaci.

Ajunși pe vârful dealului unde lupta era în toi, ba din ce în ce mai dese se auzeau împușcăturile cu gloanțele scăpărătoare de foc, amândoi s'au pus pe brânci pe linia trăgătorilor și au simțit chemarea de a trage.

Gheorghe Bălună încărca arma pe care o avea Soare. Până să tragă Soare un cartuș, Gheorghe Bălună trăgea trei cartușe cu arma lui.

— In cine să trag, unchiule?

— Trage acolo înainte, nepoate. Trage.

A tras și el așa cum trăgeau alții în negura nopții, a tras atâta, până n'a mai putut să țină arma în mână de ostenit ce era.

Când s'a sfârșit lupta de pe dealul Viilor, Soare tremura de frig ca o vargă de alun.

Este adevărat că Soare n'a lovit nici un vrăjmaș și nimeni nu i-a destăinuit aceasta. Dar în sufletul lui s'a întărit credința că a luptat pentru țară alături de unchiu, alături de vitejii neamului, a luptat ca și tata lui: sergentul Neculai Bălună.

Credința aceasta i-a turnat pe față aureola severității și a încrederii în puterile lui.

Ploaia a încetat. Pe cer, norii au prins să se rărească.

O margine de lună s'a ivit de după pânza norilor, ca de după o perdea. Luna s'a coborît în căruța lui Bălună, a zâmbit și iar s'a ascuns.

Gheorghe Bălună, mâna înainte caii dela căruță, pe drumul retragerii.

Soare ațipise în culcuș de fân. Dochia îl încălzea la sân.

Rar, rar, urla departe câte un tun răgușit.

M E·R G I N A I N T E

Merg înainte, merg toată ziua fără hodină. Numai în ceasurile de noapte rar poposesc acolo unde întunerecul îi ţine pe loc.

Pe unde trec văd aceleaşi privelişti la care se adaugă numai suflul din ce în ce mai rece al toamnei, cu bură deasă, cu frig, aud croncănit de ciori, cu blesteme pornite din gura tuturor oamenilor.

Aproape fiecare gură îşi leapădă chiotul scos în noaptea de 14-15 August.

Prea mare a fost izbitura pe care ne-au dat-o vrăjmaşii îngemănaţi din trei părţi de zare.

Prea a fost înălţător avântul care ne-a aruncat peste Carpaţi.

Prea ne-au fost piepturile goale înfăţişate în ochii de foc ai mitralierelor vrăjmaşe.

Prea ne-au fost puţine tunurile.

Prea adânci ne-au fost mormintele deschise ca să coborîm în ele ca într'o genună.

De atâta retragere şi durere plângeau pietrele pe drum, plângeau cumpenele fântânelor, plângeau porumbeii sălbateci pe creanga ulmilor, plângeau roţile căruţelor scârţâind pe prundişul îngheţat.

Ar mai fi pus Gheorghe Bălună fluerul la gură să îndurereze văile, dar l-a uitat acolo pe islaz, unde a răbufnit foc de tun şi acum nu mai are din ce să doinească.

Şi merg, merg înainte. Ii îngrozeşte pe toţi patru prăpădul flăcărilor de pe valea Prahovei, în ceasurile când ard sondele. Şi lor li se pare că tăria de piatră a munţilor a luat foc, iar prăpădul se rostogoleşte la vale ca să aprindă tot pământul.

Știm noi că puterile înspăimântătoare ale pârjolului capătă înfățișare de pierzare când ele se desfășoară în bezna nopții, așa după cum țipetul de ajutor, scos în noapte, ia proporții de disperată cerșire.

Și în aceste grozăvii, trecătorul nu-și mai întoarce capul ca să vadă ce se petrece în urmă, căci se simte neputincios, ci gonește înainte ca să nu-l ajungă nenorocirea.

Totuși în sufletul lui Gheorghe Bălună nu se stinsese credința în steaua luminoasă a neamului românesc. El tot mai credea în victoria noastră. Credea din convingere.

Gheorghe Bălună n'a învățat carte pe la multe școli, dar a avut totdeauna dorința arzătoare să știe multe. A tras cu urechea în dreapta, a tras cu urechea în stânga s'asculte lucrurile bune. Pe dânsul, în zi de sărbătoare, nimeni nu l-a văzut pășind în crâșmă ca să bea. In zilele de sfântă odihnă, foarte bucuros, se ducea la învățătorul satului și de multe ori se ducea la preot, ca să învețe câte ceva întrebând.

Ba sta la sfat iscodind și pe studenții din sat când veneau pe acasă în lunile de vacanță: Iulie și August pentru odihna minții și a inimii.

Gheorghe Bălună avea simțul realităților. Nu era dintre acei care visează cai morți să le iee potcoavele.

Așa trăindu-și el așezarea vieții a putut dobândi într'o măsură oarecare cunoștințele folositoare și în special nu era străin de istoria neamului. Il interesa trecutul cu voevozi, cu domnițele bune și blânde, cu boerii cari au înălțat biserici și au ajutat poporul la nevoie.

De aceea, pe drumul retragerii, Gheorghe Bălună își trăia vechea istorie a neamului, scrisă cu slove de sânge pe toate paginele de dureri și de lacrimi fierbinți.

Spunea el:

— Să nu credeţi, dragii mei, că noi suntem cei dintâi sau vom fi cei de pe urmă cari ne retragem în zorile bejeniei cu amarul în cerul gurii.

De când neamul românesc este neam, de când ochii românului au fulgerat pe piscurile munţilor sau au lunecat pe curgerea apelor, retrageri au mai fost, lacrimi au mai curs, dureri au mai sângerat în inimile oamenilor.

Şi Mihai Viteazul s'a retras în munţi după lupta dela Călugăreni.

Şi Ştefan cel Mare, apărătorul creştinătăţii, s'a retras în munţii Moldovei, din calea Turcilor.

Şi când au năvălit Tătarii şi când au spintecat faţa pământului Hunii, câţi şi câţi... ce-am făcut noi? Ne-am retras aşa cum ne retragem şi astăzi. Şi strămoşii noştri s'au retras ca să se întărească.

Să nu credeţi că drumul care duce la retragere este totdeauna drumul pierzării. De multe ori acest drum duce la întărire pentru altă biruinţă ce ne aşteaptă.

Nu împământenim cimitire de eroi numai astăzi. Pământul acestei ţări este frământat cu sânge şi îngrăşat cu oase. Fiecare piatră ne vorbeşte în limba ei mută despre trecutul nostru, care a fost un trecut şi de bucurii şi de dureri, a fost un trecut de înfrângeri, dar şi de mari biruinţi.

Noi nu ne-am pierdut nădejdea în steaua norocului şi a dreptăţii noastre niciodată.

Astăzi este mai greu decât ieri; ieri a fost mai greu decât alaltăeri. Şi mâine cine ştie ce va fi? Aduceţi-vă aminte de ziua când am plecat din Gorgani. Aşa se frământa lumea atunci, încât ni se părea că toţi s'au smintit la cap.

Goană, ţipet şi mânare dobitocească la drum.

De atunci şi până astăzi biciul morţii a sângerat printre noi. Am văzut moartea cu ochii, am luptat cu Soare, alături de soldaţi pe dealurile Viilor, la Epureni.

Și mergem mai departe. Poate că ne așteaptă vremuri de cumpeni grele, grele de tot. Poate că trăim acum numai începutul nenorocirilor.

Nimeni nu știe, nimeni nu vede clar ce scrie zodia pe cerurile zilelor de mâine.

Ceeace trebue să știm însă noi, este să știm să suferim.

Il ascultau Dochia și Rada. Dar mai mult decât aceste două femei, Soare se făcu numai urechi, ca să-l poată auzi și numai ochi ca să poată să vadă pe Gheorghe Bălună.

Atât era de atent la cele ce spunea unchiul său, încât nu mai vedea pe nimeni și nici auzea măcar scârțâitul roților propriei lor căruțe.

Ascultându-l, Soare se oțelea. El se simțea altfel la fiecare vorbă: tot mai întărit, tot mai plin de curaj.

Soarele se agățase de crucea amiezii. Era un soare palid cu poleală îmbătrânită de toamna târzie.

Gheorghe Bălună a oprit căruța lângă o fântână cu roată, a deshămat caii și le-a dat un braț bun de fân ca să mănânce.

Dochia a întins o scoarță pe pământ, mai de-oparte de fântână, ca să le servească de așternut pentru masă, așa cum fac totdeauna de când iau masa pe drum.

Apoi a scos pâine, a tăiat bucăți de brânză, a numărat opt căpățâni de ceapă, câte două de fiecare gură.

Soare s'a grăbit cu ulciorul la fântână să aducă apă proaspătă.

Gheorghe Bălună a curățit caii cu șumuiogul de paie.

Rada necăjită, își căuta sita fermecată, răscolind toată căruța până la fund, căci uitase unde a pus-o.

— Gata masa! — a strigat Dochia.

La această chemare toți s'au strâns la un loc. Indoiți de șale au întins mânile, făcând palmele căuș, ca să le toarne Soare, apă din ulcior, să se spele.

Pe urmă s'au şters toţi de acelaşi ştergar, au făcut cruce şi s'au aşezat să prânzească.

Nu era nimic deosebit la această masă, faţă de toate celelalte mese, pe care le-au luat la toate popasurile făcute de când au plecat din Gorgani.

Aceeaşi scoarţă întinsă la pământ. Fiecare bucată de pâine era pusă în acelaşi colţ. Acelaşi loc îl ocupau ca totdeauna Gheorghe Bălună, Dochia, Rada şi Soare.

Se statornicise o obişnuinţă simplă de aşezare şi de mişcări.

Doar numai vorbele lor erau altele, căci povesteau despre cele întâmplate şi văzute pe unde au trecut de la o hodină la alta.

Cât timp stăteau la masă, trecea pe lângă ei şiragul necurmat de căruţe, soldaţi în retragere şi oameni pe jos.

Dar această privelişte obişnuită ce se repeta la fiecare minut, acum nu-i mai înverşuna ca la început.

Nici tunurile care urlau răguşite zi şi noapte, nici pârâitura mitralierelor, nu-i mai făceau să tresară.

Înţeleg ei foarte bine că au apucat pe calea unde plânsul şi blestemurile nu-şi mai au loc şi unde văicărerile trebue să amuţească.

Fierul ca să se poată lucra, trebue ars în foc; omul ca să poată rezista nenorocirilor, trebue să se deprindă cu ele, azi mai puţin, mâine mai mult.

Astăzi ca şi eri soldaţii trec în dezordine pe drumurile primitoare ale ţării. Şi astăzi ca şi eri soldaţii sunt încălţaţi în bocanci fără tocuri şi fără pingele. Şi astăzi ca şi eri poporul în retragere blestemă vremurile pe care le trăesc. Şi astăzi ca şi eri pământul ţării se îneacă tot mai mult, tot mai greu prins în lanţurile robiei dela un capăt până la celălalt.

Gheorghe Bălună, Dochia, Soare şi Rada, privesc toate aceste, astăzi, cu alţi ochi, cu ochii realităţii pipăite.

Până și caii lor dela căruță s'au deprins cu tunetul tunurilor, cu mersul la drum fără sfârșit, cu hamul greu și cu căruța scârțâind după dânșii.

Ba mai mult încă, acum Gheorghe Bălună s'a încredințat pe deplin că bine a făcut plecând de acasă din Gorgani, ca să nu rămână robit de stăpânirea nemțească, pentru ca să nu facă de rușine neamul vestit al Bălunilor.

In această deprindere firească și moartea să fi trecut pe lângă ei, aproape de tot, să-i scuture de umeri, n'ar fi spus nimic. Numai gândul care le aduce în suflet icoana sergentului Bălună Neculai, ce li s'a arătat în vis, li mai cutremură ființa.

Dar nimeni nu se înfricoșa la gândul că Neculai Bălună poate să moară în luptă.

Ei priveau acum moartea într'un sorț aruncat de Dumnezeu ca pe o întâmplare de așteptat în luptă, o priveau ca o jertfă a izbânzii.

In credința că sergentul Neculai Bălună stă la postul de apărare a pământului strămoșesc, făceau cruce când se ridicau dela masă, aruncau fărămiturile la păsările cerului, strângeau ștergarele, ridicau scoarța de jos, se uitau jur împrejur să vadă bine dacă n'a rămas ceva jos, apoi Gheorghe Bălună înhăma caii, se suiau cu toții în căruță și porneau din nou la drum.

Acum mișcarea lor nu mai era o grabă, nici nu era o întrecere de mers la drum, ci domol, înaintau pe drumul tuturora, fără să mai verse lacrimi sau să sporească suspine.

La urechea lui Gheorghe Bălună ajunsese hotărârea cea mare, luată de căpeteniile oștirilor, că cea din urmă rezistență a trupelor române, să se facă pe Siret cu dreapta armatei sprijinită în munții Vrancei.

Această hotărîre tăiase capătul drumului pe care mergea puhoiul de refugiați și ridicase întrucâtva îndoiala de pe suflete.

Mult tare de mers nu mai avea Gheorghe Bălună. Ajunsese în județul Râmnicul Sărat.

Până în Moldova trebuia să mai facă o zi bună de încordare și intra în pământul rezistenței oștirilor române.

Șoseaua ce spinteca drumul Munteniei se stricase de atâtea tunuri și căruțe. Chiar podețele mici, au fost văduvite de scânduri, rămânând o primejdie pentru picioarele vitelor care treceau peste ele, mai ales în timpul nopții.

In așa nenorocire a dat și calul care trăgea în dreapta, la căruța lui Bălună, când a trecut peste un podeț, frângându-și osul piciorului stâng de dinainte, de s'a prăbușit cu ham cu tot jos. Nici un leac nu l-a putut vindeca.

A rămas căruța lui Gheorghe Bălună numai cu un cal la oiște, să tragă singur greutatea căruții, care până la locul nenorocirii a fost împărțită jumătate la un cal și jumătate la celălalt.

Calul cu piciorul rupt a fost târît în șanț deoparte. Soare i-a pus dinainte un braț mare de fân ca să aibă ce mânca trei zile și cu toții l'au plâns pentru totdeauna ca pe un tovarăș bun de drum.

Dela podeț șoseaua pe care trebuiau să meargă, urca pe o lungime de 500 metri până la satul Florești.

Căruța trasă numai de un cal n'ar fi putut urca dealul. Rada și-a dată părerea ca să mai aștepte până ce va trece pe acolo din întâmplare, o căruță sau oameni pe jos, cari ar putea să aibă o vită de prisos, să o cumpere dela ei sau să o împrumute până sus în deal, cât trage căruța.

Gheorghe Bălună a făcut ce a vrut el. S'a înfipt la ham în locul calului, care a rămas în drum, a opintit și cal și om, au urnit căruța de pe pod, împinsă de Dochia, de Rada și de Soare.

Așa au mers ei până în vârful dealului la Florești.

Om și dobitoc, înhămați la aceeași căruță, duc povara răstignirii neamului pe drumul învierii.

Soare împingând de leucă se uita cu ochii țintă la

unchiul Bălună, îl vede cum se opintește în jugul hamului alături de cal.

De aici a învățat el pentru totdeauna: omul să se ajute singur dacă puterile îl sprijină, să nu aștepte mila, nici pomana nimănui. A înțeles el cât era de mic, fără să-i mai spue cineva că și omul trebue să ajute la nevoie dobitoacele necuvântătoare.

Cu căruța trasă de un cal, a doua zi, când cerul își îngrămădea norii de zăpadă cu vifor pe creste, cu cârduri de ciori în văzduh, Gheorghe Bălună, Dochia, Rada și Soare intrau pe porțile Moldovei.

A Ş E Z A R E

După Crăciunul anului 1916, Gheorghe Bălună s'a aşezat în comuna Galbeni, din judeţul Roman.

Galbeni este un sat răzăşesc. Numele satului se trage dela Giurgiu Galben, boer împământenit de Ştefan cel Mare, pentru faptele lui glorioase, săvârşite în lupta pe care a dus-o Ştefan cel Mare cu Turcii.

Pe vremuri,aşezarea lui nu era cea din prezent, adică nu se întindea la marginea de răsărit a pădurilor dinspre Racova, ca acum.

Pe atunci, satul îşi deschidea faţa în apropierea luncii Siretului, aşezat pe drumul cel mare ce venea dela Bacău şi ducea la Roman. Această aşezare statornicită de Giurgiu Galben, în ziua când i s'a înecat iapa cea murgă în apele Siretului, folosea satului pentru negoţul ce se făcea cu grâne.

Dar din punct de vedere al siguranţei, satul a suferit. Pus în calea tuturor încercărilor de năvălire a fost bântuit de Turci, vreme îndelungată. Din această pricină bătrânii au hotărît mutarea satului de pe calea deschisă, mai înspre Apus, acolo pe locul unde se vede astăzi.

Satul este udat de un pârâu, cu apă repede, nu prea adâncă; ori pe unde se poate trece cu piciorul.

Pârâul izvorăşte din pădurea Bourului, udă în curgerea lui satul Ruptura, trece prin satul Buciumi, încinge satul Galbeni pe partea de miază noapte şi gâtuit de două maluri în dreptul curţilor vechiului boer Catargi, zbucneşte în luncă, aproape de calea ferată; apoi taie lunca Siretului şi se pierde în apele cu stufărişuri, lângă apa Siretului.

Acesta e pârâul morilor. Așa l-a numit satul, pentru că în lungul lui morarii ridicaseră mori de apă pentru măcinarea popușoiului. Pe șiragul anilor, multe mori s'au năruit, altele s'au clădit din nou. Amintirea lor se pomenește de băeții cari se scaldă vara în apa pârâului pe locul unde a fost o moară, căci acolo apa e mai adâncă și copiii se joacă înotând, ori împroșcându-se cu apa, care sub zmuncitura mânei se preface în picături mici, strălucind ca boabele de mărgăritare în bătaia soarelui.

Fiecare moară își are povestea ei.

Acolo unde răchitele sunt mai dese și mai pletoase a fost pe vremuri moara lui Ion Topor. Din toate câte s'au petrecut și povestit la acea moară, a mai rămas din amintirea vremurilor fapta blestemată a acestui morar, care s'a spânzurat de grinda morii, într'o noapte de anul nou. Pricina pentru care a făcut această nelegiuire nimeni n'o cunoaște astăzi și nici n'a cunoscut-o vreodată.

Acolo unde șoseaua șerpuind dela gară trece peste podețul morii și unde trecătorul vede doi nuci uriași, a fost pe vremuri altă moară. Acolo în apa iazului s'a înecat cel mai frumos flăcău din sat.

Satul știe că flăcăul s'a înecat de inimă rea, în ziua sfinților Petru și Pavel.

Iar dincolo, la marginea satului, lângă drumul care taie în două moșia lui Costică Balaiș, altă moară își trăia mai de mult hodorogitul. Aceasta stă și astăzi în picioare părăsită.

Gheorghe Bălună când a intrat în sat, s'a uitat lung la moara părăsită, a oprit căruța în dreptul ei și coborându-se s'a dus să vadă moara mai deaproape.

După ce a ispitit-o de jur împrejur, s'a întors cu hotărîrea să repare el această moară, ca s'o pună pe măcinat.

Așa a și făcut. Cu voia primarului, Gheorghe Bălună a intrat în moară, s'a așezat cu familia întreagă înăuntru și a început s'o repare.

Intâi s'a apucat să dreagă uşile dela camera unde putea să locuiască el şi cu toată familia lui. Pe urmă a reparat roata morii, coşul pentru turnatul grăunţelor, a cioplit cele două pietre de măcinat, a îndreptat curgerea pârâului, răzăluind malurile.

La toate aceste treburi i-au ajutat din zori până noaptea târziu Dochia, Rada şi Soare.

Toţi erau convinşi că numai munca le aduce pâinea cea de toate zilele. Ştiau ei, că departe de rude şi de prieteni, numai cinstea şi hărnicia îi pot apropia de străini.

Până acum femeile din sat şi mai cu seamă copiii se fereau să treacă pe lângă moară, căci se temeau să nu li se arate stafiile sau să le iasă înainte umbra fetei lui Prisacaru, moartă de zece ani, în Sâmbăta Paştilor, prinsă de malul prăvălit, pe când săpa lut lângă moară, ca să-l ducă acasă. Astăzi satul întreg îşi face cale pe acolo, numai ca să vadă moara.

Nici frigul cel aspru, cu iarna grea, nu i-a stingherit dela lucru. Nici dorurile după vatra din Gorgani nu le-au încetenit avântul.

Au mâncat ce li-a mai rămas din alimentele luate în ziua plecării şi-au hodinit trupurile trudite pe scânduri goale în camera morii, fără sobă la început, cu focul făcut pe nişte cărămizi, de ieşea atâta fum, că le scotea fumul ochii ca la guzgani.

Toate li-au suferit, fără zbuciumare de suflet.

Gheorghe Bălună ştia că biruinţa se înalţă din trudă şi sudoare, din avânt tineresc, din hărnicie, iar nu din lenevire şi plângere de om fără căpătâi.

De aceea, cine trecea acum pe lângă moară şi o vedea înflorită, se minuna de felul cum era îngrijită moara. Bufniţele nu mai scânceau pe acoperiş, scocul morii acum lămurea cântecul apei ce luneca la vale, ducând cu el zvonul de aur măcinat în doina rotirii pietrelor.

Gospodarii din Galbeni veneau bucuroşi cu inima

plină de mulțumire la moara lui Gheorghe Bălună, ca să macine grăunțe.

Pentru măcinat, Gheorghe Bălună nu lua dela nimeni mai mult decât ce era de folos și drept; iar făina o măcina după dorința fiecăruia.

De multe ori oamenii veniți la moară încingeau vorbe cu Gheorghe Bălună. Povesteau despre războiu, despre obiceiurile oamenilor, se iscodeau unii pe alții, se afundau în suflete și în inimă, ca să se cunoască.

Satul Galbeni, se minuna de munca și destoinicia lui Gheorghe Bălună. Hărnicia lui totuși a stârnit duh rău în sat, la unii oameni. Se întrebau unii dintrânșii cum de nu s'a găsit nimeni până acum să pună în picioare rostul morii? Cum de-a stat moara pustie atâta vreme, așteptând fără rost, să treacă urîtul fără făină, până să cadă un român străin de sat, să dea viață colțului pustiu.

Să vină un străin ca să așeze în moară cântec de apă, să-i presare surâs de lumină la geamuri, să-i deschidă gura cu poveștile? Să se adune satul zi și noapte ascultând doina cu farmecul străvechiu al morii?

Rând pe rând veneau oamenii la moară. Deși mulți n'aveau de măcinat, dar se adunau numai să vadă pe Gheorghe Bălună, căci prea mult se vorbea de dânsul, în tot locul.

Și fiecare cum venea, îl vedea mare, îl vedea harnic, îl aprecia cinstit, se convingea că Gheorghe Bălună nu era om, de rând nici pripășit de mântuială, în sat.

Ca și ceilalți oameni a venit și preotul satului Ioan Nădejde, să-l vadă pe Bălună, să-l iscodească.

De aproape cincizeci de ani acest preot păstorea satul Galbeni. Cunoștea pe tineri, pe bătrâni și pe copii. A venit preotul Ioan Nădejde, să audă cu urechile lui și să vadă cu ochii lui minunea dela moară, să cunoască pe morar.

Gheorghe Bălună, când a văzut pe preot că se îndreaptă înspre moară, a luat minteanul cel curat pe

umeri, a îndreptat căciula pe cap, s'a strâns bine în curea și a pornit în calea preotului să-l primească cu deosebit gust.

El a înțeles că vizita preotului satului la moară este o cinste neprecupețită pentru dânsul.

De aceea i-a ieșit înainte și-a descoperit capul și i-a sărutat mâna.

Apoi a poftit pe preot în moară să stea pe un scaun de lemn, acoperit cu lăicer de lână văpsit în roșu.

Inainte de a da răspuns preotului la cele ce l-ar întreba, Gheorghe Bălună, s'a dus să dea drumul apei, dincolo de scoc, să stea moara, să nu facă pietrele zgomot învârtindu-se, cât timp stă preotul în moară, ca să se poată auzi vorbele rostite.

Gheorghe Bălună s'a spovedit înaintea preotului. N'a rămas nimic nespovedit din anii vieții trecătoare.

Preotul s'a uitat în ochii lui ca să-i cetească adevărul și s'a convins că acest român, venit din Gorganii Olteniei, de dincolo de Olt, este un om de ispravă.

Dar preotul n'a vorbit numai cu Gheorghe Bălună. A vorbit cu Dochia, cu Rada și cu Soare.

Acest preot care și-a crescut 10 copii mari, a deslegat din vorbele lui Soare o pricepere și o minte însetată. Dela început Soare a intrat în sufletul preotului cum intră creștinul în biserică.

Și cum preotul nu mai avea pe nimeni acasă, decât pe cucoana preoteasa și cum amândoi erau înaintați în vârstă, un copil ca Soare, li-ar fi prins bine să-l aibă la casa lor. Din aceste motive, preotul l'a cerut ca să-i ție de ajutor la gospodărie.

Gheorghe Bălună l-a dat cu inima întreagă.

Se înserа. Pe cărarea ce duce dela moară în sat, mergea un preot și un copil.

Preotul înainte, copilul după el.

ÎN CASA PREOTULUI IOAN NĂDEJDE

Soare trăeşte o viaţă nouă în casa preotului Ioan Nădejde.

Până acum el n'a mai fost dus printre străini. Acasă la Gorgani, s'a răsfăţat în cuibul cald şi binefăcător al familiei. Deşi plecat dela vatră pribegind pe drumul depărtărilor, el s'a simţit ca şi acasă în căruţa unchiului Gheorghe Bălună, lângă Dochia şi lângă Rada. Suflul familiei îl împresura necontenit. Călătorea în căruţa lor, privea la caii lor, se învălea în scoarţă oltenească.

Auzea aceleaşi glasuri pe care le-a auzit de când a deschis ochii în lume. Vedea până acum acelaşi surâs scânteind ca totdeauna pe sufletul buzelor.

Ducându-se la casa preotului Ioan Nădejde, pentru cine ştie câtă vreme, el vede acolo alte aşezăminte, alte obiceiuri şi alte feţe.

Casa lui Gheorghe Bălună din Gorgani, era o aşezare unde viaţa dintrânsa se desfăşura în truda gândurilor de muncă ce interesa pe agricultori.

In casa preotului din Galbeni, viaţa interioară se desfăşură în fum de tămâie, în rugăciuni, în mătănii şi slujbe făcute pentru sufletul poporului.

Ce-i drept, Soare n'a fost străin niciodată de aceste manifestări religioase, ba din contră le-a trăit intens cu inima sfântă şi în Gorgani.

Deosebirea era, în aceea, că la casa preotului se manifesta din plin, fără întrerupere, atmosfera dumnezeiască.

I se dusese vestea preotului Ioan Nădejde, de credincios ce era, până dincolo de scaunul Episcopiei.

A crescut sub patrafirul lui generaţii după generaţii, însuflându-le tuturor cuvântul Dumnezeirii.

Casa în care sălăşluia preotul Ioan Nădejde era înconjurată dinspre drum cu gard de scânduri. Partea ogrăzii dinspre cei doi vecini, care nu sărea în ochii trecătorilor, era împrejmuită cu gard de nuele.

In interiorul ogrăzii, lângă gard, de jur împrejur, preotul Ioan Nădejde, răsădise cireşi, aduşi din pădurea Galbenilor şi altoiţi câte unul în norocul fiecărui copil. Când a ajuns la poarta ogrăzii, Soare a cetit pe poartă scris cu boia verde, numărul 83, număr hotărît de primărie după numărul caselor trecute în registru de evidenţă a satului.

Ramurile cireşilor erau înstelate cu zăpadă şi cum cireşii erau deşi, ramurile unuia se încurcau în ramurile celuilalt, aşa că întreaga privelişte a crengilor de cireşi era mai mult un basm, decât o realitate.

In ogradă se ridicau două case. Una mai mare cu grilaj mărunt de florărie în faţă, avea patru încăperi şi două săli care serveau de locuinţă pentru familia preotului; alta alături, mai mică, cu două încăperi şi o sală, cu prispă de pământ în faţă, lipită cu lut galben, servea de bucătărie pe timpul verii.

Lângă casă se întindea grădina mare cu pomi fructiferi în deosebi cu meri şi perji.

Cucoana Ileana, când a văzut pe Soare, s'a uitat mai întâi la dânsul, apoi l-a mângâiat cu amândouă mânile pe creştetul capului şi pe obraji.

L-a întrebat cum îl cheamă, i-a dat să mănânce două cornuri de prescură şi o mână de stafide. I-a arătat camera cu patul unde are să se culce tot timpul cât va sta în casa preotului. I-a spus ce are de făcut şi i-a dat sfaturi de mamă cum să se poarte.

Soare după ce s'a culcat n'a putut să adoarmă până târziu. El s'a frământat în aşternut ca o pasăre străină, în cuib străin.

S'a gândit la tatăl lui, i-a fulgerat prin minte ceasul greu al plecării din Gorgani, l-a durut pentru a doua oară lungimea drumului străbătută dela Olt pâ-

nă la Galbeni. Și-a adus aminte de preotul care se ruga lângă plop, pe islaz, în noaptea când a poposit întreg cârdul de căruțe pe islaz, după trecerea Oltului. Și acum ca și atunci luna își tremura argintul prin fereastră, în camera unde s'a culcat Soare.

I se pare acel văl de argint, albăstrit cu zăpada din ramuri, că ar fi un brâu al cerului.

Dar primirea bună pe care a simțit-o Soare când a pășit în casa aceasta, îi liniști gândurile. S'a alintat cu vorbele dulci pe care i le-a spus preotul Nădejde, simte și acum căldura mângâitoare a mânilor cucoanei Ileana. Își dă seama că printre străini, nu e totdeauna loc aspru, cu înfricoșător prilej de lacrimi.

Nici o șoaptă nu mai aude acum în cameră. Liniștea îl ține în pat, îi înmoaie mânile, îi lasă pleoapele grele și adoarme.

N'a visat în somn nimic. Noaptea a trecut repede. Dimineața s'a trezit cel dintâiu. Cum s'a dat jos din pat a pus mâna pe lopată și a început să curețe zăpada de lângă prag, ca să deschidă pârtie de mers, dela ușă până la poartă.

Gospodărie mare nu avea preotul. Încărcat cu greutăți familiare, căci a crescut mulți copii, pe toți dându-i la școli înalte să învețe carte, preotul și-a dat ultimul ban pentru creșterea și educația odraslelor. Nu avea în gospodărie decât o vacă, un cal și câteva păsări domestice.

Vaca o ținea pentru lapte. Calul îl ținea ca să-l ducă cu trăsura în sat de ici până colo, sau până la Roman.

Preotul Nădejde nu moștenise dela nimeni proprietate de pământ. Cultiva numai pământul bisericii, aflat pe dealul Morii. Acolo semăna aproape în fiecare an porumb. Roada pământului era îmbelșugată. Toamna după culesul popușoiului își umplea coșarul până sus cu aurul de toamnă al rodului și i se împuțina grija zilei de mâine.

In pivniță avea cartofi și curechiu murat. Fasolele albe și uscate, le ținea în pod.

Preotul Nădejde creștea și albine ca să aibă miere pe timpul iernei.

După cum îi era gospodăria, se vedea că bogăția lumească, nu-și avea loc în casa preotului din Galbeni. Și nici n'a avut noroc la câștiguri bănești, să-i cadă, așa, norocul din cer, cum cade adeseori la alții, mai puțin vrednici decât dânsul.

Și-aduce aminte, dar nu cu părere de rău, că într'o zi, în Vinerea mare, un om din satul Buciumi, pe când îi ara ogorul, ca să samene popușoi, a dat cu plugul peste o comoară cu bani de aur. Cu toate că era pământul bisericii, dat în stăpânirea preotului spre folosință, omul a luat comoara, s'a făcut stăpân pe dânsa și n'a spus nimănui o vorbă. Toată afurisenia aruncată de toate gurile satului asupra omului, n'a putut face pe om să deschidă gura, să se destăinuiască. Omul cu noroc a ascuns comoara, iar mai pe urmă a precupeţit-o. Cu banii găsiți și-a făcut casă mare, a înzestrat feciorii când s'au însurat. Numai preotul Nădejde n'a luat nici un leţcaiu din căldarea bogată, a cine știe cărui bogătaș turc, trecut fără căldare dincolo de pragul acestei vieți, pe lumea cealaltă.

Numai creșterea copiilor și îngrijirea poporănilor, i-au fost bucuriile și mângâierile acestui preot coborîtor de neam din răzeșii lui Ştefan cel Mare.

Suferința poporului era și suferința lui; bucuria copiilor a fost și bucuria lui.

A fost mândru toată viața de faptul că își poate crește copiii. Mândria aceasta îndreptățită l-a însoțit până la mormânt.

A doua zi dimineața, preotul Nădejde, uitându-se afară din casă pe fereastră, văzu pe Soare curățind zăpada. Lucra fără să-i spună cineva să facă aceasta.

A zis atunci preotul:

— Nu m'am înșelat eu singur în aprecierile ce le-am

făcut. După ochi am cunoscut pe acest copil, că din sufletul lui vor creşte virtuţile, cum cresc poamele pârguite pe ramuri.

Şi adevărat aşa a fost. Nu s'a înşelat nici preotul şi nici alţii!

Ceea ce deosebea pe Soare de alţi copii, de vârsta lui, era pornirea spre ascultare fără murmur şi dovada de pricepere firească. Ascultarea îl făcea să tacă ori de câte ori îl povăţuia cineva. Tăcea, asculta şi îndeplinea cu sfinţenie tot ce i se rânduea. Priceperea şi-o arăta la fapte. Săvârşea orice lucru pe care i l'ar fi spus să-l facă, fără să greşească. Nu simţea nevoia să-i repete cineva o vorbă de două ori. Era deajuns să-i spuie odată, ca să nu mai uite ce i s'a spus.

Totuşi o sfială oarecare a manifestat Soare la început, o sfială care este naturală s'o găsim la un copil de vârsta lui, venit de departe, primit într'o familie care până acum n'a cunoscut-o niciodată.

Cu timpul însă, s'a obişnuit cu această viaţă nouă, ba mai mult încă, el îşi manifesta toată recunoştinţa, toată iubirea pentru casa părintelui Nădejde.

Intr'o zi Soare a întrebat pe cucoana Ileana:

— Tinerii din fotografiile pe cari le văd înşirate pe păreţi sunt copiii dumitale?

Cucoana Ileana întâi s'a uitat lung la Soare şi se vedea din nou strivită ca sub greutatea unui munte, prinsă de toate amintirile unei vieţi, petrecută sub acoperişul casei, ani de-arândul, trecuţi în zarea vremei, ca zborul unor berze numărate pe zarea cerului.

— Da — a răspuns cucoana Ileana.

Toţi copiii mei. Pe toţi i-am crescut de mici până când s'au făcut mari. Pe toţi i-am purtat în braţe. Pe toţi i-am legănat. Pe toţi i-am hrănit. Pentru toţi n'am dormit nopţi dearândul şi iarnă şi vară. Acum toţi sunt mari.

Aceste destăinuiri pe care le făcea o femee trecută dincolo de culmea anilor, zâmbitori la vatra vieţii

ei, unui copil care abea a mântuit şcoala primară, nu erau plângeri şi suspinuri, manifestate pentru a-şi înjosi vrednicia, ci, cucoana Ileana, le-a rostit, ca o mândrie a vieţii ei, le-a rostit cu atâta duioşie în vorbe, le-a pronunţat ca la o sfântă spovedanie, făcută înaintea oamenilor şi înaintea lui Dumnezeu.

De câte ori cucoana Ileana făcea aceste mărturisiri şi le făcea la orişicine, ea creştea mai sus de oameni. Mucenicia creşterii atâtor copii, îi dădea ceva din aureola nimbului sfinţei Fecioare Maria, care s'a înălţat prin suferinţă.

Vreme de aproape 50 de ani, cât a vieţuit legată prin binecuvântarea preotului, de o căsnicie trăită la ţară, cucoana Ileana, de voie şi fără de voie, n'a cunoscut petreceri, n'a cunoscut lenevire, n'a ştiut cât se poate îndobitoci un trup, care nu e pus la muncă din zori până noaptea târziu.

A cârpit atâtea cămeşuici câţi copii a avut. In fiecare seară a pus la pantaloni petece de câte ori strengăriile din viaţa copiilor, agăţau hainele în zglobia lor săltare pe toate gardurile ce împrejmuiau ograda.

Vreme de aproape 50 de ani, n'a cunoscut lungul şi latul pământului, decât ducându-se odată sau de două ori pe lună la Roman şi odată pe an la Bacău, la aceste două oraşe, depărtate cale de o poştă de satul Galbeni, cel dintâi la miază noapte, cel de al doilea la miază zi.

Cu aceste sentimente, de mândrie maternă, îşi picura ea, odată cu vorba din sufletul ei neprihănit, nectarul unor vremuri împodobite cu nuferii copilăriei călătorite.

A luat pe Soare de mână, l-a purtat prin cele patru odăi ale casei, i-a arătat rând pe rând fotografiile copiilor.

— Acesta e Dumitriţă, cel mai frumos, cu ochii negri, cel mai bun la suflet, cel mai darnic. Acesta e sufletul meu. Acum luptă în război.

Dincoace e fotografia lui Nicu. Cel mai mare dintre copiii mei. Acesta din nenorocire este beteag de ochiul stâng. El este lacrima mea. Din cauza ochiului beteag nu s'a dus în războiu să lupte.

Dincoace e fotografia lui Mihai. Acesta are ochi albaștri. El este ochiul meu stâng. Acum luptă în războiu.

Dincoace e fotografia fetei mele Iulia. Singura fată pe care o am. Aceasta este inima mea.

Dincoace e fotografia lui Țilică. El s'a făcut ofițer de marină, călătorește mult pe ape. Acesta este ochiul meu drept.

Dincoace e fotografia lui Jâcă. Cel mai gingaș dintre toți. Acesta este surâsul meu. Acum luptă și el pe front în războiu.

Dincolo este fotografia lui Costică. Luptă pe front cu regimentul 14 infanterie. Acesta face poezii. Cântă casa părintească.

Dincoace e fotografia lui Neculai; cealaltă e fotografia cu chipul lui Alexandru și cea de lângă oglindă e fotografia lui Leon.

Aceștia trei copii ai mei au ținut mai mult unul la altul, s'au iubit mai mult între dânșii. Și aceștia sunt duși să lupte în războiu.

Am opt copii duși în războiu să lupte pentru întregirea neamului.

Arătând fotografiile pe rând, una câte una, cucoana Ileana vorbea rar și avea lacrimi în glas.

Fiecare chip din fotografie îi amintea câte ceva din cele petrecute în viață. Insăși ea trăia în fiecare copil. In creșterea lor a pus, în fiecare, câte ceva din ființa ei, atât cât a cerut datoria de mamă și mai mult decât atâta a dat.

Dacă a cântat de-asupra leagănului, a picurat în cântec sufletul ei. Dacă s'a necăjit vreodată, căci copiii nu ascultă totdeauna pe părinți și aceasta nu o fac din răutate, ci din zburdălnicie, tot ea s'a împăcat

întâi cu dânșii. Și după necaz s'a simțit cu mai multă autoritate, atunci când copiii au venit din voința lor proprie, ca să-i ceară iertare și să-i sărute mâna.

Nu aurul și argintul sunător ar fi putut să facă fericită pe această femee.

Numai gândind că are copii se simțea întărită, se vedea bogată, se vedea încununată cu lamura virtuților ce crește în sufletul mamei.

Toamna plecau copiii la școală. Plecau odată cu zborul rândunelelor și cu vâslirea berzelor.

Ea rămânea singură numai cu preotul Nădejde, să-și ducă amândoi zilele grele, fără chiot de copii în ogradă.

Pentru dânsa toamna era mai pustie ca pentru alții.

Se goleau ramurile de frunze, nu se mai auziau pasările cântând în ramuri, bătea vântul la porți și la ferestre, dar toate acestea nu îi aduceau atâta tristețe în suflet, cât îi aducea plecarea copiilor la școală.

Iar vara, când veneau acasă, după un an de lungă învățătură, cu rezultatul examenului fericit, atunci ograda pentru dânsa era plin de viață, belșugul bucuriei ei întrecea podoaba cireșilor încărcați, cu cireșe coapte.

Peste viața verei, a naturii cu multe care încărcate cu snopi de grâu, scârțâind pe drumul satului, peste strigarea cucului ascuns, peste sborul fluturilor, peste culorile și mirosul florilor, se așeza viața zburdalnică a copiilor ei, veniți dela școală, mai mari crescuți cu un an, mai robuști și mai înțelegători.

Acești părinți: preotul Ioan Nădejde și cucoana Ileana au trăit pentru copii și prin copii.

Duhul casei era duhul copiilor. Ici în părete o hartă a României desemnată de Dumitriță; dincolo un buchet de flori desemnat de Neculai; în rafturi se găseau cărțile de școală pe care au învățat copiii, semnate cu litere mari, amintind numele copilului care le-a învățat.

Prin ceea ce au lăsat ei acasă, prezența copiilor, era pururea de față. Căci omul există nu numai în carne și oase, ci și în faptele săvârșite.

Lucrurile copiilor erau așa de bine păstrate și lăsate la locul lor, încât aveai credința că mâna care le-a îngrijit, numai cu un minut în urmă, le-a părăsit.

Viața casei părea astfel proaspătă, într'o veșnică așteptare, ori cât de lungă durată ar fi avut depărtarea copiilor.

Soare Bălună a ascultat cu statornicie la toate ce i-a spus cucoana Ileana. Și el avea pe tata dus în războiu de astă vară. Il știa erou din câte a auzit vorbindu-se despre dânsul. Incă vie îi stă în minte icoana zilei când învățătorul în fața oamenilor adunați la școala din Gorgani a arătat astă toamnă vitejia faptelor săvârșite de sergentul Neculai Bălună. Acum el știe că dintr'o singură casă n'a plecat numai unul, ci au pornit opt la luptă. Opt frați. Toți stau în flăcările frontului. Pentru el de acum înainte fotografiile de pe perete, din casa preotului, înseamnă icoane sfinte, la care omul poate ajunge numai cu buzele să le sărute. De aceea călca prin casă ca într'o biserică.

Privea în ochii preotului Ioan Nădejde și în ochii cucoanei Ileana cu adâncă și împăcată cucernicie. Astfel se adeverește ascultarea lui neclintită la cele ce i se vorbea. Se trudea Soare, cu vorba și cu fapta, să nu-i supere, nici să le iasă din cuvânt.

Tot timpul cât a stat Soare în casa preotului s'a împărtășit din sufletul acestei case.

Ori de câte ori se ducea preotul Nădejde să-și facă rugăciunea, se ducea și Soare ca să se roage.

Inchinările preotului erau închinări de noapte. Erau înălțate totdeauna după cântecul cocoșilor de miezul nopții.

Atunci se ridica preotul din pat, aprindea lumânarea din sfeșnic, se îmbrăca ușor, punea patrafirul în gât și trecea în odaia cu icoana Maicii Domnului.

Icoana era veche, făcută din lemn de nuc, sculptată în flori de nuferi. O moștenise dela preotul Constantin, tata preotului Ioan Nădejde, dată spre noroc și mântuire.

In fiecare noapte cetea acaftistul Maicii Domnului. Il cetea cu dorul și convingerea că numai rugăciunea ajută creștinilor. Cu gândul nezdruncinat în paza aripelor sfântului Duh, preotul Nădejde, se ruga cerului să apere de primejdii pe copiii lui, duși pe front, să birue și să se întoarcă sănătoși.

Ce altă putere mai mare ar fi avut preotul decât puterea dată de sus, puterea rugăciunii pentru mântuire?

Acești copii, crescuți cu frica de Dumnezeu, închinați iubirei de Patrie, în ceasul mare al răspântiilor sorții, au pornit cu drag la datorie. Opt fulgere s'au înfipt în zarea luptelor.

Tehnica luptelor au învățat-o în mod desăvârșit. Au știut să comande trupe, căci toți aveau rangul de ofițer. Norocul fiecăruia a fost pecetluit în frunte dela naștere. Cine mai putea să adauge ceva la cadranul ceasornicului, care arată pentru fiecare om anul nașterii și anul morții, decât milostivirea lui Dumnezeu.

Aceasta se dobândea prin rugăciune, o rugăciune temeinică.

S'a rugat preotul Nădejde în fiecare noapte cât a ținut războiul. Câte nopți a durat încercarea de foc și de sânge, atâtea acaftiste a făcut. Atât de mult se deprinsese acest preot cu trezirea din somn, la ora hotărîtă pentru rugăciune, încât cântecul cocoșului dela miezul nopții îl găsea în picioare.

Și Dumnezeu i-a răsplătit rugăciunea ridicată din adâncul sufletului, șoptită cu buze curate, căci la încheerea războiului toți copiii lui s'au întors sănătoși acasă, fiecare cu meritele lui, cu destoinicia lui și cu norocul lui.

Ca și preotul Nădejde se scula Soare, în fiecare noapte, să stea alături, să se închine și el. Să-i aprindă cățuia cu tămâie, să-i sărute mâna ori de câte ori lua preotul cățuia să tămâieze.

In acest timp se ruga și Soare pentru paza tatălui lui.

De câte ori preotul pomenea numele copiilor la rugăciune pentru ajutor, pomenea și pe sergentul Neculai Bălună.

Această pomenire apropia pe Soare și mai mult de preot.

De aici a învățat Soare, că dincolo de viața așezată a satului, dincolo de oamenii rămași acasă, dincolo de porțile ogoarelor, trăesc eroii înfrățiți prin vitejie.

Știa preotul, că faptele eroilor săvârșite în numele unui ideal, pe care îl trăește un popor, acele fapte adună fiii poporului la un loc și le înalță mândria mai sus de frunte.

Pentru aceasta el se ruga și pentru vitejii neamului, nu numai pentru copiii lui.

Totuși când rostea numele copiilor, rugăciunea părea mai duioasă, căci îi știa pe toți carne din carnea lui, sânge din sângele lui și suflet din sufletul lui.

Dar nu numai la rugăciunea de noapte Soare își apropiase sufletul de preotul Nădejde, ci și la celelalte slujbe religioase pe care le săvârșea preotul în sat. La toate slujbele Soare se ducea bucuros.

Nu era Duminică sau altă sărbătoare religioasă, să nu se ducă și el grăbit și cu voie bună la biserică.

Mergea după preot, îi ducea cartea sfântă care era înfășurată într'o basma galbenă, ajuta pe preot să-și îmbrace odăjdiile sfinte, ba din zi în zi deprinsese să cânte : „Doamne miluește, Ție Doamne, Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu" și să rostească rugăciuni scurte la botez, la nuntă și la îngropări.

Astfel și-a dus viața sufletească acest copil la casa preotului din Galbeni, miruit de untdelemn și înmierezmat de fum de tămâie și smirnă.

Felul acesta de viață îl înălța pe Soare mai sus de cât a fost el până acum.

Dar nici rugăciunile pe cari le rostea, nici cântările pe care le murmura, nu-l hrăneau de-ajuns.

De câte ori privea fotografiile pe care cucoana Ileana i le arătase, se aprindea în el un foc ce-l ardea și-i încolțea o dorință încă nelămurită. Dorea ceva, dar nu știa precis ce dorește.

Asemeni unui călător pe drum, care simte în gâtlej o uscăciune, dar nu o poate înmuia ori din câte izvoare de apă limpede ar fi băut, Soare simțea în el o chemare ce-i golea inima.

Această chemare pe care o simte călătorul ostenit este dorul de zare și dorul nu se stinge până când călătorul nu ajunge să calce zarea cu piciorul.

Golul din suflet pe care-l simțea Soare, era un gol, ce se căsca alături de hotărîrea ce luase de a cunoaște lumea, și de a învăța.

I s'a născut în suflet ambiția să ajungă și el om cu carte, așa cum au ajuns copiii preotului Nădejde.

De acum înainte Soare nu va mai avea odihnă decât noaptea când doarme.

Dăduse cu ochii peste un dulap, unde erau adunate toate cărțile vechi, pe care au învățat în școalele secundare copiii preotului. Dela clasa întâi secundară și până la clasa opta, cărțile, rânduite cu migăleală, își arătau vârsta.

Soare a cerut voie dela preotul Nădejde, să aleagă și el câteva cărți ca să cetească și anume cărțile de clasa întâi.

Preotul Nădejde, nu numai că i-a spus să folosească orice carte ce îi este de folos, dar s'a bucurat mult, i-a dat sfaturi spunându-i ca să cetească și cum să cetească.

Felul de a învăța carte pe alții, nu l-a deprins preotul la nici o instituție de cultură înaintată, ci singur și l-a însușit din experiența atâtor ani de lumină a slovei.

L-a deprins în verile de-arândul, în lunile de vacanță, Iulie și August, după ce copiii terminau școala primară, și urmau să se pregătească pentru concursul cerut la școalele secundare toamna, în luna Septembrie.

Tata era acum preparatorul copiilor.

Zi cu zi, după un program orânduit, făcea lecțiile.

Aceste lecții de preparație nu aveau loc numai între cei patru pereți ai casei sau pe o masă de sub pomii din grădină, ci lecțiile le făcea în tot locul, ori de câte ori tata se ducea cu căruța la luncă să adune fânul cosit, când lua cu dânsul și pe copilul ce se prepara de examen.

Din sat și până în luncă, pe drum, făcea un examen al cunoștințelor învățate, căci zicea preotul: repetiția este mama învățăturii și cine repetă, nu uită.

In deosebi preotul Nădejde întreba datele istorice de când și până când au domnit voivozii români.

Și se întâmpla câteodată, când ochii copilului urmăreau zborul vreunei ciocârlii, dusă în albastrul cerului, atunci să întrebe tata pe copil despre anul când Mihai Viteazul a bătut pe Turci la Călugăreni sau în ce an a fost lupta lui Mircea cel Mare la Rovine.

Preotul Nădejde se ocupa de Soare, în ceea ce privește rostul cărții, cu aceeași dragoste, pe care a arătat-o totdeauna copiilor lui.

Cartea se învață nu numai pe băncile școalei, sub ochii profesorilor, auzită din gura pregătită, ci se poate învăța și în afară de școală, în loc de bănci, ținută pe genunchii elevului, în loc de ochii profesorului, să strălucească în interior ochii minții.

Soare își luase de acasă cu dânsul, în traistă, cărțile pe care le-a învățat în Gorgani, în școala primară. Dar nu le-a mai cetit, n'a simțit nevoia lăuntrică de a le mai repeta odată. Le știa din scoarță, în scoarță. Sufletul lui căuta altceva nou, dorea să-și înmulțească cunoștințele, să cetească ceea ce n'a mai cetit și să în-

veţe ceea ce n'a mai învăţat. Numai apa stătătoare nu primeşte izvoare noui de apă vie. Ea stă închisă între maluri până când seacă sau până când capătă un miros desgustător.

Soare umbla după înmulţirea cunoştinţelor adunate din cărţi aşa cum umblă cerbul după izvoare.

Preotul Ioan Nădejde i-a ajutat de-aproape să înveţe carte. Şi a învăţat.

În ceasurile libere, Soare nu se ducea să se culce. El ştia că numai noaptea este lăsată de Dumnezeu pentru odihnă oamenilor. Ziua era făcută pentru lucru. De aceea nu trândăvea.

Lua o carte din dulap, aleasă pentru ca să înveţe materia ce se predă în clasa întâi de liceu, cetea cu atenţie bucăţile, le memoriza şi iar le repeta.

Când preotul Ioan Nădejde, îl încerca prin întrebări să vadă ce ştie, rămânea uimit de răspunsurile date în mod strălucit.

Soare avea bunăvoinţă la învăţătură şi poseda o memorie bogată.

Alţi copii de seama lui, s'ar fi mulţumit numai cu o bucată de pâine, câştigată după putere şi cu somn cât de lung.

El, nu. De acum înainte pe el nu-l mai cere trecutul, el pune preţ pe prezent şi pe viitor. Viitorul se pregăteşte frământând prezentul.

Din însângerarea ce ne-o fac spinii de multe ori cresc trandafirii.

Soare a început să cunoască şi oamenii din sat care veneau pe la casa preotului cu diferite treburi. Pe mulţi îi ştia câţi copii au, ce nevoi mari îi sdrobesc şi cu ce leacuri se vindecă.

Aşa a trăit Soare la casa preotului Ioan Nădejde, din luna Ianuarie până în luna Martie 1917. A muncit şi a învăţat.

Singura vatră neagră în sufletul lui Soare era aceea unde ardea dorul după tata. Nu era mâhnit, dar fier-

bea de dorința să știe unde se află el și dacă este sănătos.

Dorul după tata s'a prefăcut în flacăra arzătoare, atunci când Soare a aflat că sergentul Neculai Bălună este internat în spitalul sf. Spiridon din Iași, din pricina unei răni dela piciorul stâng, căpătată în luptă.

De acum înainte alt gând nu mai turbură pe Soare, decât gândul hotărîtor, de a pleca din Galbeni, la Iași, să vadă pe tata. La acest gând s'au unit Gheorghe Bălună, Dochia și Rada.

Să plece din Galbeni, să părăsească moara, să vândă scoarțele pe care le-a țesut în timpul iernei, să predea moara primăriei, să mulțumească tuturor acelora cari i-au ajutat.

Gheorghe Bălună știa că nu poate să se despartă de sat ca hoții, fără să știe satul că pleacă. A venit pe drum deschis, trebuie să plece pe același drum deschis.

Așa a făcut. S'a dus la primărie înainte de plecare ca să mulțumească primarului pentru ospitalitate. S'a dus la preotul Ioan Nădejde să-i sărute poalele reverendei, să-i mulțumească fierbinte pentru grija ce a purtat-o lui Soare și pentru creșterea ce i-a dat-o.

A închis moara după ce a încărcat toate lucrurile în căruță, apoi a pus coviltirul de-asupra căruței, a înhămat calul pe partea stângă a oiștei și au plecat.

Soare se schimbase mult. Era acum altfel de cum a fost el când a sosit în Galbeni.

Preotul Ioan Nădejde a suflat asupra lui duhul lui Dumnezeu: l-a făcut încrezător în puterea divină.

Cărțile cetite i-au sporit cunoștințele.

Fotografiile copiilor preotului din Galbeni i-au turnat în suflet ambiția de a ajunge departe prin muncă.

Soare Bălună s'a înălțat pe cea dintâi treaptă a vieții care duce la lumina cea adevărată.

R E V E D E R E

Gheorghe Bălună a plecat din Galbeni întărit cu toată familia ca după un popas binefăcător.

Deși Gheorghe Bălună s'a trudit în fiecare clipă, lucrând ca un morar priceput, totuși se simțea renăscut. Munca înobilează sufletul, munca însăși e o hrană a trupului.

Soare a luat cu dânsul cărțile pe care i le dăduse preotul Ioan Nădejde ca să învețe și mai departe. Cetitul era întărirea lui.

Dela Galbeni până la Iași drumul nu e așa de lung. Cu doi cai buni, pe timp frumos, în două zile tai drumul întreg. Acum însă, din cauza vremei, căci e în luna Martie, pământul începe să se desfunde. Căruța trasă numai de un cal se mișcă mai greu. Toate drumurile sunt înecate de transporturi: convoaie de căruțe, cirezi de vite, la care se adaugă nesfârșitele trupe rusești ce se mișcă necontenit călare și pe jos.

Toate acestea împiedecă mersul și lungesc drumul mai mult decât este.

Gheorghe Bălună a ajuns la Iași după cinci zile de trudă.

Pe unde au trecut, din ce au văzut, ei și-au dat seama că viața lor nu va mai avea liniștea pe care au găsit-o în Galbeni.

Furnicarul de lume ce mișună încolo și încoace, fără astâmpăr, de multe ori fără țel, căutând o așezare temeinică, pe un petec de pământ care era Moldova, înseamnă zbuciumul neamului.

I-au înfiorat regimentele nesfârșite de cazaci, cu muzica militară suită pe cai, sulițele lor lungi, care sfârtecau cerul, umplând șoselele dintr'o margine în

alta, ne mai lăsând loc deschis să mai treacă și alții. Toți călătorii, fie pe jos sau în căruțe, erau nevoiți să meargă alături de șosele, pe drumul ogoarelor.

Și Gheorghe Bălună făcea parte din acest furnicar neastâmpărat, plecat să trăiască. Și alții au pornit de acasă pe drumul pribegiei, cu dreptul la căutarea unui cămin sub cerurile României, să găsească o bucată de pâine și un pahar de apă.

De aceea Gheorghe Bălună privea la fiecare om astăzi ca la un frate de suferință și mâine va privi ca la un frate de izbândă.

Când a intrat pe bariera dela Iași, cea dintâi grijă a lui Bălună a fost să întrebe unde este spitalul sf. Spiridon. Unii i-au răspuns la întrebare, alții nu i-au răspuns. El a mânat înainte, s'a tot dus ca să ajungă la porțile spitalului.

Peste Rada s'a prăvălit iarăși piatra îndoelii:

— Dacă n'o fi sergentul Neculai Bălună adus rănit la spital? Poate că el luptă încă pe front, poate că și el duce dorul mai departe prin munți sau prin păduri? Ce căutăm noi aici fără să știm ce vrem? Am plecat pe drumuri să ne zdruncinăm. Nu era mai bine să fi rămas în satul Galbeni, la moară?

Gheorghe Bălună tăcea. Nu-i răspundea nici o vorbă. Era convins el că vorba Radei totdeauna e îndoelnică. Știe Gheorghe Bălună că a plecat pe drumul jertfelor și cât de mari și grele ar fi jertfele, el nu trebue de acum să mai dea înapoi.

A mânat calul înainte, l-a mânat pe străzile Iașului, se uita la tăblițele cu inscripțiile ce purtau numele străzilor, nu se mira de valurile oamenilor împestrițați, toți veniți din toate părțile.

Era convins că aici se deschide iadul suferințelor românești, care se cască tot mai adânc, tot mai larg, de-asupra căruia ca un vis de lumină, stă prinsă de tăriile albastre, steaua idealului nostru. Simțea o mândrie ca să sufere laolaltă cu toți fiii neamului.

Când au ajuns la porţile spitalului, s'au oprit. Dochia şi Soare s'au dat cei dintâi jos din căruţă.

Furtuna gândurilor i-a îmbrâncit pe porţile spitalului să intre ca fulgerul, să sară treptele ce duc la etajul întâi, să intre în camera unde sergentul Bălună Neculai îşi aşteaptă vindecarea rănii.

Dochia şi Soare nu-şi mai trăiau respiraţia. N'au ştiut când au ajuns sus la etaj, au întrebat de camera nr. 5 şi au intrat fără să mai bată în uşă.

Camera era încărcată de paturi. In fiecare pat zăcea câte un rănit.

Dochia şi Soare, intraţi în cameră, n'au mai făcut nici un pas înainte dela uşă, ci cu ochii holbaţi îşi purtau privirile la fiecare rănit.

O clipă au trăit zdruncinarea, gândind că sergentul Bălună Neculai nu este aici. Şi pe când amăgirea închipuită îi sfredelea în inimă, din fundul camerei, se auzi, ca o chemare de departe, venită din adâncul zărilor de luptă :

— Dochia! Soare!

Această chemare de nume întrupa realitatea unei existenţe : sergentul Bălună Neculai era prezent.

In camera de spital, unde se aude atâta geamăt de durere, unde atâtea doruri se nasc, ca şi zorii iviţi de sub trena nopţii, unde atâtea răni deschise îşi aşteaptă vindecarea, se îmbrăţişau ca pentru eternitate un bărbat cu soţia şi tatăl cu copilul.

A fost o îmbrăţişare lungă ce părea că nu se mai sfârşeşte niciodată. A fost o sărutare de soţ şi de părinte, pecetluită cu buzele lui amare şi arse de atâta aşteptare.

Mângâerile creşteau şi strângerile în braţe sporeau cuvioase când au intrat în cameră Gheorghe Bălună cu Rada.

Ceasul revederii îşi măreşte acum strălucirea.

Se strâng la sân frate cu frate, frate cu soră.

Revederea aceasta neaşteptată a îmbălsămat inimile şi celorlalţi răniţi din cameră.

Parcă bujorii unui suflu nou de viață s'au ivit pe fețele tuturor. Toți răniții surâdeau și aveau străluciri de ape în ochi.

Bucuria sergentului Bălună a fost bucuria tuturor, căci sergentul era cel mai greu rănit dintre toți câți erau acolo. Căpătase la picior, mai jos de genunchi, o rană adâncă de schijă de obuz.

Piciorul era pus în ghips. Din această cauză nu se putea mișca ușor din pat.

— Luați seama să nu vă așezați pe piciorul meu stâng — a spus el, când Dochia și Rada au vrut să se așeze pe marginea patului.

Sergentul Bălună Neculai nu era schimbat așa de mult la față.

Numai războiul i-a pecetluit pe față o severitate pe care suferința nu i-a șters-o, ci numai a pus peste dânsa o umbră de tristețe trecătoare.

Vreme de două ceasuri cât au stat împreună și-au destăinuit toate.

Gheorghe Bălună a înșirat adevărul faptelor și primejdia tuturor întâmplărilor suferite de când au plecat din Gorgani până când au ajuns la Iași.

Sergentul Bălună Neculai a povestit vitejiile săvârșite în luptă cu glorie de sânge care sfințește brazda țării.

Le spunea rar și desghețat stând nemișcat în pat. Cu ochii deschiși parcă le-ar fi cetit ca dintr'o carte deschisă înainte.

Toată vrednicia familiei Bălună își trăia apogeul. Din câte a pomenit, s'a putut vedea, că acest sergent n'a fost omul care să dea numai ordine subalternilor lui, ci el a fost cel dintâi la luptă, dând exemplu fățiș, pus în cumpăna celor mai ucigătoare primejdii.

Umbrele Bălunilor, adormiți întru Domnul, s'au scoborît pe scara vremii, ca să asculte glasul istoriei celei vii, statornicită și scrisă de urmașul lor: sergentul Bălună Neculai.

Un copil asculta. Un copil asculta, un copil cu ochii negri și cu părul de aur, călător pe puntea tuturor încercărilor grele, asculta. Asculta statornica faptă de arme săvârșită de tatăl. Soare asculta povestea aceasta adevărată care curgea în el până în fundul sufletului, ca să n'o mai uite. Curgea ca un izvor de apă vie, nemuritoare.

Unui pom, ca să crească, trebue să i se toarne apă la rădăcină din când în când, trebue să i se ude frunzele. Pomul trebue curățit de omizi, ca să nu i se usuce ramurile, trebue sprijinit ca să crească drept cu vârful către cer.

Unui copil, trebue să-i dăm izvor de virtuți, ca acesta însuși mai târziu, să fie un altar al virtuților.

Soare, ascultând, primea mirul virtuților mari, care vor striga în el cândva, silindu-l să nu se îndepărteze de cărările pe care au pășit înaintașii.

LA BABA MARIŢA

Căruţa lui Gheorghe Bălună îşi hodorogea din nou roatele pe străzile oraşului.

Au plecat dela spital să-şi caute un loc de odihnă pe timpul cât vor sta în Iaşi.

Din cauza potopului de oameni ce îneca fosta capitală a Moldovei, pe unde Ştefan Vodă şi-a purtat larg umbletul călare, ea părea acum sugrumată şi avea înfăţişarea unei mulţimi gâtuite.

Pe trotuare, în faţa prăvăliilor, stăteau grupurile de soldaţi ruşi, ca la iarmaroc. Alţii umblau de colo până colo, fără rost şi fără arme. Mulţi dintrânşii aveau mantaua descheiată. Dar toţi erau echipaţi din belşug.

Soare se uita pe furiş la dânşii. Îşi aduce aminte de soldaţii români cari se retrăgeau astă toamnă, cât de goi erau şi cât de flămânzi îşi purtau târârea retragerii de pe un deal pe altul.

Din loc în loc, la colţuri de stradă, cazanele de făcut ceaiu în ele, ridicau aburi uşori de apă fiartă.

Lângă cazane aşteptau soldaţii ruşi cu gamela întinsă.

Cu cât iubea mai mult pe soldaţii români, cu atât el ura mai mult pe soldaţii ruşi. Şi îi despreţuia, cu toate că nu a fost în legătură de viaţă cu ei, cu toate că până acum n'a suferit nimic din cauza lor.

Până să-şi găsească o cameră de închiriat, au colindat toate străzile.

Către seară au găsit pe stradela Ionescu, lângă biserica Toma Cosma, la o casă mică, veche, acoperită cu şindrilă, o cameră liberă.

Pragul de sus, dela uşă era aşa de jos, încât toţi a-

cei cari intrau în cameră trebuiau să-și plece capul ca să nu se lovească. Singur Soare intra drept ca lumânarea.

Pereții dinăuntru erau afumați și scorojiți. Frigul din cameră pătrundea până în oase. Camera nu avea sobă bună de făcut focul. In schimb se vedea într'un colț o plită de fier ce servea pentru încălzit și pentru gătitul mâncării.

Ușa era crăpată și nu se închidea bine. O singură fereastră desfăcută în partea dinspre miază noapte, lăsa să vină lumina înăuntru cu fiori de vânt.

Prundișul de ploaie o izbea și-i înegura oglinda geamurilor.

Stăpâna casei era o femee bătrână, măruntă, groasă cât un butoi, încât ți-era frică să nu se scufunde cu pământ cu tot când vorbea.

Avea ochiul drept căprui, iar ochiul stâng verde.

Nasul mai umflat la rădăcină decât la vârf și pe față avea negi cât bobițele de struguri.

Când râdea i se lărgea gura până la urechi. Nu putea lipi buzele una de alta și cum nu avea nici dinți, gura toată era numai o negură.

Vecinii îi ziceau: baba Marița. Tot așa i-au zis Gheorghe Bălună și toți ceilalți.

Când a tocmit prețul casei, baba Marița n'a cerut bani. Cu banii luați pe chirie nu ar fi putut să-și câștige mâncarea de toate zilele. De aceea a cerut, ca în schimbul camerei, să i se dea de mâncare în fiecare zi.

Gheorghe Bălună a primit tocmeala, căci își zicea el, dacă cineva poate hrăni patru guri omenești, de ce n'ar mai hrăni încă o gură flămândă mai mult.

Pentru cal s'a îngrijit chiar în aceeași zi să-i facă un adăpost cât de simplu, măcar atâta ca să nu-l fulgere vântul și să nu-l ude ninsoarea dinspre miază noapte.

Camera pe care a închiriat-o era așa de neîncăpă-

toare, încât nu se putea mișca bine nimeni întrânsa, dacă erau toți acasă.

Pentru dormit Gheorghe Bălună a făcut un pat comun, așa fel, că jumătate din cameră și anume partea din fund, era prinsă numai de pat.

Cealaltă jumătate era ocupată de plita de fier, de o masă și de patru scaune.

Dochia a pus pe pereți trei scoarțe oltenești, aduse din Gorgani, a prins în colțul de răsărit icoana cu Răstignirea Mântuitorului, a pus o candelă sub icoană și un zâmbet de flacără arzătoare i-a aprins în candelă.

Viața mahalalei, unde Gheorghe Bălună a sălășluit, se înfiripa mai ales împrejurul unui șipoțel de apă, a cărui curgere era subțire ca o sfoară. Ori cine trebuia să aștepte un sfert de oră ca să i se umple căldarea.

Astfel din zori până a doua zi dimineață, împrejurul șipoțelului, stătea lumea ca la o șatră.

Acolo lângă șipoțel, oamenii vânturau gândurile de iscoadă, făceau critici, denaturau toate operațiile de pe front. Uneori ei se certau, se împăcau și se afuriseau.

Ce să facă cineva care stă degeaba și așteaptă? Gura e gură ca să vorbească. Mahalaua e mahala ca să critice.

Acolo lângă șipoțel, s'a pecetluit bășește, din gură în gură, soarta atâtor generali români cari au comandat unitățile pe front.

Ba se întâmpla de multe ori să isbucnească și câte o scărmăneală de cap între două femei, certate dela rândul de apă, pentrucă una din ele lua rândul celeilalte.

Numai șipoțelul își păstra aceeași curgere liniștită. Șipoțelul era același și azi ca și eri.

Rar de tot rămânea șipoțelul pustiit și aceasta se întâmpla numai noaptea când nimeni nu venea să ia

apă. Atunci șipoțelul își țârâia apa pe o piatră scânteind în bătaia lunei.

Baba Mariţa era cunoscută în toată mahalaua pentrucă ea îngrijea de șipoțel. Curăţea şanţul de scurgere, aşeza piatra peste care ţârâia apa, dacă cineva o dădea la o parte.

S'a întâmplat odată ca șipoțelul să-și sece scurgerea apei. Atunci toată mahalaua nu s'a interesat să vadă care este cauza, ci s'a cățărat la geamul babei Mariţa, silind-o să iasă afară din casă, poate, nu poate, să vrăjească, să facă ce știe, numai șipoțelul să le dea apă.

Baba Mariţa când a ieșit din casă, n'a vorbit cu nimeni, dar nici supărată nu era. Ea își trăia vrednicia pe care i-o recunoscuse mahalaua. Această vrednicie îi zugrăvise pe față o mândrie justificată a superiorităţii.

Șirul de olane, îngropat numai de o lățime de palmă în pământ, prin care se strecura apa din deal în vale ca să iasă pe gura țevei de fier a șipoțelului, se spărsese din cine știe ce pricină.

Baba Mariţa alerga greoaie în susul olanelor, găsise spărtura, o dregea și se întorcea triumfătoare, cu fruntea sus, ca să spună:

— V'am dat apă !

Și când rostea aceste cuvinte, apa șipoțelului sărea la început din gura țevii ca o minune, apoi își păstra scurgerea domoală, aşa cum a curs mai înainte, de parcă n'ar fi stat din curgere niciodată.

Ca o răsplată pentru grija ce punea baba Mariţa ca să păstreze șipoțelul în stare de curgere, toată mahalaua convenise tacit, în privinţa rândului la apă: Mariţa când vine la apă, să nu-și aştepte rândul ei, ci să aibă dreptul să-și ia apă când voește, ori cine ar fi fost atunci la rând cu căldarea.

Dar de când baba Mariţa a luat în chirie pe Gheorghe Bălună, de atunci vine cu două căldări să le umple cu apă la șipoțel.

La început mahalaua a strâmbat din nas când a văzut că baba își sporește dreptul de luat apă, dar a rămas numai cu strâmbarea nasului, căci baba Mariţa, în mahalaua Toma Cosma, își întărise dreptul față de oricine, sprijinită pe destoinicia ce avea să îngrijească șipoţelul, de atâţia ani, uitaţi la număr.

Numai copiii din mahala nu împărtășeau cu baba această revendicare de drept pe care Mariţa și-o luase asupra ei.

Ea a suferit pentru aceasta să fie ţinta atâtor zburături de pietre, pe care copiii mahalalei, în chiote și hohote de râs, le fulgerau din mână în ciuda babei, lovind-o de multe ori peste măsură, încât sărmana babă plângea ca un copil.

Şi în ziua, când baba Mariţa a văzut pe Soare, venit și el odată cu Gheorghe Bălună, s'a înfricoșat la gândul, că și acest copil va trece de partea atâtor neastâmpăraţi, să-i facă zile amare, mai ales că îl avea în ogradă, închipuindu-l pe dânsul ca pe un junghiu în coastă.

Soare, însă era altfel de copil. Nu doar, că el ar fi fugit de zburdălnicia copiilor, petrecută cu voie bună în zilele copilăriei nevinovate, pentru ca să se izoleze în conștiință; dar nu împărtășea în întregime gândurile și faptele dăunătoare ale multora dintre copii.

El spunea că tot bătrânul trebue respectat. Această învăţătură a auzit-o dela învăţătorul din Gorgani, dela tata, dela unchiul Bălună și dela toţi acei care îi voiau binele. Şi auzită odată, el nu o mai uita. O ţinea vie în suflet, îi dădea viaţă prin practicarea ei. Aceasta însemna pentru el virtute.

De aceea, de câteori, copiii cei răi crescuţi și neobrăzaţi își băteau joc de baba Mariţa, fie că o trăgeau de fustă pe la spate, — baba întorcea capul să-i scuipe în ochi — fie că, de departe o bolovăneau cu pietre, de blestema baba cât o ţinea gura, Soare îi lua apărarea, pentrucă o respecta. Şi o respecta nu numai pen-

trucă era stăpâna casei în care locuia el, ci ca pe o bătrână, singură, uitată de Dumnezeu și de oameni pe pământ, fără sprijin și fără ajutor.

Dela o vreme se mirau copiii din mahalaua Toma Cosma, întrebându-se oare de unde a venit acest copil, care îi mustră din când în când și care nu se amestecă la strengăriile lor de batjocură.

Ei au aflat pe urmă că acest copil, pe care îl cheamă Soare, a venit din Oltenia, în refugiu, cu familie cu tot și că tatăl lui, a fost rănit greu în războiu și se află în spitalul sf. Spiridon.

C E R C E T A Ş

Soare se strecura tot mai rar prin mahalaua Toma Cosma.

Lumea din mahala se obişnuise ca să-l vadă la şipoţel lângă baba Mariţa, ori la joacă printre copii, pe maidanul dinspre strada Păcurari, sau ţinând calul de căpăstru ca să pască iarba care îşi scotea acum firul lângă drumuri.

Dar a venit o zi în care poarta cărărilor s'a închis.

Soare dela o vreme nu se mai vedea decât foarte rar.

Ziua aceea, a strălucit atunci, când Soare s'a înscris în legiunea cercetaşilor şi a fost repartizat la spitalul sf. Spiridon.

Ziua aceea a simţit-o cu bucurie sergentul Bălună Neculai, mai mult ca oricare altul, pentrucă îl avea aproape. Au simţit-o unchiul Gheorghe Bălună, Dochia şi Rada.

Dar şi mai mult decât toţi aceştia, Soare a trăit-o din plin, ştiindu-se pus în serviciul Patriei, ca să lucreze atât cât puterile îl ajută şi chiar mai mult decât atâta.

La început, serviciul pe care Soare îl făcea în spital, se mărginea la supravegherea de fiecare zi a curăţeniei de pe săli şi în saloanele bolnavilor. Ducea mâncare răniţilor şi le da apă când cereau. Nu s'a îngreţoşat, nici atunci, când a fost pus să arunce afară necesităţile omeneşti, convins că serveşte pe vitejii neamului.

Muncind aşa, nu era în spital rănit care să nu-l cunoască şi să nu-l iubească.

Cu fiecare lucru pe care îl săvârşea el avea prilej să vorbească cu răniţii.

Dela o vreme Soare cunoștea numele fiecărui rănit, știa ce rană are și unde a luptat.

Medicul șef al spitalului, convins de hărnicia lui Soare, pătruns de ascultarea lui, i-a pus la dispoziție o cameră mică unde putea să doarmă noaptea și să locuiască tot timpul cât va sta la spital.

Soare a primit-o bucuros. Camera avea un pat, o masă și un scaun. Și-a adus din stradela Ionescu, toate lucrurile ce-i trebuiau. A luat și cărțile pe care i le-a dat preotul Nădejde la plecarea din Galbeni.

De acum pentru Soare începe o nouă viață la spital: viața trăită între eroii țării.

Deși nu aude bubuituri de tunuri, nici pârâituri de mitraliere și arme, înțelege din povestirea răniților epopeea sângerării noastre pe care am trăit-o în anul 1917.

Învățase Soare ce este o patrulă, cum trebue să meargă patrula pentru a iscodi inamicul, cum trebue să se furișeze ca să nu fie văzută. Știa ce este o grupă, ce înseamnă un atac și o retragere.

Acolo în cămăruța lui, după ce își isprăvea datoria de împlinit, după ce săruta mâna tatii, scria într'un caet toate câte le auzea, ca să nu le uite. Fiecare rănit era trecut pe o pagină, cu toate faptele săvârșite. Pe prima pagină scrisese vitejia sergentului Bălună Neculai, punând în paranteză cuvântul: tata.

In timpul liber Soare cetea cărțile cu materia ce se predă în clasa întâi de liceu.

Cetind, și-aduce aminte de sfatul pe care i l-a dat ostașul, tatăl lui în ziua când a plecat la războiu, în ziua de 15 August 1916: tu, Soare, să înveți carte. Acest sfat i-l repeta acum în fiecare seară sergentul Bălună Neculai de pe patul jertfei.

In adevăr, acasă la Gorgani, avându-l sub ochi, ducând tot timpul aceeași viață obișnuită, nu l-a putut aprecia în mod deosebit. Afară de aceasta, nici Soare n'a fost pus în alt mediu de creștere, decât cel părintesc, pentru a i se cunoaște individualitatea.

Acum însă, când Soare este pus iarăși în situație deosebită, așa cum a fost la Galbeni, în afară de cercul familiei, oricine poate face aprecieri asupra lui, bine cântărite și foarte măgulitoare.

Dacă cercetașul începător, a fost pus în primele zile să mătură spitalul, după o lună însă, el a deprins să lege rănile mai puțin grele, să administreze răniților prafuri în apă, să le ia temperatura și să le cunoască suferința după dispoziție.

Dochia de câte ori venea la spital să-l vadă îi creștea inima, îi înflorea sângele în față, mai ales când auzea dela unii și dela alții, că Soare este un copil foarte vrednic.

Soare ducea pe mama în camera lui, aproape zilnic, să-i povestească și ei, cetindu-i din caet, câte a scris.

Ii spunea câți intră și câți răniți ies din spital. Ii arăta paginele din cărți, atâtea câte le știe pe de rost, căci Soare avea de gând să dea examenul de liceu și acest gând nu-l părăsea, ba din contră, îl întărea tot mai cu spor cu cât cetea mai mult.

Medicul șef al spitalului îi cumpărase un rând de haine de cercetaș pe care le purta totdeauna.

Imbrăcat în această haină, Soare părea mai sprinten. El și-a dat seama că fapta medicului este o răsplată dată și meritată pentru purtarea și hărnicia pe care le-a dovedit.

Această dărnicie venită din partea medicului, l-a convins că binele se răsplătește în lume, după cum răul se pedepsește.

Și când s'a îmbrățișat cu tata lui, când i-a povestit clipa de bucurie pe care a avut-o când a îmbrăcat uniforma de cercetaș, Neculai Bălună i-a spus:

— Binele se răsplătește. Dar acela, care săvârșește binele să nu aștepte totdeauna răsplata. Binele se face numai din dorința de a face bine.

Intr'o zi Soare se întorcea din oraș. Cu lacrimi în ochi și cu suspine grele, intră în cameră, se duce la

patul unde zăcea sergentul Bălună, își îngroapă fața și mânile în pernă, plânge mereu, dar nu spune nimic.

Plânge, plânge. Nimeni nu-l poate împăca. Târziu a povestit că trecând prin dreptul hotelului Traian, din piața Alexandru I. Cuza, a văzut doi ofițeri ruși beți. Se certau ca țiganii la șatră.

Soare s'a oprit în stradă să se uite la dânșii. Și pe când se mira cu o palidă compătimire și dispreț, unul din cei doi ofițeri ruși, s'a repezit la Soare, l-a tras de cap, i-a trântit câțiva pumni după ceafă și pe urmă i-a dat o izbitură pe trotuar.

De atunci Soare nu poate să sufere ofițerii ruși, nici pe soldații ruși. Când îi întâlnește îi ocolește, ferindu-se de dânșii, ca de ciumă.

In schimb pe ofițerii români îi respectă. Le cunoaște suferința, se simte aproape de ei, îi vede răniți la spitalul sf. Spiridon și din câte i-au povestit, a învățat dela dânșii cu convingere ce este jertfa pentru țară.

O prăpastie fără fund s'a căscat între viața lui Soare și între viața rușilor pe care aceștia o trăiau în Moldova.

Soare nu plângea cu fața în perne din cauza durerii trupești pe care a simțit-o în moara de pumni a ofițerului rus.

Plângea că a fost bătut fără nici un motiv bine cuvântat. S'a uitat și el ca ori care alt copil, fără să spună un cuvânt de ocară. Fără să facă măcar un gest care să dea ceva de bănuit.

Dar așa-i bețivul. Sub năucirea băuturii, căci numai băutura vorbește în bețiv, săvârșește acte josnice.

Soare și-a șters lacrimile cu batista, s'a uitat lung în ochii tatii și a zâmbit ușor fără să vrea. Tata l-a mângâiat din nou, Soare s'a simțit ușurat după vorba bună și mângâierea părintească.

De atunci, de câte ori Soare ieșea în oraș și trecea

prin piața Alexandru I. Cuza, vedea pe același ofițer rus, totdeauna beat, stând la același colț de stradă, câte odată singur, altădată în tovărășia altor beți.

Soare nu-și putea da socoteala cu mintea lui și nu ghicea motivul, pentru ce acest ofițer rus, înalt, spătos, cu mustața galbenă, întoarsă bârligată de atingea cu vârful sfârcul urechilor, stă pe trotuar, pierzând vremea degeaba.

Soare n'a înțeles acum nimic din câte va înțelege mai târziu.

De câte ori Soare întâlnea pe acest ofițer rus, pe care nu a știut niciodată cum îl cheamă, își întărea convingerea că el avea păcatul repetat să bată copiii.

Treceau copiii pe lângă dânsul, ducând subsoară pâinea pe care o cumpărau cu mare stăruință dela brutărie, alții purtând saci grei în spate, încovoiați de șale, cu ochii pierduți. Ofițerul rus îi oprea, îi întreba cine știe ce și la urmă pe toți îi trăsnea cu pumnul.

Autoritățile noastre nu luau nici o măsură împotriva lui.

Sergenții de stradă se uitau nepăsători stând cu mânile cruciș, ca stânca neclintită.

Era pe vremea când se dăduse porunci să se evite orice conflict cu armata rusă.

Această măsură a dat câmp de libertate unor pezevenchi cari nu au mai cunoscut marginea rușinii și a fricii.

Odată Soare, a văzut tot în piața Alexandru I. Cuza pe un alt ofițer rus, oprind trăsura în care sta un ofițer român rănit, și amenințându-l cu revolverul pus în piept, l-a silit să se dea jos din trăsură, ca după aceea să se urce el întrânsa. Ofițerul român s'a coborît jos, s'a sprijinit în cârja ce o purta și încet, încet a pornit pe jos. Se auzea în urma lui zgomotul ce-l făcea capătul de fier al cârjei, izbit de caldarâm.

In acest sunet rar, ecou de piatră, începea Moldova să-și plângă durerile ce o străpungeau până la nenorocire.

IN CEAS DE CUMPĂNĂ

De acum înainte pe umerii Moldovei se lasă tot mai mult potopul greutăților de ucidere înceată.

Aceste greutăți au început să se cunoască în toate amănuntele vieții.

Pâinea pe care o mâncau răniții dela spitale era mai mică și mai neagră. Porțiile de mâncare aduse în strâchini erau mai puține. Răniții se înmulțeau. Bolnavii umpleau spitalele. Iar Moldova întreagă era un arsenal de refacere. Se lucra fără odihnă la pregătirea armatei pentru ziua cea mare, pentru biruința cea așteptată, pentru înălțarea neamului românesc și pentru sporirea virtuților strămoșești.

Nici o clipă de zăbavă.

Pieptul soldaților trebuia căptușit cu fier.

Știa Soare, i-a spus și tata, i-au spus și ceilalți răniți, că noi n'am avut arme prea multe și prea bune la început.

Că ne-am dus cu pieptul gol mai mult decât cu armătura.

Că minuni de vitejie am făcut cu acest piept deschis și cu ciomagul în mână.

Că desculți am umblat, că ne-au sângerat tălpile picioarelor, că ne-am prăbușit în munți, de pe munți pe poteci, de pe poteci în văi, de pe văi pe drumuri de retragere. Pe acest drum de retragere a venit și Soare în Moldova.

Munca uriașă pentru refacerea armatei, unde nu mai erau ochi de plâns, nici limbă de blesteme, ci numai dor de înflăcărare, această muncă, putere divină, care nu ne-a părăsit niciodată, care a jăruit foc în cuptorul sufletelor noastre, fără să se stingă, această putere divină a mântuit Moldova în ceasul morții.

Alături de munca uriașă a fluturat în Moldova stea-

gul negru al pierzării ridicat la mormintele celor îngropați, morți de tifos exantematic.

Această molimă s'a cuibărit la fiecare casă, s'a agățat la fiecare spital, s'a lăfăit la fiecare răscruce, a plâns pe scările bisericilor dela orașe și dela sate, s'a auzit în glas de clopot, a răsunat în strigări de trâmbiță, a adormit în leagănul pruncilor, s'a strâmbat în poala bătrânelor, a furat crucea din mâna preoților și a ucis pe preoți, a rupt spada din mâna ostașilor și a sugrumat pe ostași, a îndepărtat pe frate de soră, pe bărbat de nevastă, a furat pâinea din gura copiilor și a uscat laptele din țâțele mamelor.

In acest iad Moldova se prăbușise ca să se îngroape, iar mai târziu să învie la Mărășești și Mărăști pe brațele soldaților.

Toate se împuținaseră în Moldova: alimentele în special nu se găseau în sacul sărăciei.

Această sărăcie însă nu omora dorința unui neam de a birui.

Gheorghe Bălună terminase de mult tot ceea ce agonisise în satul Galbeni. Acum își hrănea familia lui și pe baba Marița o hrănea, făcând cărăușie. Transporta orice dela un loc la altul, numai să-și câștige un ban ca să cumpere alimente. Dar câștigul era mic.

Cu banii câștigați pentru o zi de lucru abea putea cumpăra o pâine. De multe ori stătea în piața gării, fără să-l întrebe cineva ce așteaptă. Acolo îl bătea zloata de primăvară, lângă căruță și lângă cal.

Acest om, altădată înalt, frumos la față, bărbierit, vesel, bun la vorbă, ajunsese îndoit de spate, amărît, nu se bărbierea de cât la o lună și avea privirea unui câine, care caută de mâncare prin toate gunoaele, a unei javre rătăcite care nu-și mai găsește stăpânul. Ajunsese ca o stafie așa de slab era.

Calul lui, singur la căruță, împrumutase și el în ochi ceva din privirea stăpânului. Și calul parcă era un cerșetor, cu coastele ieșite de sub piele, cu gâtul lun-

git, cu copitele nepotcovite, cu unghiile cât lopata. Dacă ar fi avut gură să vorbească ar fi ţipat să-i dea de mâncare.

Gheorghe Bălună nu s'a privit în oglindă să se vadă cât de mult a îmbătrânit. Dar uitându-se la cal, i se făcea milă de dânsul, îi cetea lacrimile în ochi, îşi dădea socoteală cât de greu trăeşte omul când este desrădăcinat.

Omul se vedea nenorocit, dar nu se gândea la pieire. Îşi frământa buzele ca să-şi amorţească necazul, îl sfărâma în lacrimi cu genele, îl amăgea în îndemnul calului.

Dacă Gheorghe Bălună nu avea odihnă toată ziua pentru o bucată de pâine, nici noaptea nu se odihnea pentru gura calului.

Se ducea cu el să-l pască ori unde pământul dădea iarbă şi burueni. Il păştea până noaptea târziu. Nu se întorcea până nu-l sătura, ba ducea cu el acasă şi o sarcină de iarbă, ca să o dea calului de mâncare a doua zi.

La câmp sub bolţile cerului aurit cu stele, Gheorghe Bălună putea să respire din tot plămânul.

Nenorocirea de încercare, pe care Dumnezeu o trimisese României, lângă cal la păscut, nu i se părea aşa de omorîtoare. O vedea uşurată sub largul cerului.

Acolo vedea el că mai sus de suferinţă stau cerurile nopţii unde suspinul lumii nu poate ajunge.

De aceea de multe ori întârzia pe câmp. Acolo se simţea mai uşurat, era descătuşat de obezile oraşului. In oraş i se părea că şi zidurile se prăbuşesc peste dânsul ca să-l îngroape cu căruţă cu tot.

Acasă însă se simţea sufocat. In ogradă lega calul de ţărusul ieslei din adăpost, îl mângâia cu mâna pe greabăn, apoi intra în cameră.

La lumina unui opaiţ, trist şi el ca sufletul strivit, de sub icoana cu Răstignirea lui Hristos, se desbrăca încet ca să nu trezească nici pe Dochia, nici pe Rada.

In camera aceasta strâmtă, unde i se părea că Dumnezeu nu-i zâmbește niciodată, trăgea în el mirosul de haine putrezite de sudoare.

Se urca în pat ca să se culce. Dar nu putea să doarmă degrabă. Lui nu-i era de suferința prezentă, dar îl ardea în inimă, numai gândul că nu știe când se vor sfârși toate acestea.

Cât era de jos plafonul camerei, el îl vedea coborând și mai jos, ca un capac ce se așează peste sicriu ca să închidă un mort întrânsul.

Gheorghe Bălună deși legat în obezile suferinței totuși nu desnădăjduia.

Desnădejdea îi suna la ureche din gura Radei, în fiecare seară, cât de târziu, ca un clopot al suferinței ce bate regulat același sunet greu.

Rada își plângea desnădejdea blestemând. A nu știu câtea oară se jelea bolborosind că mai bine era, dacă nu pleca, din Gorgani. Și dacă n'ar fi plecat, ce ar fi pățit? Sau ar fi fost lăsată în pace să-și ducă viața liniștită, sau ar fi fost împușcată. Altceva nu mai putea nimic să pățească.

Dar Gheorghe Bălună n'o asculta ori de câte ori i-ar fi descântat. El a plecat pe drum de foc, pe drumul întregului neam, pe acela al sacrificiului ordonat, nu benevol.

Și ori cât de amară îi era îmbucătura de pâine pe care o mânca de multe ori întinsă numai în sare, el nu desnădăjduia.

O supunere oarbă în suferință, fără cel mai scurt murmur de revoltă asupra soartei, era acum viața lui Gheorghe Bălună.

Dochia îl înțelegea. Și Rada îl înțelegea, dar așa era sortită Rada, ca să nege orice. Această negare nu era tot una cu disperarea. Nega totdeauna; dar se resemna.

Mai ușoară este suferința aceluia care vede că sufere și altul alături. Cine a văzut pe valurile mării înecându-se un echipaj întreg, de sigur că și-a dat

seamă, că pentru fiecare matelot, încercarea e mai ușoară atunci când se îneacă și echipajul, decât numai când se îneacă un matelot singur.

Dacă pe Gheorghe Bălună îl înțelegea Dochia și Rada și dacă aceste femei sufereau împărtășindu-se din suferința lui Bălună, nu tot așa îl înțelegea baba Mariţa.

Ea nu știa să se deprindă cu lipsa, să mănânce când are și să rabde când nu are.

Pentru dânsa tocmeala chiriei făcută pe hrană în natură, nu mai avea schimbare. Nu știa decât să i se dea porţia cuvenită, așa cum a fost învoiala. Dela dânsa a cunoscut Gheorghe Bălună mai mult decât dela ori care altul, ce înseamnă foamea vecinului, nu foamea ta, care știi cât lucrezi și cât preţ dobândești.

O deprindere neștirbită cu lipsa trăită, ori și cine poate să o aibă răbdând, atunci când nu poate lucra mai mult pentru ca să câștige destul pentru gură.

Cine se înfruptă din truda altuia, fără să știe cât valorează truda, fără să cunoască rezultatul silinţelor, acela nu are ochi să vadă, ca să se convingă, că și el trebue să sufere răbdând.

Baba Mariţa închiriindu-și casa pentru un dărăb de pâine zilnică credea că ființa ei de acum înainte este deslegată de orice lipsuri și suferinți. Avea numai urechi să audă, gură să mănânce și două mâni ca să care apă dela șipoţel. Nu se gândea nici când la întoarcerea vremii care ar putea să aducă dureri mari.

Și nu credea în imposibilitate chiar să-i fi rupt gâtul.

Pentru dânsa nu exista de cât: dă-mi, dă-mi!

I se întâmpla lui Gheorghe Bălună, după ce se culca, târziu și aceasta tocmai când se trudea să adoarmă, ca să audă pe baba Mariţa bătând în ușă, izbind ca o furtună, să-i ceară socoteală, că nu i se dă totdeauna în mod regulat mâncarea. Cerea cu stăruință ca o disperată, de parcă n'ar fi mâncat de zece zile.

Cerea și vorba ei era un fel de urlet, scos de un animal care știe să vorbească .

Alte păcate nu mai avea baba Mariţa decât pe acesta: să ceară dreptul ei. Ori ai, ori n'ai, să-i dai. Ori câștigi, ori nu câștigi, să-i dai.

Acest urlet scos de baba Mariţa, auzit în noapte, când pereţii camerei parcă strivesc, sporea și mai mult grija lui Gheorghe Bălună pentru ziua de mâine.

La urletele babei, Gheorghe Bălună, răspundea cu vorbele inimii bune. Căuta s'o împace, s'o convingă de lipsurile generale pe care întreaga lume le cunoaște și le îndură.

La urmă baba împăcată, pleca. Ea venea să amenințe, să strige, să afle toți că stăpâna casei e trează și are un drept asupra camerei și dreptul să mănânce o pâine.

Apoi, când lumina opaiţului se stingea, odată cu cea din urmă licărire a ei, adormea și Gheorghe Bălună, ca îngropat într'un mormânt.

Așa de mari erau nevoile în țară, că de mult înfloriseră pomii, dar nimeni nu s'a bucurat de floarea lor, nimeni nu le-a mirosit parfumul, nimeni nu s'a umbrit sub crengile lor. S'au scuturat și florile, au început să crească roadele, ceas cu ceas și zi cu zi, pasările cântau, deși mai puține, deși mai rar, rândunelele își făcuseră cuiburi sub streșine, aveau pui amărîți acum, dar nimeni nu se împărtășea din bucuriile pe care le dă natura.

Poporul căuta mai mult la pământ, decât la cer.

Molima de tifos exantematic împrăștia pretutindeni fiorul morţii.

Aproape fiecare casă avea un mort. La fiecare poartă spânzura doliul durerii.

Putința de a câștiga o pâine prin muncă, se ivea tot mai anevoioasă. Această lipsă este cuțitul care se vâră în orice inimă, până în prăsele.

Gheorghe Bălună părea că și el începe să se clatine, mai ales în ceasul când se întorcea acasă, fără o coajă

de pâine, silit să înghită bucăţele de pâine uscată, rămăşiţe de două zile.

Şi în aceste clipe de început de clătinare el ridica ochii la icoana cu Răstignirea lui Hristos, numai atunci prindea putere, arunca vălul tăcerii peste revolta sufletească, înghiţea de mai multe ori în sec, un duh de împăcare cobora în el, adormea şi a doua zi se scula cu puterea cea de totdeauna, împingându-l să înhame din nou calul la căruţă să plece în cărăuşie.

Dochia de mult îşi căuta şi ea un serviciu în oraş, chiar servitoare să fi putut ajunge, ar fi fost împăcată. Dar nimeni nu o primea.

De cărat apă nu avea cui să care. Ar fi stat şi ea la şipoţel ca să-şi umple căldarea, ar fi simţit bucuria plinului, atâta măcar, când ridica de jos căldarea, ca să-i ia locul alta goală.

S'ar fi dus şi ea cu Gheorghe Bălună, la cărăuşie, să-i ajute să ridice sacii în căruţă, să păzească ea căruţa, în stradă. Dar Gheorghe Bălună nu avea de lucru atât de mult ca să aibă nevoie de ajutor.

Şi cum era femee harnică, lipsa de ocupaţie o omora.

Umbla în fiecare zi la spitalul sf. Spiridon să vodă pe Neculai şi pe Soare. Ar fi intrat slujnică la spital, să dea ajutor la bucătărie, măcar să taie ceapă, să spele farfuriile, dar nici acolo nu avea loc.

De multe ori Soare o îmbia cu câte o bucată de pâine, unsă cu marmeladă, ca să mănânce.

A mâncat odată, a mâncat de două ori, dar mai mult nu putea să primească.

Ii crăpa obrazul de ruşine ca să mănânce din bucata de pâine a copilului ei.

Ii dădea şi Neculai să guste din porţia de mâncare, dar ea nu primea să se îndulcească din această îmbucătură, căci Neculai avea trebuinţă de întărire, de alimentare pentru ca să se poată ridica din pat înzdrăvenit.

Necesitatea de a-și câștiga pâinea o repezea pe toate drumurile pentru căutarea hranei.

A găsit o îndeletnicire păcătoasă și cu scârbă adăugată, aceea de a scălda moartele înainte de îngropare. Gospodina Dochia din satul Gorgani, femee vrednică, pe care satul o respecta, acum ajunsese să scalde moartele.

Acolo unde auzea că este o moartă, intra în casă și întreba dacă moarta e scăldată. Pentru o pâine scălda o moartă.

Intâi punea apă la încălzit. Căuta o covată după măsura răposatei. Ajutată de rudele moartei desbrăca lemnul cărnei, îl punea în covată, turna apă peste dânsul și îl spăla cu săpun. Toate le-a suferit Dochia scăldând pe cele trecute la veșnicie, dar numai una nu putea să sufere: nu putea să se uite în ochii moartei. De aceea înainte de spălare, punea un șervet pe ochii înțepeniți ca să nu-i privească.

Cine s'a uitat lung în ochii unui mort a înțeles că ochii duși în veșnicie au o chemare în ei. Te cheamă, te cheamă, le simți ghiața veșniciei, auzi chemarea care nu încetează decât atunci când uiți mortul ,după ce l-ai privit în ochi.

Gheorghe Bălună și cu Rada știau că Dochia face acest serviciu desgustător. Neculai și cu Soare nu știau însă. Și n'au știut niciodată.

Dacă ar fi știut, măcar atâta, că a scăldat un singur mort, atmosfera luminoasă ce plutea împrejurul lor, s'ar fi întunecat și s'ar fi împuținat virtuțile ce le încununa fruntea cu jerbele de trandafiri.

Rada rămânea ascunsă, ea nu se depărta niciodată de camera închiriată, decât atunci când se ducea la spital să vadă pe Soare și pe Neculai. Timpul îl întrebuința cu îngrijirea camerei, cu paza lucrurilor dintrânsa și cu celelalte treburi gospodărești.

Când nu avea de lucru se ducea la șipoțel, ca să asculte flecăriile din gura femeilor adunate acolo. Din câte se povestea, Rada înțelegea că o mare taină se pregătește în țară la noi.

TATA PLEACĂ

Armata organizată era gata să facă orice sacrificii pentru izbânda aşteptată.

Acest fapt îl putea observa Soare din toate frământările petrecute la spital. Se înşirau paturi mai multe pe săli, se făcea triarea răniţilor; cei vindecaţi erau trimişi la centrele de instrucţie.

Se pregătea fiecare român pentru ziua cea mare, ziua crâncenă a luptelor ce vor urma.

Sergentul Neculai Bălună se vindecase. Rana lui dela genunchi era lecuită. Din toată neputinţa piciorului de altădată, simte numai o uşoară durere lăuntrică.

După mers se cunoştea că a fost rănit la piciorul stâng. Şchiopăta; dar bucuria vindecării îl făcea să uite umbra durerii.

De aceea când i s'a încheiat formalităţile de ieşire din spital, el s'a rugat să-l trimită din nou pe front, gândindu-se, că viaţa prezentă, astăzi în cumpăna vremurilor, este zestrea ţării şi ţara o cere. Odată cu dânsul au mai plecat vindecaţi din spital trei soldaţi. Toţi patru şi-au făcut legământ ca să meargă acolo unde datoria pentru ţară îi cheamă în foc, iar nu să rămână în sate cu cei bătrâni. Să alerge acolo unde goarna ţipă asaltul.

Toţi patru în ziua plecării au fost trimişi la centrul de instrucţie din Bacău. De acolo ei s'au văzut după două zile repartizaţi la regimentele de pe front.

Când sergentul Bălună a plecat dela spital a ţinut să mulţumească medicilor cari l-au vindecat. Impreună cu Soare, s'a dus din cameră în cameră, luându-şi rămas bun dela răniţi, îndulcindu-i cu vorbe bune de

îndemn, strângându-le mâna. La despărțire își simțea golul. Ii părea că lasă camarazilor ceva din sufletul lui.

Sergentul Bălună Neculai plecând își cântărea puterile întărite. Inviat din greaua suferință se uita ca un vultur cu ochii aprinși.

Văzduhul de pe sălile spitalului cu geamurile totdeauna deschise îl înviorase și-i sporise în suflet dragostea de viață.

Se uita lung la mâni. Mânile erau subțiri. Genunchii tremurau. Varul de pe pereți îi înălbise fața, ochii i se adânciseră în orbite.

La plecare a socotit că cea mai harnică dintre toate infirmierele, care îl îngrijise, ca pe un frate, a fost sora Ana. Aceasta și-a arătat nesfârșita osârdie pentru vindecarea răniților.

Nimeni nu știa de unde a venit, ce trecut neguros sau de lumină a avut; însă toți răniții din spital s'au împărtășit din bunătatea inimii ei.

Femeea aceasta se scula cea mai de dimineață și se culca cea mai de pe urmă.

Deși era repartizată la o singură cameră să îngrijească răniții, ea intra și în celelalte încăperi să afle, să se identifice cu tot sufletul ostașului rănit, să vindece acolo unde striga durerea, să deie mângâiere din priviri, din surâs, din alintarea mânilor. Știa că mila nu poate fi îngrădită de nimeni.

Dumnezeu îi dăduse tot farmecul frumuseții. Avea vorba dulce ca clinchetul pasului de izvor, așa că, oricine din suferinzi o asculta, uita asprimea scândurilor de pat.

Odată cu doctoria pe care o turna din sticlă, turna pe rană surâs fermecător din inima ei.

Pentru fiecare rănit avea de spus o vorbă bună, pentru fiecare flămând avea de dat o coajă de pâine, pentru fiecare suflet necăjit avea de trimis un îndemn.

Sergentul Neculai Bălună în ziua plecării din spital numai acestei femei i-a sărutat mâna. In faţa acestei mirese a lui Hristos s'a descoperit.

Pe urmă luând pe Soare lângă el, şi încingându-l cu braţul, au coborît amândoi scările spitalului, au deschis poarta şi au ieşit în stradă.

Trei luni de zile încheiate, cât a zăcut în spital, sergentul Bălună nu mai văzuse strada.

Huruitul de trăsuri, cadenţa marşului pe care îl executau soldaţii, oamenii grăbiţi, alergând în sus şi în jos, clopotele dela tramvaie sunând, toate acestea îl făceau să priceapă cât de goală şi de liniştită a fost camera de spital.

Acolo gura vorbea numai în şoapte, pe când aici în stradă gâtlejurile strigă; acolo în cameră era multă curăţenie, pe când în stradă putrezeau mormanele de gunoi; acolo răniţii păşeau încet să nu tulbure somnul altora, pe când aici oamenii merg mai mult la fugă.

El a cunoscut această mişcare a vieţii, a ascultat chiotul şi furtuna luptelor, a trăit asaltul la baionetă. Dar stând trei luni de zile în spital, s'a desobişnuit de urletul vieţii şi de pasul ei greu.

Dela spitalul sf. Spiridon şi până la stradela Ionescu, în mahalaua Toma Cosma, amândoi au mers încet.

Pe unde treceau se uitau lung, se mirau, dădeau din cap fără să rostească un cuvânt.

Când au ajuns aproape de biserica Banu, Soare se opreşte ca trăznit. Trage de mână pe tata şi nu mai face un pas înainte. Răsuflarea i se curmă, Soare ridică mâna dreaptă, să arate pe ofiţerul rus, beţivul, care l-a bătut lângă hotelul Traian.

Sergentul Bălună Neculai s'a uitat chiorîş la ofiţer.

Il vedea cât de beat era, împleticindu-se pe picioare, înalt, cu aceleaşi mustăţi dârze, cu vârfurile îmbârligate până la sfârcurile urechilor.

O clipă a stat la îndoială ce să facă?

Răspunsul a fost dat tot de Soare, când a zis :

— Hai, tată!

Tata s'a mai uitat odată chiorîș la ofițerul rus, și s'a uitat așa nu pentrucă l'a bătut pe Soare, ci pentru că el întrupa nevrednicia armatei rusești, venită în ajutorul nostru. Au mers înainte pe strada Carol, până când au făcut la stânga, pe strada Toma Cosma.

Când au ajuns în dreptul bisericii care poartă același nume pe care îl are strada, au văzut ușa sfântă deschisă.

O putere nevăzută i-a îndemnat să intre în biserică și să se închine.

Acea putere nevăzută a fost credința lăuntrică.

In biserică nu era nici un creștin. O singură candelă cu aureolă de flacăre roșie, umplută cu untdelemn, ținea vie lumina, sus, la strana cu icoana Maicii Domnului.

Au îngenunchiat și tată și copil. Sufletele lor au șoptit rugăciuni de mulțumire Celui atotputernic, pentru milostivirea ce a trimis, ridicând pe sergentul Bălună din patul suferințelor, îndreptat, înzdrăvenit, ca să poată fi iarăși folositor țării pentru zilele negre ce vin.

După rugăciune s'au ridicat amândoi, din îngenunchere, au mai făcut câte o cruce mare și au ieșit din biserică.

Dela biserică, se vede casa din stradela Ionescu unde sta oploșită familia Bălună.

Când au trecut pe lângă șipoțel sergentul Bălună Neculai s'a oprit pe loc să se mire.

A clătinat din cap și a zis:

— Și apa e săracă aici.

Rostind aceste vorbe și-a adus aminte de izvoarele mari din Gorgani, cu apa lor limpede și rece, cu prundișul lor scânteind în soare, cu cerul coborît în ele și cu surâs cristalin de copil zburdalnic.

Acolo la izvoarele din Gorgani mulțimea se frământă, căldările de apă parcă joacă hora.

Aici apa ține lumea în loc, căldarea cerșește o lingură de apă bună pentru băut.

Dela șipoțel au măsurat câțiva pași pe o ridicătură de dâmb și au ajuns la locuința închiriată de Gheorghe Bălună.

Toți erau acasă. L-au primit în prag brațe deschise și întinse să-l cuprindă de după gât.

Această îmbrățișare își desvălea farmecul. Alinta pe un erou al neamului, în fața căruia grijile vieții amuțesc.

Situația în care a ajuns familia Bălună în Iași, se vedea din priveliștea camerei, din figura lui Gheorghe Bălună, din slăbiciunea calului, din vorbele rostite și din umbletul tuturor.

Dar nimeni dintre ei cât au stat acum de vorbă, n'a rostit un cuvânt cu înțeles plângător.

Incăperea camerei nu i-a reținut înăuntru. Prea strâmtă era pentru sufletele lor mari.

De aceea s'au așezat cu toții la o masă, sub un vișin, învăluiți de umbra rară, prin care scăpătau liniștite razele soarelui, ca să albească cu strălucirea argintului fața de masă.

Aici au vorbit despre înțelepciunea lui Soare. Toți i-au dat sfat să urmeze înainte pe calea începută, căci aceasta este calea virtuților totdeauna biruitoare pe făgașul trudei vieții omenești, de toate zilele.

Aici au vorbit despre răbdarea nestrămutată a neamului. De răbdare aveau nevoie și țara și românii. Fără răbdare nu se pune capăt suferinței.

Aici au vorbit de credința ce ne stăpânește la încercări primejdioase.

Să avem credință în victoria de mâine și victoria va veni.

Au vorbit despre datoria fiecărui român, purtător de arme, că locul lui este la hotarul plumbilor de foc,

cu chibzuință să înfrunte mizeriile, astfel ca biruința să strălucească pe umerii Patriei.

Gheorghe Bălună uitase acum de nopțile nedormite, uitase lipsa pâinii, uitase de zilele grele și ploioase trăite în piețele orașului, așteptând flămând ca să-l cheme cineva să-i deie să lucreze. Nici ochii nu i-a ridicat să vadă calul legat cât de slab era.

Peste aceste suferinți s'a așternut aurul înflăcărării care înalță pe culmi.

Cât au vorbit, acolo sub ramurile vișinului, Dochia a uitat umbrele moartelor, pe care le-a scăldat, le-a uitat carnea trupurilor fărămițată pe oase. A uitat cât de îngrozitoare este ghiața ochilor de mort.

A uitat îmbucătura ce i-a alunecat greu pe gât, când a rupt din pâine de flămândă ce era, în poarta mortului, neputându-se stăpâni, ca să ducă pâinea întreagă acasă.

A uitat unghiile ei, care se încleștau în pâine, ca să rupă pâinea uscată, de multe ori veche, uscată cum e cremenea și amară ca floarea amară de mucegai.

Peste aceste suferinți s'a așternut aurul nădejdilor care înalță.

Soarele dădea spre seară când s'au ridicat de sub vișin.

Sergentul Neculai Bălună s'a grăbit să plece la gară.

Se apropia ora plecării trenului.

Toată familia l-a petrecut până la gară. Trenul era tras pe linie în fața peronului. Un tren lung de nu i se putea vedea nici începutul, nici sfârșitul.

Mașina pufăia greu. O legănare de îmbrățișări pare acum familia Bălună.

Sergentul Bălună se urcă într'un vagon. L-au primit brațele camarazilor înțeleși la spitalul sf. Spiridon ca să plece toți pe front, la regimente.

Trenul se mișcă încet.

Gheorghe Bălună, Dochia, Rada și Soare, țin capul

sus, împietriți. Nici o lacrimă nu se ivește în ochi.

Își aduc aminte că la despărțirea din Gorgani, în ziua de 15 August 1916, când sergentul Bălună Neculai a plecat pentru prima dată la luptă, ochii lor s'au înegurat în apa lacrimilor.

Acum, pe peronul gării, în Iași, oțeliți ca fierul în foc, au în bronzul feței lor încruntarea vremei. Sub muntele încercărilor dureroase n'au îngenunchiat.

FOAMEA, PÂRJOLUL, INTOARCEREA

Un vultur uriaș, cu aripile întinse, dela Siret până la munții Vrancei, se zbătea de moarte la porțile de miazăzi ale Moldovei.

Patrusprezece divizii își aruncă sulițele întrânsul ca să-l ucidă.

Armata română, renăscută din minunea dorului de a se întări, ca să birue, arsă de focul căldurii de vară, a pus piciorul în prag la Mărășești și Mărăști, ca să nu se prăbușească Moldova. Mii de tunuri au bubuit. Siretul își întoarse apele înapoi. Pe fiecare colină mitralierele noastre bătând, ridicau mormane de cadavre dușmane.

Izvoarele pier și altă apă nu este decât sudoarea de pe față.

In cămașă au luptat, cu patul puștii au zdrobit, cu dinții au rupt, au făcut zid din piepturile lor, turtiți de bombe de aeroplane.

Cei cari au murit, au mâncat pământ, mușcând cu gura din brazdă, ca să ducă cu ei în mormânt, Moldova apărată.

Pământul Moldovei fierbea în iadul de foc și clocotea.

Dar nici un ostaș român n'a dat înapoi. Și-a făcut datoria fiecare atâta cât Patria a cerut.

Spitalele s'au umplut de răniți. Soare, în spitalul sf. Spiridon, își dădea seama că luptele ce se încleștează acum sunt și mari și grele.

Camerele repartizate răniților nu mai aveau loc liber. Paturile erau suprapuse, pe coridoare s'au întins alte rânduri de paturi. In câteva zile toate au fost ocupate de răniți.

Soare a observat că ranele din luptă sunt mai grele, în special ranele produse de spărturile de obuze, mai adânci sunt și cele din luptele la baionetă.

Medicii îngrijeau cu mare atenție pe răniți, iar numărul medicilor și al surorilor de caritate a sporit.

Intervențiile chirurgicale s'au înmulțit cu amputări de brațe și de picioare.

In camera mortuară zilnic dormeau somnul pământului câte patru, cinci soldați morți.

Spitalul își schimbă fața. Goarnele sună mai des marșul îngropărilor pe drumul eternității.

In această atmosferă, Soare își continua și mai spornică munca lui.

Se deprinsese acum să spele câte o rană grea, să o bandajeze, să scrie pe foaea de observație temperatura răniților.

Intr'o zi pe când își făcea serviciul ca de obiceiu, vede pe Dochia, mama lui, făcându-i semn cu mâna să se apropie.

S'a dus la dânsa cât ai clipi din ochi.

— Ce-i mamă?

Dochia tăcea, se vedea că își înecă vorba ca să nu rostească ceva.

— Ce-i mamă?

— Dă-mi o pâine!

Când a rostit cuvintele: dă-mi o pâine, a simțit că i s'a rupt inima în două. A început să plângă.

De unde să-i dea Soare o pâine?

Singura pâine era numai pâinea lui. Dar totuși i-a dat și i-a sărutat mâna. Dochia a ieșit pe ușă, a coborît pe scări în stradă. Dochia simțea că pâinea este foarte grea. In pâine vedea carnea copilului ei, viața copilului. Se gândea că a luat o bucată de pâine din gura copilului, ca s'o mănânce alții. Un copil acum se sacrifică pentru mama; dar mama este datoare să se sacrifice pentru copil.

Dochia de două zile nu mai câștigase nici o pâine.

A scăldat destule moarte, dar nimeni n'a răsplătit-o, căci nimeni nu avea ce să-i dea.

Gheorghe Bălună nici el n'a găsit de lucru. De două zile venea cu mâna goală acasă.

Ar fi răbdat Gheorghe Bălună și Dochia și Rada ar fi răbdat încă o zi, două, o săptămână chiar. Alt cineva nu răbda. De câteva zile baba Mariţa urla, cerând pâine. Se prefăcuse baba într'un animal care are conștiința zvârlită în cumpăna foamei și se manifesta urlând.

Din cauza aceasta Dochia și-a călcat pe suflet, de s'a dus la spital, să ceară o pâine, dela copilul ei.

Dar în drumul spre casă a simțit remușcări. Un îndemn s'a trezit întrânsa, stăruind în inima ei, șoptindu-i la ureche să se întoarcă înapoi, să-i dea copilului pâinea. Să aibă copilul ce mânca.

S'a întors la copil. Dar copilul n'a mai primit pâinea înapoi. Hotărît a spus că poate să rabde și el de foame, așa cum rabdă țara.

Dochia a părăsit spitalul cu jumătate de pâine la subsoară. Grăbind acasă, în mersul ei, i se părea că duce pe Soare în brațe să-l dea la străini.

Foamete și foc.

In vreme ce valurile de apărători se frământau în pârjol, ca valurile unei mări, izbite de stânci, când armata română își desfășura energia în fața morții, înfigându-se cu picioarele în pământ și cu fruntea rezemată de cer, ca un stejar străvechiu pe care furtunile izbesc întrânsul ca să-l doboare, în acest timp armata rusească s'a clătinat și ne-a părăsit.

Dintr'o armată uriașă disciplinată, care știa pe vremuri ce înseamnă o comandă, ce valoare are un salut dat superiorilor, ce autoritate poate să inspire un galon pus pe umeri, armata rusă a devenit în Moldova o hoardă de pustiire.

Să ne ferească Dumnezeu de prieteni, că de dușmani ne ferim noi!

Destul că atâta timp nu ne-a dat cine știe ce sprijin hotărîtor, destul că efortul ei n'a fost la înălțimea sacrificiului pe care l-a făcut odată pentru Patrie, pentru marea Rusie, armata de pe timpul lui Cornilov și Brusilov. Acum ne lovea pe ascuns.

Dușmanul în față nu ne lăsa un ceas răgaz. De acum înainte dușmanul din spate ne va da foc.

Ideea revoluției rusești încolțită pe tot frontul de răsărit a prins rădăcină la armata rusă, în Moldova.

Astfel, când ne era mai amară limba în gură, când sulițele celor patrusprezece divizii, comandate de Mackensen, pătrundeau mai adânc în carnea noastră, când nu știam ce ne aduce ceasul de mâine, Rusia a aruncat armele din mână și ne-a lăsat singuri să luptăm.

Și n'ar fi fost atâta de dureros acest gest funebru de călcare de jurământ, dacă armata rusă s'ar fi retras numai din luptă, dar ea și-a îndoit păcatul începând să pustiească întreaga Moldovă. O parte din armata română, care lupta contra puhoiului teuton, a făcut front cu fața spre Moldova, ca să dezarmeze pe Ruși.

Statornicia ostașilor noștri, în iubirea de neam și în credință față de Tron, a făcut minuni.

Rând pe rând diviziile rusești au fost dezarmate numai de câte o companie de soldați români.

Rușii își vindeau caii pe câte un litru de spirt, aruncau tunurile și armele, rupeau galoanele dela ofițerii lor. Vântul nebuniei începuse să-i cuprindă.

Dezarmați, încolonați pe unități, sub pază puternică erau aruncați peste Nistru, ca să nu se mai întoarcă niciodată.

N'a fost o mai mare mulțumire trezită în sufletul lui Soare, decât atunci, când din întâmplare a văzut pe ofițerul rus, cu mustățile îmbârligate până în sfârcul urechilor, dela care Soare a primit durerea unor pumni, dus acum în fruntea unui convoiu dezarmat,

ca să-l arunce ca pe un gunoiu în marea Rusie. N'a fost bun de nimic.

Abia acum Soare înțelege lenea rusului bețiv, ce sta odinioară lângă hotelul Traian, pierzând vremea, neclintindu-se din Iași ca să bată copiii.

Dezastrul provocat de armata rusească în Moldova a făcut să se umbrească toată strălucirea luptelor ce le-am dus la Mărășești, la Mărăști, la Oituz și la Tg.-Ocna, sub semnătura unui condeiu. Se încheiase pacea dela București.

Peste șirul Carpaților s'a întins un văl de doliu. Acesta era doliul furtului. Cei mai frumoși munți ne-au fost răpiți. Vârfurile lor, ce stau mai aproape de ceruri decât de oameni, au fost răstigniți pe crucea pierzării.

Peste margenile Dobrogei a șerpuit o mână de tâlhar și ne-a luat acest pământ, peste care, mai bine de șase veacuri în urmă, se întinsese stăpânirea dreaptă a lui Mircea cel Bătrân.

Ne-a luat scăldătoarea Mării Negre cu adâncurile ei.

Toate ni le-au furat. Și cenușa din vatră ne-au luat-o. Și ouăle de sub cloșcă ni le-au ascuns. Numai sufletul din noi n'au putut să ni-l iee, cu nădejdea în zilele de bucurie și de răsplătire, pe care le așteptam să vină ca pe învierea neamului românesc.

Armata redusă numai la 4 contingente își trăia zilele de mizerie. Pâinea pe care soldații o mâncau era cât pumnul de mică, neagră cum e cenușa de cărbune și amară cum e mătrăguna.

Umbla armata încălțată în opinci și îmbrăcată în zdrențe.

Strălucirea ei nu se sfâșiase în stricăciuni și în petreceri desfrânate, ci în focul dela Mărășești a ars, săraci am rămas.

Asemeni pasării care își spintecă pieptul ei ca să hrănească puii săi, Moldova și-a ars podoabele armatei pentru ca să reziste un ceas mai mult.

In ziua când Gheorghe Bălună s'a hotărît să plece în Oltenia, la Gorgani, şi-a făcut numărătoarea zilelor cât a stat în Moldova: un an şi jumătate a trăit pe brazda Moldovei, simţind în sângele lui toată tortura unui neam, mai grea decât moartea.

Dacă pe Gheorghe Bălună anii grei îl opriseră de a intra în rândul ostaşilor de pe front, ca să trăiască biruitor odată cu înălţarea steagurilor în luptă, totuşi a simţit în Moldova cutremurul de spaimă pe care îl scoate pierzarea, când îşi vesteşte apropierea, lângă groapa morţii.

Trecând prin focul suferinţelor legate şi deslegate, el n'a fost cu nimic mai jos acum, decât eroii neamului învredniciţi să poarte arma în mână.

Dochia, în leagănul morţii, s'a întărit. Ea se simte biruitoare.

Rada a simţit nevoia de a avea, în suflet, în toate împrejurările vieţii, o nădejde ca să-i ucidă îndoiala.

Soare s'a înălţat pe a doua treaptă a vieţii care duce la lumina cea adevărată.

Pomii înfloriseră din nou în a doua primăvară şi cântecul pasărilor din ramuri miruia puterea auzului.

Gheorghe Bălună a vândut şi calul şi căruţa.

S'au întors cu trenul la Gorgani.

In urma lor, pe pânza aducerii aminte, rămâneau zările Moldovei cu preotul Nădejde, închinându-se, cu cucoana Ileana, privind la fotografii, cu baba Mariţa, ridicând căldarea de apă dela şipoţel, rămânea sfânta capitală a Moldovei, Iaşii, cuptor de suferinţe şi altar de nădejde.

Sergentul Bălună Neculai unde este?

In toamna anului 1918 a trăsnit chemarea generalului Berthelot venită dela miază zi de Dunăre: la arme români !

Mucenicia pământului românesc s'a cutremurat. N'am aşteptat altă chemare. Destul ne-a fost acest tunet de îndemn ca să pornim din nou la înfăptuire.

Trebuia să curățim aurul virtuților de rugina vremei ca să ne îndulcim pâinea amară, să bem din apa limpede a idealului nostru, pentru care am pornit la luptă. Generalul Berthelot ne-a smuls căluşul dela gură, ne-a rupt lanțurile dela mâini și dela picioare.

In tot pământul a ieșit vestirea lui și la margenile lumii cuvintele lui.

Se destrămau și se desgrădinau de pe poziție armatele Puterilor Centrale.

CURSUL INFERIOR

S'au așezat vremurile cu tot zbuciumul lor, ca valurile mării după furtună și sunt proaspete în mintea fiecărui român jertfele făcute pentru întregirea neamului. Ceeace au visat strămunii noștri, astăzi s'a înfăptuit: unirea tuturor românilor în brațele aceluiași larg hotar.

Drept răscumpărare fiecare casă are câte o jertfă.

Fiecare casă are câte un mormânt străjuit de cruce.

S'a revărsat peste piepturi valul de aur al decorațiilor. Pecetea eternă a destoiniciei.

Sergentul Neculai Bălună, din Gorgani și el a primit un sigiliu al vitejiei: și-a pierdut piciorul stâng în lupta dela Răzoare. Dela genunchi în jos piciorul i-a fost tăiat și în locul lui are acum un picior de lemn negru.

Acest picior de lemn vrăjit, înalță pe Neculai Bălună mai sus decât este, îl pune pe treapta altarului de jertfe, înfăptuite cu toată puterea de convingere. Neculai Bălună respiră aerul strămun al Bălunilor, cari au mers neabătuți de pe calea cinstei și a binelui.

Neculai Bălună a călcat pe același drum pe care au trudit cei trei frați Bălună, strânși pe vremuri să sprijine steagul ridicat de Tudor Vladimirescu.

A mers pe același drum, pe care au pornit cei doi frați Bălună, luptători la Griviția în 1877.

Și-aduce aminte totdeauna de ziua, în care a plecat la luptă să se jertfească, atunci când a spus lui Soare :

— Inchină-te lui Dumnezeu, să-ți deie minte și noroc. Să nu părăsești cartea. Să te duci să înveți mai departe la oraș.

Când a rostit aceste cuvinte de poruncă părintească Neculai Bălună pleca și nu se gândea că ar fi cu putință să se mai întoarcă acasă din războiu. Vorbele acestea spuse, le-a lăsat copilului drept testament pentru viitor. Testamentul trebuea împlinit.

Intorcându-se din luptă, a avut bucuria cea mare a constata că Soare i-a ascultat sfatul, că a fost harnic, că a învățat printre lacrimi să dea examen să intre în clasa doua secundară și să-l vadă că urmează fericit cursurile la liceul din capitala județului.

Sala, în care era instalată clasa doua, avea încăperea mai lungă decât lată. Din cauza aceasta, băncile erau puse pe două rânduri. In fiecare rând, până în fundul clasei, câte cincisprezece bănci, iar în fiecare bancă, stăteau, câte doi elevi.

Pe lângă pereți și printre cele două rânduri de bănci era lăsat loc liber de trecut. Pe acolo se plimbau profesorii, mai ales în ceasurile când elevii dădeau teză la diferite obiecte, pentru ca să-i supravegheze, să nu copieze, scriind lecția din carte. Era severitatea necesară progresului.

Ferestrele clasei priveau în grădina din curtea încărcată de pomi roditori. Crengile lor rodeau fel de fel de soiuri de poame.

Printre cei șasezeci de elevi, atâția erau în clasa doua, Soare ocupa în banca a treia locul din stânga, de lângă fereastră.

Locurile erau numerotate. Numărul scris cu văpsea albă se vedea pe scândura de sus a scaunului dela bancă. Soare avea la scaun numărul doisprezece.

Pe catedră își înălbea existența un carton, pe care era desemnat planul clasei, cu locurile numerotate. Lângă număr era scris numele elevului ce ocupa locul. Acest plan servea profesorilor pentru orientare. După plan se știa numele oricărui elev, întrebat pe sărite în timpul lecțiilor, așa că, nota era pusă pe catalog sau elevul era trecut în carnet, fără eroare.

De multe ori elevii nici nu bănuiau milostivirea ce li s'a dat.

Dacă un om străin ar fi intrat în clasa doua şi ar fi privit, în general la elevi, ar fi observat o totală împestriţare de haine şi o diferită atitudine la fiecare elev. Ar fi văzut pieptănătura părului felurită. Şi pe toţi stând atenţi cu privirea în ochii profesorului, umbriţi pe faţă de asprimea curiozităţii.

Aceşti camarazi, afară de acei crescuţi în oraş, erau strânşi din toate părţile judeţului, unii dela munte, alţii dela dealuri, alţii de pe lângă Olt, crescuţi acasă după mintea părinţilor, atâta cât ei au putut să-i înveţe. Şi învăţătorii dela sate au contribuit la creşterea lor într'o măsură oarecare.

Anul şcolar 1918-1919 era primul an de învăţământ secundar după războiu.

Din iarna anului 1917 şi până în toamna anului 1918 liceul a fost închis. Elevii s'au preparat în particular şi au dat numai examene ca să treacă dintr'o clasă în alta. Aşa a făcut şi Soare, a dat examen de clasa întâi ca să treacă în clasa doua.

Elevii au venit la liceu cu creşterea şi pregătirea ce şi-au făcut-o până la acea vârstă fragedă. De acum înainte şcoala urmează să le dea învăţătura şi educaţia, activând mână în mână cu părinţii copiilor.

In anul 1918 atmosfera liceului era o atmosferă încărcată de idealism şi patriotism, în acel timp, când abea se lărgiseră proaspăt hotarele României.

Nu era lecţie ţinută de profesori la care să nu se facă apologia vitejiei noastre. După prelegeri se afirmau sfaturi părinteşti, aţâţătoare de curaj, de demnitate şi de mândrie românească.

Preotul care preda cursul de religie, lega puterea credinţei în Dumnezeu, de puterea săvârşirii faptelor eroice. In lecţia pe care o ţinea, înşira exemple culese din cartea faptelor de aur, săvârşite de preoţii români, duşi cu regimentele la luptă, de acei preoţi cari

umblau cu crucea în mâna stângă și cu sabia în mâna dreaptă. Erau acei preoți exemple vii de credință și de fapte, care au cutremurat pe ostași, făcându-i să se eternizeze în jertfa ce trebuia împlinită.

Profesorul de geografie arăta granițele întregite și le compara cu granițele României mici.

Lecția ținută de profesor se adâncea în interiorul elevilor. Creșteau inimile și sufletele.

Profesorul de istorie, depozitarul credincios al tuturor întâmplărilor ce privesc națiunea, rostea cu atâta convingere povestea adevărată a faptelor, încât se părea elevilor, că prin sărmana lui gură de om, istoria dă sentințe, asupra cărora nu se poate face apel.

Și ceilalți profesori, ori și care le-ar fi fost materia de predat, găseau motive să aprindă flacări din gloria armatei noastre, pe care a câștigat-o cu scump sângele ei, vărsat de bună voie.

Era o întrecere tăcută între profesori, de a inocula în sufletele generațiilor tinere serul istoriei, strâns din minunea și balsamul vitejiilor recente.

Căci și profesorii erau oameni încercați și chibzuiți. Unii dintrânșii ocupau catedra și predau aceleași obiecte de zece cincisprezece ani.

Dar nu numai practica îndelungată lega pe profesori de catedră, simțind legătura focului sacru, ci și demnitatea de om și convingerea în misiune. Unii din ei au luat parte activă la războiu. Au fost răniți și vindecați în spitale.

Acei cari au murit pentru Patrie, după ce li s'a săpat cu aur numele pe placa de marmoră în sala de onoare a liceului, au fost înlocuiți cu alți profesori, tot atât de bine pregătiți, tot atât de convinși apostoli, în meseria lor. Ei n'au fost negustori de tarabă sunătoare, vânzători de marfă proastă.

Cancelaria profesorilor era un altar de chibzuință, unde trona respectul profesorilor față de directorul

liceului și respectul profesorilor tineri față de profesorii mai în vârstă.

Catalogul în care se treceau notele era un obiect sacru. Nota trecută odată în catalog nu o putea schimba nici moartea. Așa rămânea pusă cum a fost la început, pentru veșnicie.

Și elevii, ca și profesorii îndurașeră severitatea războiului. Mulți au stropit cu sânge pământul țării, mulți au vărsat lacrimi, unii în poala părinților, sub biciul străinului, alții departe, pribegi în Moldova liberă.

Inceputul acestui an școlar era un început de așezare și de reculegere. Sufletele profesorilor cu ale elevilor au fost călite și pregătite în tunet de tun, luminate în scăpărări de suliți și încercate în robia ocupațiunii vrăjmașe. Pretutindeni curgea limpede izvorul fără de sfârșit al învățăturilor scoase din experiențele grele.

Elevii cari în anul 1918-1919 au urmat clasa doua, au fost elevi de elită, căci toți au promovat clasele până în clasa cincea.

In timpul acestor trei ani de curs inferior la liceu, profesorii n'au fost schimbați dela catedre.

In cursul inferior al liceului a fost o continuitate de predare. Ici și colo, câte un caz izolat de indisciplină poate că a umbrit câteodată cinstea clasei.

Din afară, prin gura oricărui elev, rar au pătruns în liceu ideile care încolțeau pe maidanele răutăților.

Nici elevii nu se transferau dela un liceu la altul. Aproape toți colegii lui Soare, au fost aceiași până în clasa cincea, în anul 1921-1922.

Se păstra aceeași ordine în clasificația elevilor, la sfârșitul anului școlar. Toți își dădeau aceeași silință perpetuă la învățătură.

Soare ieșia premiantul întâi.

In fiecare an numele lui se încrusta cu litere de aur în marmora ce strălucea în sala de onoare a liceului.

Odată pe an venea Neculai Bălună în orașul unde era liceul, ca să cumpere cărți pentru Soare și să-i găsească gazdă.

Atunci Neculai Bălună se ducea la liceu, spunea portarului cine este, apoi îl ruga să-l ducă în sala de onoare, să cetească numele premianților pe placa de marmoră.

Sprijinit în băț, suia încet scările ce duceau în sala de onoare, deschidea ușa, intra cu capul descoperit, ridica privirea pe placa de sus și cetea.

Niciodată nu a fost înșelat.

Elevul Bălună N. Soare era argintat cel dintâi printre premianți în fiecare an.

Neculai Bălună convins de adevăr, își simțea sufletul că se ridică mai sus de lume, că plutește peste toți oamenii. Mai tare se sprijinea pe piciorul de lemn decât pe cel sănătos.

Gloria lui Soare era și gloria lui.

Bucuria năvălitoare n'o destăinuia la nimeni. Numai la căldura prielnică din cuibul casei dela Gorgani, seara, când luceafărul aruncă scântei mai vii pe pământ, Neculai Bălună își descoperea inima. Acolo în casă, numele lui Soare, cel dintâi printre premianți, nu era săpat cu litere de aur pe placă de marmoră, dar era adâncit în inimi omenești.

Purtarea lui Soare și învățătura lui temeinică, cântăreau aur greu în casa părinților, din Gorgani.

Toate suferințele care au turnat și trăsnit asupra familiei Bălună în timpul războiului, acum în zorii vieții așezate, începeau să-și stingă amintirea.

Mulțumirea, pe care o aduce un copil părinților, prin purtare și învățătură, este singura răsplată demnă, pe care copilul o dă ca preț îndoit părinților, față de toate jertfele ce le fac pentru creșterea lui.

Această răsplată nu poate fi prețuită nici cu valoarea atâtor comori, pe care rugina le sapă și tâlharii le fură.

Dacă Neculai Bălună se ducea odată pe an la liceu, toamna, și aceasta o făcea pentrucă Soare dăduse dovadă de largă înțelepciune întotdeauna, încât pironise încrederea părinților, în schimb ceilalți părinți, ai altor elevi, mai cu seamă cei dela țară, mergeau la liceu mai des, ca să se intereseze de viitorul copiilor.

Era un obiceiu bun, că atunci când un părinte vizitează copilul la liceu, trebuia întâi să intre în cancelaria profesorilor, să vorbească cu directorul, să se informeze despre silința copilului. Pe urmă, directorul, profesorul și părintele, intrau în clasa unde era copilul.

Directorul după ce recomanda elevilor pe părintele venit să se intereseze de copil, arăta mândria pe care o simte liceul, când părinții nu stau deoparte de odraslele lor, ci vin să se sfătuiască cu profesorii pentru a hotărî măsurile necesare de luat în cazul când purtarea copiilor ar cere și sprijinul dela părinți, făţiș înaintea profesorilor.

După recomandație, profesorul poftea pe părinte să stea pe scaun, ca să asiste la lecția din ora respectivă. Profesorul asculta pe elev în fața părintelui, pentru a se convinge de rezultatele învățăturii.

Tot timpul cât elevul spunea lecția, părintele, care era de față, își ștergea ochii umezi de duioșie.

Autoritatea părintească se păstrează în trecutul ce se întinde dincolo de ușa clasei. In clasă, autoritatea vie, este a profesorului. Părintele farmecă cu privirea; profesorul impune cu întrebările.

După ce părintele se convingea de pregătirea copilului, mulțumea profesorului pentru truda ce pune în interesul liceului și pentru binele fiecărui elev.

Prezența părintelui la lecție, cu respectul pe care îl arăta părintele față de profesor, ridica autoritatea profesorilor în fața elevilor.

In orele libere, părintele lua pe copil în oraș, se ui-

tau la vitrinele librăriilor, apoi intrau în cofetărie, ca o răsplată pe care o dădea părintele copilului pentrucă învaţă bine.

Şi acea prăjitură, pe care o mânca un copil alături de tata, în timp ce tata îi spunea că mama e sănătoasă, că unchiul a vândut un vagon de grâu, că sora a ţesut o sută metri de pânză, era o prăjitură de întărire rară, de mare preţ. Prăjitura aceasta nu se opreşte niciodată în gât.

Dar părinţii nu aveau posibilitate ca să viziteze pe copii în tot timpul anului.

Unii erau prea departe şi nu aveau orânduire să se ducă la oraş din cauza cheltuielilor mari, alţii erau funcţionari şi nu puteau să părăsească serviciul când doreau.

De aceea vizita părinţilor era înlocuită cu scrisori.

Scriau părinţii de acasă copiilor trimişi la liceu.

Scrisorile acestea cuprindeau cele mai duioase sfaturi bune date pentru învăţătură şi purtare. Toate scrisorile începeau aşa: scumpul nostru copil.

Nu era scrisoare primită dela părinte, la care copilul să nu răspundă, fie că mulţumea părinţilor pentru banii ce i se trimetea de întreţinere, fie că îi punea la curent cu notele căpătate la diferite obiecte, când îl asculta sau când dădea teză.

In timpul vacanţelor mari, în lunile de vară: Iulie şi August, Soare trăia practicând învăţăturile căpătate în clasa urmată în liceu.

In fiecare zi de Duminică şi de sărbătoare, el se ducea la biserica din Gorgani să se închine. Profesorul de religie, cât a predat acest curs, a povăţuit pe elevi să aibă deschise cărările care duc la biserică.

Dar nu numai acest sfat îl îndemna pe Soare să intre în casa lui Dumnezeu. Nici astăzi nu uită Soare pe acel preot necunoscut, care se ruga sub lună pe islazul unde a poposit, în prima zi de refugiu, după trecerea Oltului. Pe icoana aducerii aminte şi astăzi

vede flacăra albastră șovăitoare a patrafirului bătut de focul lunii.

Vie îi rămâne în minte, figura de sfânt a preotului Ioan Nădejde, care se închina în fiecare noapte lui Dumnezeu, pentru biruința neamului și pentru sănătatea copiilor.

Ca o minune încadrată în focul razelor de stele, i-a rămas pe cerul minții icoana Maicii Domnului, așezată în strana din biserica Toma Cosma, atunci când s'a dus să se închine cu tata, după ce tata s'a vindecat în spitalul sf. Spiridon.

Profesorul de higienă le-a spus să se înfrățească cu natura, să iasă la câmp deschis, să soarbă aerul dimineților cu miresme uluitoare de flori înrourate.

Pentru Soare, învățătura aceasta suna ca un clopoțel la ureche deșteptarea.

Pe acest copil răsăritul soarelui niciodată nu l-a prins în pat cu mreaja razelor jucăușe.

Când aurora surâdea la răsărit, Soare era pe câmp, cu ochii duși în seninătatea cerurilor albastre, de unde îi picura în urechi armonia divină a cântecului de pasări. El ajuta la adunatul fânului și la făcutul căpițelor.

Pe câmp se interesa de fiecare floare pe care o vedea.

A învățat botanica în liceu. Își dăruie sufletul tuturor culorilor și formelor pe care le are o floare. Își amintește specia din care face parte floarea și în ce familie se grupează diferite ierburi.

Se uită la pasările din luncă, le urmărește zborul și le cunoaște ascunsul.

Soare nu urmărea pasările cu gând ascuns de pisică vicleană ca să le ucidă sau să le răpească puii. O pană de păsărică colorată într'o formă mai țipătoare și o legănare de pițigoi în crengi, fermecau pe Soare. Și dacă le descoperea cuibul, o făcea, ca să știe cum stau ouăle în cuib, ce culoare verzuie au, sau cât de împestrițate sunt.

Și-l minuna pe dânsul șofranul tiviturii dela pliscul puilor, când se deschidea, în clipa de îngrijire părintească, atunci când părinții își hrăneau puii.

Soare era treaz în fața vieții naturii, trăind viața ei.

Il interesa locurile istorice, acele locuri unde s'au dat lupte, mai ales cele de pe valea Oltului, din toamna anului 1916, pe care el nu le-a cunoscut căci plecase din Gorgani.

Acele locuri pentru dânsul acum sunt altare, unde sacrificarea vieții își așternuse nimbul nemuririi.

Descoperit înaintea pietrelor înălțate întru amintirea eroilor, cetea numele vitejilor, cu mare cucernicie.

Își aducea aminte de toți eroii morți pe care i-a văzut și i-a plâns, scoși din spitalul sf. Spiridon, unde meșteșugul medicilor n'a putut să le ajute ca să-i ridice la viață.

Își dă seama că aripa istoriei sapă în piatră cu tăișul aducerii aminte toate numele celor morți pentru o cauză dreaptă, mijită în leagăn, crescută în familie și școală, întărită în societate, înfăptuită pe câmpul de foc al luptelor.

Atmosfera de liceu, cu viața elevilor, cu acea comunicare de suflete și inimi, neîntreruptă, făcea pe Soare, în timpul vacanței, să fie comunicativ cu oamenii din sat și cu alți copii de vârsta lui.

Pe cine întâlnea, îl saluta, îl întreba încotro merge și se interesa de bucuriile și nevoile lui.

N'au fost surprinși, nici Gheorghe Bălună și nici tata, când au aflat că Soare înființase într'o vară patru case de cetire, în patru sate megieșe.

Casele de cetire înființate de dânsul nu erau simple dulapuri ce închideau cărțile. Ele erau izvoare dătătoare de cultură. Și odată înființate, nu le părăsea, cum ar părăsi cineva un mormânt, în care a îngropat pe cel drag și după îngropare nu-i mai cercetează mormântul, decât odată pe an pentru tămâiere.

Se interesa de aproape de mersul caselor de cetire.

Dorea să știe câți cetitori are casa de cetire. Care sunt cărțile mai cetite decât altele și ce lipsuri trebuesc împlinite.

Dar nici camaraderia largă și frumoasă nu poate fi întreruptă. Nu poți uita pe camarazii dela liceu, cari în timpul unui an se împărtășesc unii dela alții cu simțiri alese și cunoștinți folositoare.

Pentru Soare era o zi însemnată când își trăia ceasul scriind scrisori la cei mai buni camarazi ai lui.

Scrisorile făcute nu erau scrise de mântuială. Fiecare rând păstra în slove câte o amintire a zilelor petrecute în timpul anului școlar, adăugată cu povestiri din viața petrecută în vacanță, acasă.

Dela o vreme, Soare a bănuit că în suflet i se naște un dor. Simțea lipsa unor camarazi și că această lipsă nu mai putea fi împlinită cu șirul lung de scrisori trimise, ci vede că e necesară vizita lor la el acasă, în familie.

Din această simțire și chemare, s'au înfiripat vizitele camaraderești, pe care le făceau unii elevi, altor elevi.

Prezența elevilor musafiri în diferite sate, a avut ca urmare înjghebarea de distracții folositoare, pe care acești elevi le prezentau publicului sătesc.

Scurte cuvântări, recitări de poezii din poeții naționali români, cântece instrumentale și piese ușoare distractive, alcătuiau programul teatrului înfiripat ad-hoc. Insă niciodată nu lipsea din program subiectele care glorificau faptele eroilor, săvârșite pentru unitatea națională.

Se constata o întrecere între profesori și elevi, pe tărâmul de cultură la sate. Această mișcare de viață culturală a dat rezultate.

Cultura duce întregul neam să lupte pentru existență. Il face să nu se rupă de firul istoriei, singurul fir tors din faptele eroilor, săvârșite în cuptorul veacurilor.

Firul istoriei este întins cât eternitatea, neîntrerupt fir conducător pentru urmași. Urmașii se țin cu mânile de el să nu rătăcească.

Zguduitul războiului pe care l-am purtat a fost așa de puternic, încât ecoul lui trăia încă în inimile noastre.

Respectăm morții și ne descoperim în fața invalizilor. Drumul invalidului este acoperit cu crinii recunoștinții noastre. Acest mucenic al neamului nu înseamnă o povară mai mult pe spatele unei familii sau un cerșetor mai păcătos pentru țară. Prețuit ca un sfânt, coborît din lumina visurilor printre noi, își are partea bogată de recunoștință.

In vara anului 1921 s'a inaugurat monumentul eroilor din Gorgani. Acest monument nu era alt ceva decât o cruce simplă de piatră, cu chibzuință tăiată cu dalta și pe care erau săpate numele vitejilor, adormiți întru Domnul.

Pe acea vreme se observa o întrecere între sate de a înălța diferite semne în cinstea eroilor, ca să fie foc de piatră cu îndemn urmașilor, în negura vremurilor.

Soare trecuse în clasa cincea de liceu. Inaugurarea monumentului din Gorgani, i-a dat prilejul ca să vorbească întâia dată în fața publicului. A vorbit în numele tinerimei. S'a urcat cel din urmă pe tribuna vorbitorilor. Copilul de altă dată, dus în pribegie, după terminarea cursului primar, acum se făcuse flăcău voinic. Puiu de viteaz, cu fruntea lată de o puteai măsura cu lățimea a două palme, înalt, căci semăna cu Gheorghe Bălună, lat în spate și drept ca lumânarea. Și ochii lui, ochii lui, acest organ pe care Dumnezeu l-a dat omului, ca să vorbească prin el, fără cuvinte și să ne fie oglinda sufletului ca să cetească și alții în noi, pentru ca să ne afle lumina sincerității, ochii lui Soare erau mari, plini de înțelepciune. Umbriți de două sprincene dese ca peria, ochii lui s'au

deschis mari, lângă crucea eroilor din Gorgani, când el a început să vorbească poporului.

Cuvântarea lui Soare a fost ca un clocot de apă. Ceea ce a rostit Soare, n'a fost cules din cărți, ci strâns din propria lui experiență.

In sufletul lui Soare buciuma zbuciumul Moldovei pe care l-a trăit, se auzia geamătul răniților care a clocotit, scrâșnea ultimul adio, pe care morții l-au dat celor vii, tuna în glasul lui bucuria din anul unirii celei veșnice.

Și acolo suit, lângă crucea eroilor, ori de câte ori își întindea brațele, Soare nu părea un răstignit pe cruce, ci lumina ca un arhanghel, cobirît din slăvile albastre, ca să guste din bucurie pe pământ.

Dochia privindu-l înlemnită, și-a adus aminte de amărăciunea zilei, când s'a dus la spital să-i ceară o pâine :

— Dă-mi o pâine!

Și gândind la jumătatea de pâine primită atunci ca danie dată de copilul ei, un nod de venin i s'a urcat în gât, i-a tăiat o clipă respirarea, i se încleștase gura, voia să strige, dar au podidit-o lacrimile.

O vecină a șoptit alteia:

— Dochia plânge de fericire!

Din ziua aceia Soare a crescut și mai mult în ochii familiei și în ochii satului.

Se vedea aceasta din felul cum se purta Dochia cu el. L-a iubit, îl iubește mai mult. L-a îngrijit, îl îngrijește mai mult.

Dimineața îi duce în odăița lui flori mai frumoase și mai multe. Să rădă florile puse într'o glastră pe masă. Albiturile de pe pat i le schimbă de două ori pe săptămână. Pregătește puii cei mai grași ca să-i facă de mâncare.

Dochia se trezește de multe ori noaptea, aprinde o lumină mică, intră în camera unde doarme Soare, motivând că cine știe ce treburi are de făcut, numai

ca să-l vadă cum doarme, să-l învelească dacă se desvelește. Când iese din cameră, își mai întoarce capul odată să-l fulgere cu privirea de mamă, că tare îi este drag și mult ține la el.

Sunt case unde copiii înjosesc întreaga viață ce colcăe la vatră. Acolo casele parcă își pleacă streșinile în jos, fug de soare, ferestrele parcă sunt pustii și dacă o mână mișcă între perdele, ferestrele atunci prind să plângă.

Aceste case sunt deschideri de morminte; copiii sunt groparii lor.

Sunt însă case, unde copiii sporesc întreaga viață din ele. O cresc prin purtarea lor, prin cuminţenia lor, prin ascultarea lor și prin învățătura lor.

Aceste case parcă își ridică streșinile ca să privească la soare. Ferestrele lor sunt ochii cari râd. In grădina acestor case cântă cucul mai des primăvara.

Cântă privighetoarea noaptea pe lună, mai duios. Șueră sturzul mai haiducește, decât ca de obiceiu.

Aceste case parcă urcă tot mai sus, cu grădină cu tot.

Una din aceste case, cu bucuriile la ferești, cu cântecul de cuc mai înfocat, a fost casa lui Neculai Bălună, din Gorgani.

S'ar fi așteptat cineva ca, piciorul de lemn, pe care-l avea Neculai Bălună, să însemne o durere mai mult, să împietrească zâmbetul pe buze, să facă să răsară blesteme nesocotite.

Dar altă scânteie lumina în casa lui Bălună, din Gorgani.

Soare crescând sporea flacăra de iubire a vieții de la vatra părintească și da casei aureola vie pe care o au numai locurile binecuvântate de Dumnezeu.

CURSUL SUPERIOR

Dar timpul nu stă pe loc, ci merge înainte, încet, încet, sigur, cu paşi de eternitate şi nu se mai întoarce niciodată. Câţi dintre noi, cari ne trezim că ajungem aproape de mormânt, mergând pe cărări greşite în viaţă, n'am dori să ne întoarcem la leagănul în care am gângurit şi unde ne-a alintat mama. Am vrea să apucăm în viaţă pe alte drumuri sănătoase, la capătul cărora să nu vărsăm lacrimi cu regretul în suflet, că n'am ştiut să trăim.

Au trecut cei trei ani călătoriţi pe sălile claselor dela cursul inferior al liceului, unde învăţa Soare.

Au trecut ca să nu se mai întoarcă înapoi cu atmosfera lor încărcată de viaţă românească.

Sala în care era instalată clasa cincea nu era aceeaşi de odinioară, cum o cunoaştem mai mult lungă decât lată. Profesorul suit atunci pe catedră ca să poată observa pe elevi, trebuea să facă mişcarea capului de ridicare şi coborîre. Sala de acum a clasei a cincea este mai mult lată decât lungă, aşa că profesorul care vrea să observe pe toţi elevii, trebue să facă mişcarea capului dela dreapta la stânga.

Ferestrele clasei nu privesc în grădina liceului de băeţi, ci îşi au deschiderea în curtea liceului de fete. Acest liceu este despărţit de liceul de băeţi numai printr'o stradă îngustă neasfaltată, pietruită cu bucăţi de bolovani colţuroşi. Trăsurile ce trec pe acolo scot bufnituri de hodorogit ascuţit.

Sala clasei a cincea este la etajul întâi. Privind din clasă pe geamuri, se vede ca în palmă toată curtea liceului de fete. O curte înconjurată de ziduri înalte de doi metri, strâmtă, pe unde fetele se plimbă sau se joacă în timpul recreaţiei.

Dacă în lungul celor patru ani, cât ține măsurat cursul superior al liceului, un străin, cu ochiul neispitit ar fi intrat în clasă și s'ar fi uitat peste elevi, ar fi observat o totală uniformitate de haine, o asemănare în atitudine la fiecare, pieptănătura părului aproape la fel, mai toți cu ceafa tunsă de patru degete în sus, cu frizura părului zvăpăiată spre stânga, pudrați pe obraz, buzele vărsite cu roșu, toți stând neatenți, cu privirea zvârlită pe geam sau trântită pe pupitru și fără o umbră de curiozitate pe fața lor.

Aceeași învățătură, aceleași bucurii, aceleași lipsuri, aceleași deprinderi, i-au uniformizat pe toți. Dintre ei numai Soare cu alți patru camarazi de clasă și anume cu elevii: Puiu Victor, Cornea Vasile, Pajură Dumitru și Păuna Ilie, făceau o notă discordantă pe terenul manifestării zilnice a camarazilor de clasă.

Aceștia nu purtau părul uns cu mirodenii, nici zburlit ca o creastă de cocoș de-asupra frunții, ci umblau tunși cu mașina până la piele. Nu-și pudrau fața, nu-și înroșeau buzele, nu-și încondeiau cu negru sprîncenele.

Am putea zice că între acești cinci elevi vrednici camarazi și între ceilalți elevi din clasă, era un divorț sufletesc, săpat în adâncul ființei lor, ce nu se mai poate tămădui.

Pe acești camarazi buni și harnici nu i-a adunat la un loc starea materială uniformă. Puiu Victor și Cornea Vasile erau copii de meseriași. Părinții lor își câștigau pâinea cu mare trudă. Pajură Dumitru era singurul copil de om bogat. Tatăl lui avea moșie în comuna Vișina, din județul Romanați. Păuna Ilie era copil de văduvă de războiu.

Pe acești colegi nu i-a adunat la un loc nici surâsul aceluiași viitor, pentrucă fiecare dintre ei avea înclinări firești deosebite pe planul preocupărilor.

I-a unit laolaltă, ca să nu se despartă în tot cursul superior al liceului, simțământul de demnitate ome-

nească, pe care părinţii lor l-au strecurat de mult în sufletele tinere, în toate împrejurările, dându-le exemplu de sârguinţă şi cinste nepătată, din leagăn şi dincolo de leagăn, pe brazda acestei vieţi.

In cursul superior al liceului mulţi elevi, camarazi cu Soare, s'au mutat din clasă. Unii au rămas repetenţi, alţii au plecat ca să intre în alte licee, în oraşele în care părinţii au fost transferaţi din cauza politicei. Alţii au venit dela alte licee din ţară, mutaţi disciplinar.

Unirea sufletească de altădată ce se observa înainte la elevii din cursul inferior al liceului a început să slăbească.

Nu mai era acum unitatea spiritului pronunţat de la început, dovedit în cursul inferior.

Elevii noui veniţi au adus în clasă obiceiurile lor, păcatele lor săvârşite pe alte meleaguri, de care nu se puteau lepăda.

Pe lângă aceasta, ei erau şi perzistenţi în greşeli. Nu se puteau corecta nici de asprimea vorbei, nici în furca pedepsei.

Răutatea lor nu şi-au închis-o în interior: au lăsat-o descoperită ca s'o deie şi la alţii. Nimeni nu s'a putut sustrage din carapacea de rele ce-i încarcera. Cei răi s'au manifestat cu aceleaşi apucături de copii dezordonaţi, ca şi păianjenii cari îşi întind pânza subţire pe garduri, prin tufişuri, cu viclenie de a prinde victime.

Tot aşa elevii certaţi cu buna creştere, au început să-şi arunce mrejele nevăzute ca să prindă şi să-şi facă aderenţi. Cei mai mulţi, spre paguba liceului, au căzut victime. Foarte puţini au ridicat capul sus spre a rezista.

Dar pericolul cel mare pentru creşterea şi educaţia elevilor s'a înveninat atunci când profesorii s'au îndepărtat de catedra liceului, lăsând altora, mai puţin pregătiţi, datoria de apostolat, ca s'o practice fără nici o chemare lăuntrică.

Cauzele au fost multe și grele.

In anul 1921-1922 s'a schimbat directorul liceului. Acest om, care de mai bine de zece ani, ținea în mână conducerea liceului, în care timp a dat dovadă de multă inițiativă și capacitate și-a părăsit misiunea ca să fie ales deputat, năvodit de regimul nou venit la cârmă.

In locul lui a fost numit un profesor tânăr, fără nici o experiență. Alegerea acestui tânăr în postul de director a produs consternare printre profesori. Din această cauză cancelaria profesorilor, nu mai era ca odinioară un altar de chibzuință, unde se înfățișa respectul celor mai tineri față de cei mai în vârstă. Profesorii s'au împărțit în tabere politice, discutau principii de guvernământ și se contraziceau asupra mijloacelor de realizări practice pentru țară.

In ziua când vechiul director a predat directoratul înlocuitorului, după ce și-a arătat regretul că părăsește liceul, unde și-a îngropat cei mai de valoare ani ai vieții, a spus sus și tare, că pleacă să-și îndeplinească altă chemare, mai înaltă, de unde va lucra pentru fericirea neamului, inclusiv pentru binele liceului.

Tot în anul 1921-1922 a plecat dela catedră preotul, care de cincisprezece ani preda cursul de religie la liceu. Plecarea a fost sărbătorită cu fast deosebit.

A catechizat și preotul aceleași vorbe rostite de director în ziua plecării lui.

A spus că îl apasă o greutate pe suflet acum când se desparte de liceu. Lasă cu durere catedra prefăcută în altar de închinare.

Dar nu are ce face. O voință înaltă, căreia nu i se poate opune, îl cheamă la episcopie. Acolo i s'a încredințat un post de înaltă misiune. Va lucra pentru prosperarea bisericii, deci și pentru prosperarea liceului.

In locul preotului a fost numit dascălul dela biserică. Acesta era rudă cu prefectul județului.

Indiferent de pregătirea ce are, dascălul trebuia

să predea studiul religiei la cele opt clase ale liceului. Dar era neputincios ca să-şi îndeplinească misiunea.

In anul 1922-1923 a plecat şi profesorul de istorie. Sufletul întregului liceu era întrupat în acest apostol, care timp de şasesprezece ani n'a cunoscut odihnă. El avea conducerea spirituală a tuturor elevilor. Se impusese tuturor prin seriozitate şi prin cultură. Era bun cap de familie.

El organiza serbările pe care le dădeau elevii de liceu.

Avea spirit de iniţiativă.

Plecând, a fost înlocuit cu un profesor de mâna a treia, corespondent la ziarele „Universul" şi „Cuvântul".

Gazetarul teroriza populaţia. Dădea proporţii mari micilor întâmplări inerente vieţii de oraş, făcându-le din ţânţar, armăsar.

Prin mutarea celor mai vajnici profesori ai liceului, plecaţi pentru a-şi face poftele personale sau pentru a răspunde la chemarea oamenilor politici, atmosfera de viaţă sănătoasă a liceului a început să se împuţineze.

Dihonia politică s'a cuibărit în liceu. Această dihonie făcea pe cei mai buni prieteni să se uite cruciş să se strâmbe din nas unul la altul, să vorbească mai mult decât cere măsura, să prefacă vorbele dulci în vorbe amare, să părăsească altarul virtuţilor, ca să coboare în noroiu.

Dinamita politică în şcoale subminează aşezămintele, în care, decenii de-arândul, au crescut generaţii după generaţii.

Desbinarea sufletească între profesori a înrâurit şi asupra elevilor. Ca mânjii cari zburdă, de îndată ce au văzut că frânele nu mai sunt stăpânite, aşa şi elevii, scăpaţi de sub puterea de fier îndrumătoare a profesorilor, au început să se abată puţin câte puţin, de pe drumul adevărului, ca să ajungă la destrăbălare.

La această răvășire a autorității școlare s'a adăugat și puținul interes ce-l puneau părinții pentru supravegherea copiilor.

Cauzele au fost multe și dureroase. Funcționarii îmbătrâniți la diferite servicii, fie la prefectură, fie la primărie sau la percepție, au fost mutați în alte orașe, după intervențiile oamenilor politici. Incepuse vremea când prozelitismul politic își dădea roadele putrede.

Cluburile se înmulțiseră și erau cercetate de un număr de oameni tot mai mare.

La sate înjghebările politice au sporit. Oamenii cinstiți, cu frică de Dumnezeu, buni gospodari, cari ieșiau la lucrul câmpului odată cu cântecul ciocârliei, au fost atrași în mreaja păianjenului urît, cu cap de om politic, ce își întindea firele ca să prindă aderenți, în mișcarea întreprinsă, așa cum cad muștele in mreajă.

Cu prăbușirea băncilor s'au îngropat micile economii ale gospodarilor, sărăcind atâtea familii și au pus griji noui la poarta fiecăruia pentru ziua de mâine.

Lipsurile materiale și călătoriile pe zările politice, au contribuit în cea mai largă măsură la îndepărtarea părinților de îndatoririle ce au pentru creșterea și educarea copiilor.

Tot mai rar soseau la liceu scrisorile trimise de părinți, copiilor. Dispăruse de pe scrisori acea părintească și duioasă chemare: scumpul nostru copil. Scrisorile care veneau erau scrise în grabă, sub greutatea altei ocupațiuni, ce nu da răgaz sentimentelor părintești să se aștearnă în slove cu iubire.

Părinții veneau tot mai rar la liceu să-și vadă copiii și să se intereseze de nevoile lor. Și copiii făceau la fel. Scriau acasă la un trimestru odată. Scrisorile, în înfățișarea lor, nu mai dovedeau respectul pe care trebue să-l aibă copiii față de părinți.

Elevul scria acasă pe foaie de hârtie ruptă din

caiet la întâmplare, fără dată, stropită cu picături de cerneală.

Copiii scriau părinților numai ca să le ceară bani. Mulți terminau scrisoarea cu amenințarea că se sinucid dacă în trei zile nu primesc bani trimiși telegrafic.

Elevii din liceu, de acum înainte, păşesc pragul anarchiei sufleteşti.

Cum se frâng ramurile codrului când furtuna îl biciue !

Fug pasările din codru şi nu le mai auzim cântecul.

Codrul rămâne pustiu.

In ramurile sufletului tânăr şi voios a început să bată furtuna pustiirii ca să stârpească virtuțile.

S'a mai adăugat pe lângă toate acestea şi lipsa de control din partea acelor cari aveau dreptul să-l execute. Elevii se duceau fără remuşcare şi fără ruşine ori unde poftele inerente anilor tineri îi îndemnau.

Pe de altă parte avântul pe care l-au luat diferite sporturi fizice în țară la noi, a îndepărtat pe copii de truda cărții.

Ca să poți învăța o lecție ai nevoie de concentrarea minții care cere persistență. Ca să poți deslega o problemă trebue să-ți frământi mintea şi trebue să ai răbdare.

Sporturile distrează, nu pun mintea mult la contribuție. Pun numai mușchii în mişcare. Sporturile aruncă din pupitru şi din ghiozdan cărțile, ca să aducă în locul lor sufletul zburdălniciei.

Cei trei diavoli: football-ul, boxul şi cinematograful şi-au arătat unghiile chemătoare cu sclipiri de diamante.

Soare şi ceilalți patru camarazi înțelegeau însă altfel necesitatea sporturilor.

Discuțiile au fost aprinse.

Convingerea lui Soare a biruit în aceste discuții.

El afirma că football-ul, boxul şi cinematograful

sunt numai mijloace de întărire ale trupului și ale sufletului.

După cum corpul omenesc are nevoie de apă și de alimente, tot așa, în proporții de utilitate și de distracții sugestive, mai are nevoie de alunecări întăritoare pe patina sporturilor.

Sporturile reclamă grupări de indivizi, într'o anumită categorie de întrecere. Ele sunt emulative și creatoare de ambiții acceptabile.

De asemenea cinematograful este un mijloc util pentru educația fanteziei, este și distractiv.

Dela cinematograf putem culege și depozita în suflet cunoștințe pe care nu le-am putea împărtăși din altă parte, fie din cauză că nu avem mijloace suficiente la deplasare, fie că suntem puși în imposibilitate de a ni le procura prin noi înșine.

Majoritatea elevilor nu judecau însă așa.

Football-ul pentru dânșii era un scop al vieții, iar nu un mijloc de educație.

Pentru a trăi în intensitatea acestui sport, ei aruncau cărțile de școală, nu învățau lecțiile, căci preocuparea lor la infinit era football-ul. Mulți lipseau dela cursuri ca să se agațe de un gard, de unde aveau posibilitate să privească aprig la formația ce iese biruitoare. Și de multe ori când vreun profesor explica lecția cu toată convingerea, căci erau și de aceștia, mulți elevi vedeau la lumina închipuirii lor, mingea de football, zburând în înaltul cerului, trăsnită cu piciorul sau repezită cu creștetul capului.

Alții nu uitau gesturile paralitice ale unui portar trântit pe burtă, cu mânile încrucișate pe minge, nici în cele mai amenințătoare clipe, când profesorul îi mustra pentru lenea la învățătură.

Ropotul publicului, care aplauda în acel moment, își păstrează ecoul în urechi și după trei zile.

Câte odată sala clasei capătă priveliștea unui teren sportiv.

In clasa, unde Soare își trecea orele cu stăruință la învățătură, căpetenia sporturilor era elevul Sporea Gavril, poreclit Parșivu.

Nalt cât o prăjină, cu capul mai mult ascuțit decât lat, cu ochii alunecați cruciș sub nas, cu mânile lungi ce atingeau genunchii cu degetele, fără să se plece, impunea prin curbătura spatelor, ca o cobiliță. Acesta înhăitase împrejurul lui pe toți elevii certați cu cartea, mânji cari zvârleau din copită fără astâmpăr.

Și e de mirare cum de n'a fost Soare miruit de sus, ca să fi avut atâta tărie să poată aduna împrejurul lui majoritatea colegilor. Cei mai mulți au roit cu Parșivu, așa cum roesc albinele cu matca lor. Erau și câțiva cari stăteau retrași. Aceștia se scăldau în apă potrivită, nici prea rece nici prea caldă: nici cu Soare, nici cu Parșivu.

Nu e minune, deci, dar nu e nici greu de deslegat faptul, că cea mai mare parte dintre elevi se ținea după Sporea. Sporea era colegul suprem: eroul zilei.

El, totdeauna era de părerea altora și niciodată de părerea lui.

Cu fluidul ochilor puternici stăpânea pe alții. Înaintea lui cădeau caracterele slabe așa cum pică pasările din ramuri, când ochii șerpilor hipnotizează.

Din contră, Soare umbla cu argumente de convingere rațională ca să atragă pe alții în sfera lui de lucru.

Nu era expansiv. Își avea părerile lui pe care nu le călca niciodată în picioare.

Nu împărțea tutun la colegi, nu le dădea bomboane, nu le bătea în strună după voie.

Poarta prin care cineva intră la adevăr strâmtă este, pe când porțile smintelii largi sunt și stau deschise totdeauna bine primitoare.

Sporea Gavril ducea drapelul ștrengăriilor, al nechibzuinții, al greșelelor de tot felul, al păcatelor omorîtoare.

Intr'o zi a orânduit partida de footboll în clasă.

Intâi a scos carnetul de buzunar, a făcut apelul football-iștilor și i-a așezat în rândurile băncilor după măsură.

In băncile din rândul întâi a pus pe înaintași.

In cele din rândul al doilea a pus pe mijlocași.

In rândul al cincilea a pus pe fundași și în rândul al șaselea, în fund, a pus pe portar.

Năzdrăvănia a început după ce profesorul de limba germană a intrat în clasă. Un gogoloș uriaș de hârtie, în rol de minge, a fost aruncat dela centru la extrema dreaptă, dela extrema dreaptă la mijlocaș, dela mijlocaș la fundașul stâng, până când a căzut în capul profesorului de germană.

Ori câte cercetări s'au făcut, nu s'a putut afla că Sporea este capul răutăților. Nimeni n'a spus, deși știau toți cine este. Unii n'au spus, pentrucă se temeau de răzbunarea lui Sporea; alții n'au spus pentru ca să nu se amestece în tărâțe să-i mănânce porcii.

Soare cu cei patru camarazi buni, stăteau adânciți în lucruri bune. Toate încercările lui de până acum, de a-i convinge pe cei răi să calce pe drumul drept, au fost zadarnice. Nu a reușit niciodată măcar să se facă auzit. Pentru acest motiv i-a părăsit. Soare nu avea nimic comun cu șleahta lui Sporea Gavril.

Profesorul de limba germană după ce a fost lovit cu gogoloșul de hârtie, roșu ca focul s'a cuibărit pe catedră, a deschis cu enervare catalogul, s'a uitat pe toate filele de sus până jos, a tușit odată, a tușit de două ori și cum întreaga clasă își ținea respirația, numele pronunțat a răsunat ca o chemare de nori:

— Elevul Sporea Gavril!

Sporea Gavril a rămas năuc.

Când s'a recules a întrebat ce lecție are clasa pe ziua de astăzi la limba germană.

— Cei doi grenadiri, — i-a răspuns un adept întru răutăți.

Fără nici o ezitare, Parșivu a rupt fila pe care era

scrisă poezia dată ca lecţie, a luat-o cu el, îndoindu-o până la catedră, a scuipat pe dânsa şi a lipit-o de scândura din faţa catedrei. Pe urmă s'a dat trei paşi înapoi şi a început să memorizeze poezia, cetind repede, repede, încât s'a mirat şi profesorul de hărnicia subit ce l-a cuprins pe Sporea Gavril. Ştie astăzi lecţia fără nici o greşeală.

Profesorul n'a aflat niciodată minunea neaşteptată, ce a făcut pe Sporea să se întreacă pe sine, de o mie de ori mai mult în ştiinţă, ca până acum.

Acest gest inspirat de geniul rău, a influenţat asupra elevilor, a partizanilor lui, înfăţişându-se Sporea cu o mai strălucită aureolă, în ochii acelora cari îl adorau.

Şi boxul n'a avut o mai slabă înrâurire asupra elevilor de liceu.

Tăria pumnului, cu grosolănia lui, a înăbuşit orice creştere sublimă a crinilor minţii. Umbra mănuşii enorme, ce îmbracă pumnul de uriaş, se nălucea la geamul ferestrelor, ori de câte ori trecea o umbră de nor prin văzduh.

Elevii cu câteva minute înainte de începerea cursurilor, în loc să-şi repete lecţiile, să-şi complecteze lipsurile, să se consulte, ei îşi măsurau şi îşi comparau muşchii dela mâni şi dela picioare,

Categoriile de boxeuri înfieraseră pe spatele sărmanilor elevi aptitudinile lor fizice: o lovitură de categoria supra-grea, o lovitură de categoria semi-grea, alta uşoară, alta de cocoş, alta muscă şi alta pană.

Pentru profesori erau rezervate numai numirile.

Locţiitorul profesorului de religie a fost botezat om de categoria supra-grea, pentrucă era voluminos cât un butoi aşezat pe două picioare.

Erarhia greutăţilor a fost cumpănită până la profesorul de desemn şi de caligrafie, om uşor cât o umbră şi mic la trup cât o şchioapă, pe care l-a poreclit om de categoria pană.

Soseau veşti dela diferite matchuri din străinătate

și mai ales din America, unde pentru o luptă între doi boxeuri dată pentru a câștiga șampionatul lumii, se strângeau expatriații, adunați din toate părțile globului până și din Australia, călătorind spre continentul lui Columb, numai ca să-și astâmpere senzația inéditului.

Regisorul acestei respirații convulsive a globului încasa milioane de dolari.

Enorma sumă nu-și mai încăpea proporțiile ei, în mintea elevilor. O lovitură de pumn înmănușat, trântită între ochii adversarului care se prăbușea pe scândurile amvonului lumesc, scotea din valurile mulțimei fantastice tunete de aplauze, ce înecau zările.

Un pumn, ca oricare altul, trântit pe nicovala de oase, desfunda comorile vadului în care curgeau dolarii și peste care ochii privesc stingându-și luminile.

Astfel a început să se ivească pofta de câștig fără muncă.

Tineretul a prins gust să se avânte în salturi mortale peste bariera ce îngrădea truda, lacrima, sudoarea, numai ca să ajungă în scrânciobul hazardului.

Dar nu numai boxeurii, acești eroi de carnaval și-au făcut intrarea în sufletul tinerimii ca să zdruncine o înjghebare de caracter.

Toate stelele de cinematograf își măreau strălucirea pe firmamentul închipuirii elevilor purtând norii atâtor pofte, la bieții tineri, cari de multe ori nu știau să înmulțească două fracții ordinare.

Cinematograful a fost a treia ghiară cu sclipiri de diamant ce zguduia ființa atâtor elevi și eleve de liceu.

N'a fost clasă de băeți în care să nu se dea câte un nume de stea, aceluia față de care soarta a fost mai darnică la înzestrarea fizică.

Numele lui Ramon Novaro și a lui Ivan Petrovici se șopteau de toate gurile.

— Ramon Novaro!

— Ivan Petrovici!

Fetele de liceu călătoreau pe aceeași urmă ca și băeții.

Elevii informați la zi de comparația erarhică cu stelele de cinematograf, pe care o întocmeau fetele de alături, apărea la ferestre, Sporea Gavril, înghesuit de statul major al lui, toți puneau palmele la gură, îndoindu-le în chip de trâmbiță și uitându-se în curtea liceului de fete, în timpul recreației, strigau fără rușine :

— Lilian Harvey! — cucu!

— Pola Negri! — cucu!

— Martha Egerth! — cucu!

Așa se creiase în liceu o lume interioară aparte și în afară de disciplina programului.

Două manifestări extreme se ciocneau în școală câte odată cu zgomot, câte odată în mod tăcut.

O manifestare era reprezentată de Soare, împreună cu cei patru colegi ai lui, energici în hotărîre și afirmare.

Cealaltă manifestare, fără de lege, era reprezentată de Sporea Gavril, la care se înhăitase restul de elevi, cari dovedeau că nu au nici un căpătâi în școală.

Aceasta era lumea interioară creiată în afară de disciplina programului.

Viața pe care o reprezenta Soare era viața adevărată a liceului. Era sănătatea acestei instituții de cultură, în numele căreia se jertfesc profesorii cari înțeleg ce înseamnă o misiune didactică.

Cealaltă manifestare, ce nu are nimic comun cu viața adevărată de liceu, însemna o atmosferă viciată, în care părtașul ei trebue să se prăbușească în prăpastie.

La o percheziție pe care directorul liceului a făcut-o pe neașteptate asupra elevilor, a găsit la elevul Sporea Gavril, un carnet în care își nota aproape zilnic impresiile, hotărîrile ce lua în diferite împrejurări și faptele diverse petrecute în afară de liceu.

La primul capitol din carnet erau trecuți toți colegii de clasă cari erau adepții lui.

Nu lipseau calificativele din dreptul fiecăruia, scrise cu creionul roșu.

Dintr'o privire aruncată peste carnet s'ar fi putut ceti aceste calificative: sincer, mincinos, tâmpit, cutră, inteligent, cel mai credincios, mare boxeur, fură, plânge lesne, bea mult, bogat.

La al doilea capitol erau trecute datoriile bănești pe care le avea:

50 lei la tutungeria de peste drum, 100 lei la gazdă, 200 lei la cantină, 18 lei la elevul Bostan Teodor.

Peste aceste datorii nu era trasă nici o linie orizontală, de unde s'ar fi putut constata că are de gând să le plătească.

La al treilea capitol erau trecute numele fetelor fatale din oraș:

Maria Prepeliță — fata portarului; Paraschiva Căpăstru — fata birjarului cu trăsura nr. 13; Ileana Friptu, — fata frizerului de pe strada Oltului; Ana Ciubuc — fata măcelarului, cu prăvălia peste drum de baia comunală; Lulu — fata președintelui de tribunal.

La al patrulea capitol erau trecute zilele în care Sporea Gavril a fost la cinematograf:

17 Decembrie 1923 — „Floarea din Stambul"; 19 Decembrie 1923 — „Iubirea e mai tare ca moartea"; 27 Decembrie 1923 — „Sărutul în fața oglinzii"; — 2 Ianuarie 1924 — „Misterele din noaptea nunții"; 17 Ianuarie 1924 — „Femeea care se vinde"; 2 Februarie 1924 — „O crimă în patul nupțial".

La al cincilea capitol erau trecute notele căpătate. La oral :

3 la română, 4 la istorie, 5 la geografie, 2 la latină, 5 la fizică, 4 la franceză.

La teză :

6 la română, 8 la istorie, 7 la latină, 8 la fizică, 9 la franceză.

Disproporția aceasta de note dobândite la oral față

de notele căpătate la teză, sta în îndemânarea pe care o avea Sporea de a copia la teză, cu așa măestrie, încât profesorii nu l-au prins niciodată.

La cel din urmă capitol erau trecute adresele unde Sporea trimetea scrisori.

Cine cetea aceste adrese căpăta convingerea că Sporea scria scrisori inutile, în legătură cu sentimentalismul, dar acasă la părinți n'a scris niciodată.

In așa mocirlă își ducea viața de elev în liceu Sporea Gavril, capul tuturor răutăților, stegarul pezevenchilor, creatorul unei lumi de spital cu boli sufletești, în acel liceu care își ridica zidurile în lumina Olteniei.

Alături de această atmosferă de elevi bolnavi, răsărea aurora unei străduinți sănătoase, în măreția căreia elevul Bălună Soare, își mâna plugul minții ca să tragă brazda muncii pe drumul înaintașilor.

Trăinicia unei instituții nu stă în numărul mare de membri ce o alcătuesc, ci în capacitatea lor de muncă și în tezaurul jertfei săvârșite pentru viața instituției.

Ori care ar fi abaterea vremelnică dela o datorie fățișă, ea piere ca fumul în vânt, atunci când destoinicia îi ia locul.

Pe ogoare cresc burueni otrăvitoare și se ridică bălăriile ca să înece cu miros greu aerul. Dar când vine plugul să taie brazdă adâncă, ele pier smulse din rădăcină.

Pe moartea vieții lor crește viața holdelor mănoase legănate cu unduitoare valuri în scânteierea razelor de soare.

Elevul Bălună Soare, cu ceilalți colegi apropiați întru osteneala minții și curăția inimii, au înveșnicit slova de aur a virtuților și silințelor pe frontispiciul liceului din toamna anului 1918 și până în vara anului 1925, când au fost felicitați de corpul profesoral, după ce au trecut cu succes bacalaureatul.

• Soare s'a înălțat pe a treia treaptă a vieții care duce la lumina cea adevărată.

S T U D E N T

Trecuseră atâtea veri dearândul cu cireșe coapte, cu mere domnești, cu berze și cu rândunele, cu cicoare albastră presărată în lanurile de grâu.

Soare respira ușor în grădina casei părintești din Gorgani stând pe o bancă, la umbra nucului rotat. Își număra anii petrecuți în liceu, amintindu-și zilele lor, care închideau faptele, după cum o ramă închide de jur împrejur, un tablou.

Deși mintea îi era îmbogățită cu atâtea cunoștințe dobândite prin munca stăruitoare în liceu, vechiul cuib părintesc nu își micșurase dimensiunile în ochii lui. Era același cuib părintesc.

Sunt alții cari se întorc la vatră cu alți ochi, pentrucă au altă inimă. Acestora li se pare satul ridicul, sunetele clopotelor dela biserică îi plictisesc, li se pare streșina casei mai joasă, ferestrele mai mici, prispa mai îngustă.

Soare le privea pe toate cu aceiași ochi ca mai înainte. Inima nu i se împietrise.

Dus de acasă la oraș, nu s'a înstrăinat de leagănul copilăriei, ci a trăit cu amintirile laolaltă în fiecare ceas, căci nu a vrut să uite leagănul satului niciodată.

Anii l-au crescut tot mai frumos, tot mai înțelept, tot mai iubitor de părinți și de celelalte rude.

Creștea, dar nu se rușina de tata și de mama.

O sabie îi taie sufletul când își amintește de o Duminecă, la oraș, când a văzut mergând o fată, elevă de liceu, cu mama ei, pe stradă.

După port se putea aprecia că mama fetei era o țărancă din județul Argeș. Îmbrăcase cel mai frumos costum național din regiunea pe care îl poartă o româncă.

Dar fata se ruşina de mama ei, uitându-se când în dreapta când în stânga, căci prezenţa la oraş a unei femei dela ţară, după socotinţa fetei, înjosea. De aceea fata mergea mult înaintea mamei, lăsând pe mama în urmă să se ţină după fată cu pas de străină. Şi mama pricepuse gândul fetei, dar şi-a închipuit că poate aşa e bine şi fata are dreptate.

Simţământul lui Soare pentru părinţi n'a scăzut. Inaintea mamei lui şi înaintea Radei se scoală în picioare ori de câte ori vorbeşte cu ele.

Pe tata, pe Neculai Bălună, îl sprijină de braţ când îl întâlneşte, îi ajută să se ridice de pe scaun, când vrea să plece.

Cu unchiul Gheorghe Bălună stă mult la sfat în orele de recreaţie.

In această vară a anului 1925, Soare trebuie să se hotărască la care Universitate să urmeze învăţământul superior şi la ce facultate să se înscrie.

Asupra deciziunii lui, pe care trebuea să o ia, nimeni nu l-a sfătuit în ce fel să-şi dea verdictul.

Totuşi Gheorghe Bălună i-a amintit în treacăt că sufletul neamului, din leagănul vremurilor, până în viitorul cel mai îndepărtat, trăeşte viu în istorie. Cine iubeşte acest neam ceteşte istoria şi-i cunoaşte sufletul. Şi a mai adăugat că nimeni altul, nu poate da viaţă vie unei moşteniri decât istoricul activ.

Soare era convins pe deplin de acest adevăr. Exemplu i l-a dat fostul profesor titular de istorie, dela liceu, care a îndrumat întreaga viaţă şcolară, până când basmul lumii politice l-a răpit ca pe un făt frumos fără de vină.

Când Soare a plecat din Gorgani, ca să se înscrie la facultatea de litere, din Bucureşti, se scuturau nucii, iar zarea codrilor îşi ţesea borangicul frunzelor peste tot pământul.

Plecau odată cu Soare rândunelele şi berzele. S'a dus Soare cu trenul, pasările s'au dus cu zborul aripelor lor.

Soare s'a oprit în București, pasările s'au dus spre miază zi.

Și oamenii ca și pasările duc dela noi aceleași doruri și ne lasă câte un gol în suflet.

Oamenii se întorc, îi cunoaștem, ori cât de grei și de mulți ar fi fost anii de despărțire. Pasările vin și ele înapoi, dar nu le mai cunoaștem.

Nu știm precis dacă sunt aceleași care au plecat sau altele cățărate pe crengi și pe streașină.

Camera pe care și-a închiriat-o Soare în București, era așezată la al doilea etaj, cu ferestrele spre miază zi. Ca să urci în cameră trebuea să calci 32 de trepte de lemn, văpsite cu galben-închis.

Soare ar fi găsit și alte camere de închiriat, chiar la parter, de unde ar fi putut privi măreția vieții de Capitală. Dar Soare s'a gândit, că așezământul unui student trebue să fie cât mai ferit de sgomot, izolat, pentru ca să nu-i fie tulburate orele de meditație.

Stăpânul casei era un director de fabrică de săpun și locuia cu familia la etajul întâiu.

Celelalte camere erau date cu chirie la diferiți funcționari și funcționare. Aceștia se vedeau rar unii cu alții.

Ocupațiunea de birou, cu ceasurile lungi și plictisitoare, îi ținea departe unul de altul.

Aproape toți chiriașii luau masa la restaurant. La amiază se duceau dela birou direct să mănânce. Dela restaurant se întorceau iar la serviciu.

La etajul al doilea al clădirii erau trei camere. Una ocupată de Soare, celelalte două închiriate de o funcționară dela Banca Națională.

Funcționara era o fată trecută peste 24 ani. Simplu și corect îmbrăcată. Din gesturile ei, din atitudinea ce impunea respect, îți făceai idee că funcționara este o fată prea onestă, pe care aurul Capitalei nu a putut-o strivi.

S'a remarcat dela început o indiferență pronunțată

între acești doi tineri locatari, menținută tot timpul în aceeași corectitudine.

Se vedeau rar, treceau neimpresionați unul pe lângă altul. Doar salutul obligat, ca o expunere a formei de respect, pe care îl datorează bărbatul unei femei, era singurul gest pe care l-ar fi întrupat Soare în cuvinte oricând, înaintea ochilor frumoși albaștri: bună ziua, sau bună seara.

Dacă Soare ar fi fost un zvăpăiat, desigur că dela prima vedere ar fi îndrăznit să-i îndruge verzi și uscate, câte în lună și în stele.

Poate că la început fata și-ar fi plecat urechea și ar fi ascultat cu interes vorbele dulci, rostite cu parfum de miere de albine. Ar fi răspuns și ea cu ciripit de turturică.

Dar Soare era hotărît de când a pus piciorul pe peronul gării de Nord ca să nu-și schimbe pașii de pe drumul pe care a pornit din Gorgani.

In Capitală ispitele sunt otrăvitoare. Fiecare ispită îți rânjește la tot pasul. Simți răsuflarea lor caldă în timpul iernii și răsuflarea lor răcoroasă în timpul verii. Dar ispitele, orice formă ar îmbrăca ele, nu pot să omoare pe oamenii de caracter. Soare, ca un biruitor, trece peste ispite, își coboară ochii în jos ca să nu-l ademenească, își astupă urechile ca să nu le audă chemarea.

Soare era studentul care uimea prin felul de a se purta.

In sala de cursuri era cel dintâi și părăsea sala cel din urmă.

Se așeza în același loc pe care nu-l schimba niciodată.

Când profesorul începea cursul, Soare nu mai mișca, rămânând înlemnit. Asculta, asculta, își mărea ochii, se entuziasma, trăia viața profesorului. O veșnicie de ar fi ținut ședința, Soare ar fi rămas în aceiași atitudine.

In fiecare profesor vedea un apostol al progresului, care a trudit vreme îndelungată, a luptat ca să birue, a urcat acest anvon ca un ostaș care împlântă steagul în reduta culturii.

Soare avea față de toți profesorii aceeași purtare. El nu-i cântărea cu balanța simpatiei sau antipatiei. Nici nu le privea cravata să vadă cum e legată la gât, nici nu se uita la ghetele lor, care de multe ori erau cârpite cu petece, nici la hainele lor decolorate, nici la părul lor, ca să-l vadă dacă este bine pieptănat în sus sau dat la o parte.

Soare vedea în profesori numai expansiunea științii. Ca un călător însetat, ajuns la curgerea unui izvor limpede și rece, din care bea cu sfințenie, Soare era călătorul înaintea profesorilor, sorbindu-le învățătura cu puterea minții.

Colegii ceilalți, de multe ori se distrau în sala de curs, cu alte nimicuri, atenția lor era călătorită dincolo de pragul Universității.

Soare rămânea neclintit până la sfârșit.

Câteodată întovărășea pe profesor până la ușa cancelariei cerându-i lămuriri asupra unor chestiuni neadâncite până în matcă.

Dela Universitate Soare pleca acasă. In odăița lui își însemna în caet tot ce îi rămăsese în minte din prelegerea făcută. In timpul cursului el nu lua notițe pe caet, căci era convins că atenția nu poate fi împărțită în același timp în două părți: și să scrie și să asculte.

De aceea întâi asculta, pe urmă așternea pe hârtie la el acasă între patru pereți unde nimic nu-i tulbura gândul, tot ceea ce reținuse dela cursuri. Metoda aceasta de a lucra a dat rezultat uimitor. Nimic nu-i scăpa din realizare, mai ales după controlul ce făcea, comparând notițele lui cu notițele colegilor.

Felul acesta de a lucra l-a întrebuințat totdeauna.

Rezultatul a fost că la toate examenele date, Soare a fost cotat cu bile albe.

Dintre toate manifestările vieţii singură statornicia impune. Acelaşi fel de a fi în toate împrejurările vieţii, dă notă de caracter şi persoana în cauză câştigă aderenţi.

S'au văzut comandanţi de armată cari în timp de pace îşi păstrau echilibrul sufletesc în toate împrejurările, pe când în timp de războiu se desechilibrau.

Funcţionari, cari sunt zbiri cu subalternii, în schimb faţă de superiori sunt cele mai desgustătoare slugi.

Profesori, oameni de treabă în felul lor, buni la suflet, corecţi pedagogi, dar care în faţa inspectorilor se pierd anemici şi predarea lor devine ridiculă. Aceştia toţi îşi diminuează din valoarea morală puterea necesară de a conduce.

Soare avea acelaşi caracter pretutindeni. Ca un tren bine ferecat pe drumul de fier întărit, nu deraează niciodată, ci merge cu scop hotărît până la capăt.

Cu astfel de statornicie Soare s'a impus colegilor dela Universitate.

La început a observat că este înconjurat de colegi tot mai mult, unii dintrânşii îi cer sfaturi, îl salută şi cei dela celelalte facultăţi.

Soare nu-şi schimbă atitudinea. Rămâne acelaşi student, urcă domol scările Universităţii, intră în sala de cursuri, se aşează la locul lui, ascultă atent, soarbe nectarul din potirul cunoştinţelor, pe care profesorii îl întind cu îmbelşugare, studenţilor.

Soare nu caută distracţii uşoare, nu stă pe la colţuri de stradă ca să-şi topească ochii privind, nu intră în cafenele, seara n'o pierde în localuri de petreceri pătimaşe.

Dar n'a fost conferinţă, ţinută în orele când Soare era liber, să nu ia parte la dânsa.

N'au fost expoziţii deschise la care Soare să nu intre.

N'a fost Duminică sau sărbătoare în care Soare să nu se ducă la biserică să se închine.

La teatru ajungea cel dintâi dacă piesa reprezentată adăuga ceva la creșterea morală a Capitalei.

Cunoștea în București toate librăriile și editurile.

Pe dânsul nu-l ținuea în loc, oprindu-l din drum, cartea cu coperta colorată, pusă în vitrină, ca să țipe. Se interesa de autorul cărții și de cuprinsul ei.

O floare mirositoare, încărcată cu polen, atrage albinele din zbor. Floarea tace.

Chemarea ei este mută, dar puternică.

Soare înzestrat cu pricepere, a strâns în sufletul lui tot polenul virtuților, pentru a-l desăvârși.

Tezaurul acesta, altar de virtuți, chiema tăcut.

Soare primește într'o zi o delegație de studenți propunându-i să accepte președinția Uniunii generale a studenților români.

La propunerea făcută Soare a tăcut. S'a uitat atent în ochii colegilor veniți, apoi a zâmbit. Și din zâmbetul lui a vibrat bunătatea inimii. După ce a ascultat propunerea studenților, el li-a spus că nu se simte cu nimic vrednic pentru această demnitate. Ca student el este numai omul cărții. Nu se îndepărtează dela hotărîrea ce a luat-o ca să nu se amestece în chestiuni ce nu privesc învățământul universitar, căci el a intrat în acest areopag al științei pentru a se forma, iar nu pentru a acționa din umbra acestor ziduri măreațe, pe un teren unde suflu Universității nu ajunge.

Stăruințele delegațiunei n'au putut să înduplece pe Soare ca să primească locul de cinste ce i s'a oferit. Delegația a rămas numai cu nădejdea în suflet, că Soare, poate să revină odată dela hotărîrea sa.

Soare a plecat odată cu delegația dela Universitate. La colțul dela calea Victoriei s'a despărțit. Soare s'a dus acasă ca de obiceiu, să-și noteze în caiet cursurile pe care le-a ascultat în ziua aceia. Când a isprăvit de notat, ceasul din turnul bisericii de alături suna ora unsprezece noaptea.

S'a culcat liniștit ca să doarmă.

Dar în noaptea asta lui i se părea că luna bate mai aprins la geam, că intră pe fereastră în casă și că văpaia și-o aprinde mai cu foc în colțul dela ușă.

Nu-și putea explica motivul pentru care nu poate să aţipească.

Il împresoară amintirile vechi ale unor vremuri trăite de mult.

Icoane peste icoane se perindează peste cinematograful minţii lui.

Cu ochii minţii vede apa Oltului tulburată curgând la vale. Șirul nesfârșit de căruțe adunate la podul de peste Olt și zbuciumul oamenilor care se frământă să treacă podul, dar nu au posibilitate, căci le lipsea mâna de conducere.

Ca o biruinţă întrupată în carne și oase, vede atunci pe unchiul Gheorghe Bălună, ordonând trecerea fiecăruia peste Olt.

Își duce aminte de învăţătura coborîtă în sufletul lui, că orânduirea în viaţă este binefăcătoare, că ascultarea duce la izbândă, că acolo unde lucrează mai mulţi, unul trebue să poruncească, iar celilalţi să asculte.

Soare privind la lumina lunii tremurătoare la fereastră se întreabă singur:

Oare n'am păcătuit eu refuzând astăzi președenţia oferită?

N'am dezertat eu dela datorie?

Intrebările acestea îl chinuiau.

Pentru dânsul, dacă ar fi fost numai cinstea goală înaureolată pe umerii lui, prin faptul că deţine acest post de mare încredere, nu s'ar mai fi cugetat la refuzul pronunţat!

Dar i se deschidea un câmp imens de activitate, de muncă înţeleaptă, de adaptarea nevoilor studenţești la realitatea zilei.

O presimţire bună, ca un balsam de liniște, s'a iscat în sufletul lui. Apoi luna a căzut după casă și Soare a adormit.

A doua zi după amiază la Universitate Soare primea felicitări sincere. A fost ales președintele Uniunii generale a studenților români din țară.

Investit cu această cinste, Soare a rămas să asculte cursurile tot în același loc, de unde le-a ascultat până acum. Nici o schimbare în atitudine nu-i trăda rangul. O ușoară undă de gândire i se așternuse pe frunte.

In scurt timp și-a întocmit un program de activitate ca să-și poată îndeplini misiunea ce i s'a încredințat.

Statornic în a studia, căci acesta a fost rostul venirei lui la Universitate, nu a neglijat studiile nici o clipă măcar.

In calitate de președinte, Soare a fost cel mai bun camarad al tuturor studenților. Hotărîrea lui tăioasă ca o sabie ascuțită, a fost ca să smulgă studențimea dela ademenirile unor oameni politici, cari speculau pentru interesele lor, avântul tineresc al acestor copii buni, odrasle ale neamului.

In schimb s'a interesat de viața studenților, de situația lor materială, a dat ajutor moral, acolo unde desnădejdea se incumba cu sclipiri de fier răsunător.

N'a rămas nici un cămin nevizat de dânsul. Intra în bucătăriile căminurilor, gusta din mâncarea preparată, vorbea cu bucătarul, întreba de costul alimentelor. Constatând la fața locului, avea posibilitate să cunoască perfect cauzele lipsurilor vieții de student.

Nota în carnet toate propunerile primite, toate măsurile ce trebuiau luate pentru a acoperi nevoile.

Răzbea pe la autorități cu prestigiul pe care îl dau munca și interesul, ce pune pentru alții. Ușile tuturor miniștrilor pentru dânsul erau deschise. Niciodată nu trafica intervenția ce făcea, căci nu cerea de nicăeri imposibilul.

Vizita pe colegi acasă. Se ducea mai ales acolo unde se simțea nevoie de cuvântul prestigiului său. Pe cei bolnavi îi cerceta. Stăruea ca aceștia să fie duși la spitale, dacă gravitatea boalei impunea.

In special, avea înscris adânc pe firmamentul sufletului, un capitol subliniat cu fulger roşu, privitor la aprecierea vieţii studentelor.

Vroia să calce el în picioare convingerea aproape unanimă, dureroasă ca şi moartea, că multe studente duc o viaţă uşoară, certată cu morala.

Convingerea aceasta flutura pe buza fiecăruia nechemat să aprecieze o viaţă, pe care n'a cunoscut-o, n'a îndurat-o.

N'a cunoscut dorul pe care-l duce o fată departe de mame.

N'a cunoscut nopţile de nesomn, când studentele cetesc cursurile din scoarţă în scoarţă.

N'a cunoscut truda studentei, îmbrăcată în şorţ de funcţionară, ca să-şi câştige pâinea cea de toate zilele.

N'a cunoscut durerile de cap, ivite din cauza oboselii fizice când n'ai un ban ca să cumperi un praf tămăduitor dela farmacie.

Camaraderia dintre studente şi studenţi a fost înjosită punându-se în sarcina ei neseriozitatea şi uşurătatea din care se desfac pe urmă celelalte fapte imorale.

Viaţa comună la Universitate creiază familiaritatea binefăcătoare.

Soare era convins că în viaţa studentelor, între zidurile Universităţii şi în afară de ele, nu s'au ofilit trandafirii virtuţilor.

Convingerea aceasta şi-o făcuse el, vizitând căminele studentelor, dar mai ales observându-le viaţa lor zilnică.

Soare a înţeles că tinereţea este zglobie şi chiar zburdalnică. Zglobie ca un izvor limpede, lesne curgător peste prundişul ce arată lumii seninătatea apei. Zburdalnică asemeni unui zbor de pasări când trece peste ierburile luncii.

Şi unde i s'ar fi părut lui că o umbră subţire de nor

a îndoelii prinde să se afirme, acolo ar fi intervenit personal.

Soare cunoștea și el prietenia unei studente, colegă de facultate. Din discuțiile ce se înfiripa cu dânsa el simțea o virtute mai mult crescând.

Adesea ori ies amândoi dela Universitate. Atunci o conduce până acasă. Și dacă discuția nu e terminată stau în poartă până o termină.

Un om, cu ochiul bolnav, dacă ar privi la dânșii, ar vedea în închipuirea lui gesturi de ademeniri și promisiuni, ce-și fac acești tineri, amândoi frumoși: unul ca un arhanghel, celălalt ca un heruvim.

Omul cu ochiul bolnav nu poate să înțeleagă că între doi tineri de sex contrar poate să se cimenteze prietenie și de aici apropiere în numele unui ideal comun.

Soare nu asculta șoaptele rostite de guri pătimașe.

Pe un singur drum calcă: pe drumul virtuților. De pe acest drum nu-l abate nici moartea.

De când Soare poartă toiagul de președinte al studenților, numărul studenților a sporit la audierea cursurilor.

In afară de aceasta, sălile unde se țin conferințele publice, gem de numărul studenților prezenți. Ei își dau seama că învățătura binefăcătoare nu se găsește numai la Universitate.

Potirul dumnezeesc cu împărtășirile din știința vremelnică a lumii se găsește în orice altar de cultură.

Ceea ce în mic, înjghebase Soare în satele megieșe ale Gorganilor, înființând pe când era în liceu, case de cetire, acum aceste jertfelnice de cultură generală și mai mari, iau ființă în mai multe sate.

Fiecare student prezenta președintelui darea de seamă asupra activității lui, din timpul vacanțelor, când avea posibilitatea să activeze.

Soare își accentua credința ce îl stăpânea în orice împrejurare, afirmând că studentul răsărit dela sate nu trebue să se rupă de sufletul satului.

Binefacerea să se coboare de sus pe pământ.

S'a împământenit la Universitate credința că superioritatea fie a individului, fie a unei grupări, o determină munca creatoare. Cu cât un om muncește mai cu folos în interesul altora, cu atât este mai superior față de altul.

Libertatea muncei este libertatea spiritului. Diferențierea între indivizi nu poate să fie determinată decât de muncă. Cine se scoală mai de dimineață și se culcă mai târziu, ca să-și sporească ceasurile de muncă, față de omul trândav, care nu știe cât de lungă este ziua anului, acela își trăește superioritatea spiritului.

Soare înțelegea și diferența de rasă. Dar aprecia numai munca, acest har divin prin care omul se comunică cu Dumnezeu. Puterea uriașă o are numai munca românească peste tot pământul românesc.

Cu cât această muncă românească e mai intensă cu atât roadele muncii sunt mai hrănitoare, cu atât mai mult se întinde energia sporită a sufletului românesc, să birue alte respirații străine de suflarea noastră. Nu ciomagul omoară spiritul. Nu geamurile sparte dela prăvălii. Munca confirmă dreptul nostru de existență în largul hotarelor românești. Majoritatea numărului aduce un drept de stăpânire. Dar menținerea acestui drept îi pecetluește viața vie a fiecăruia dintre noi românii.

Soare a semnat următorul apel, afișat pe toate sălile Universității:

Tu, student, foc cu vâlvătăi de visuri, bogat în aspirații, suflet neprihănit, ia cartea și cetește. Cultivă-te ceas cu ceas, zi după zi, an după an.

Adună în tezaurul minții tale bogățiile științii. Fii superior prin aceea ce valorezi, tu.

Avântul tău este ca avântul primăverii. Pământul încolțește iarbă; tu stăpânești dorul de a trăi. Pomii înfloresc; tu simți în suflet crescând virtuțile

Oricât ar fi primăvara de făgăduitoare, ea așteaptă vara ca să-și coacă roadele.

Tu, student, așteaptă anii vieții tale, cari vor veni, ca să-ți dai roadele, să le mănânce pruncii, să le guste copiii, să se sature oamenii maturi, să se îndulcească bătrânii.

Ai timp destul ca să-ți arăți semnele destoiniciei.

Până atunci cercetează cărările înaintașilor tăi. Șterge colbul de pe cronici, deschide-le și soarbe-le nectarul.

Ridică-ți pălăria înaintea unui profesor bătrân. Dacă îl întâlnești în cale, dă-te la o parte ca să treacă el întâi.

Fii lumina adevărului tău și a neamului din care faci parte.

Acum ești pom răsădit în pământul societății românești. Primește apa cea bună, pe care alții ți-o toarnă la rădăcină ca să te adâncești în pământ, să-ți crească curajul faptelor bune, așa cum cresc ramurile unui pom.

Ascultă pe mai marii tăi, te razemă pe profesorii tăi, ca vița de arac.

Să fii tare atunci când furtunile vieții vor să te rupă, ca să nu te smulgă din rădăcină.

Și codrii de stejar, n'au fost cât veacurile copaci mari. Codrii au răsărit din miezul atâtor ghinde, au fost și ei pui mici, au așteptat an cu an, decenii după decenii, ca să ajungă cu podoaba lor de astăzi codri de stejari cutremurători, cari înfioară.

DIN STEJAR, STEJAR RĂSARE

La examenul pe care l-a dat Soare pentru absolvirea cursurilor dela Universitate, a atras atenţia profesorilor cu cunoştinţele bogate pe care le poseda, cu discernământul minţii şi cu entuziasmul ce înflăcăra expunerea lui.

Cu acest prilej s'a înfrăţit mânile calde ale profesorilor cu ale elevului, au lăcrimat ochii de bucurie şi la profesori şi la elev.

Soare a luat licenţa dela facultatea de litere, cu specialitatea în istorie.

Colegii de Universitate i-au mulţumit pentru neţărmurita muncă şi dragoste ce a arătat faţă de studenţi, în calitate de preşedinte.

Când a trecut pe sală şi dincolo de uşa Universităţii cu gândul să coboare în stradă, i s'a părut că o lumină mai vie îmbracă lumea şi el pare mai înalt.

Soare s'a înălţat pe a patra treaptă a vieţii care duce la lumina vieţii cea adevărată.

In faţa Universităţii, studentele îl aşteptau cu buchete de flori în mână. Este singura răsplată pe care ele o pot da fostului preşedinte.

De astădată toţi au înţeles că biruinţa lui Soare este biruinţa Universităţii.

Soare de mult s'a convins că el poate să fie folositor neamului de acum înainte, nu prin postul mare pe care îl va ocupa, ci prin puterea de muncă pe care va desfăşura-o.

Ceea ce a învăţat Soare, la vârsta lui, îi dă posibilitate să se aşeze acolo, de unde poate împărtăşi lumină şi altora.

Neavând experienţa vieţii el nu cere post de conducere, el nu chiue să strângă poporul lângă el.

Sunt alții îmbătrâniți în virtute și în deprinderi bune.

Aceștia pot să stăpânească mulțimea.

Soare vrea o catedră de istorie, singurul altar unde se simte vrednic ca să urce.

Și azi ca și alte dăți s'a dus dela Universitate direct acasă.

Suind treptele la etajul al doilea o presimțire neagră i-a fulgerat inima. Un gol enorm a simțit că se deschide în sufletul lui. S'a oprit o clipă să respire, toată fruntea îi era încărcată cu broboane de sudoare.

Cu greutatea pașilor urcă treptele câte mai erau până sus.

Clampa dela ușă i s'a părut de ghiață. Grăbit descuie ușa.

Din urmă îl ajunge factorul poștal. Ii dă telegrama venită pe numele lui. Inainte de a o desface și-a închipuit că poate să fie o telegramă de felicitare trimisă pentru succesul examenelor.

Cetind-o îi răsar fulgerile morții în ochi:

Vino, fratele Gheorghe mort.

Tata

Niciodată Soare în viață n'a fost mai singur pe lume decât acum când primește această telegramă.

A murit unchiul Gheorghe Bălună.

Cu ochii duși la o deschizătură de zare, uitându-se pe fereastră, vede cu închipuirea cum se prăbușește un stejar la pământ. Dincolo de acest stejar se înalță alt stejar tânăr cu ramurile lui cuprinzând albastrul cerului: din stejar, stejar răsare.

Cu cel dintâi tren Soare pleacă din București la Gorgani. Până acasă i s'a părut drumul mai lung. Trenul parcă abea se mișca.

Tot timpul nu s'a ridicat de pe locul pe care l-a ocupat în tren. S'a frământat cu sufletul ca într'un

cuptor de foc neştiind cauza morţii, a acestui român, tare cât un leu.

Dela gara din Gorgani până acasă a aflat pricina morţii:

S'a rupt scara pe când urca în pod şi în prăbuşirea lui, unchiul Gheorghe Bălună şi-a fracturat baza craniului.

Moartea lui a fost un trăsnet venit din senin.

Dela poartă, intrând în ogradă, a văzut printre ferestrele deschise, arzând patru lumânări. Erau lumânările aprinse ce-l străjuiau pe drumul veşniciei.

Descoperit, i-a sărutat mâna, apoi privindu-l încremenit îşi aduse aminte de viaţa petrecută laolaltă.

Ii trece pe dinainte rând pe rând icoanele atâtor zile călătorite. Desprinde glasul acestui român. Ca din alte zarişti îi sună în urechi ca o minune, acum pentru a doua oară, toate învăţăturile, ce i le-a dat pe vremuri.

Soare îşi trăeşte fiinţa împăcată.

Totdeauna l-a ascultat.

Glasul lui Gheorghe Bălună a fost clopotul chemător la datorie.

In inima lui a încăput atâta iubire de neam, încât nici moartea nu poate s'o stingă.

Preoţii încep slujba îngropării: veşnica lui pomenire...

Plânge satul Gorgani. Lăcrămează frunzele copacilor.

Dumnezeu să-l ierte şi să-i fie ţărâna uşoară.

LA PLUGUL LUMINII

La liceul din capitala judeţului, îşi inaugurează cursul de istorie a românilor, profesorul Soare Bălună în faţa directorului, a profesorilor şi a elevilor:

Domnule director,
Domnilor profesori,
Iubiţi elevi,

Păşesc astăzi în acest templu de cultură, pe drumul înaintaşilor noştri, al profesorilor harnici cari şi-au dat inima şi sufletul întreg elevilor, pentru ca să-i crească, să-i facă buni români, să-i lumineze întru folosul şi cinstea neamului românesc.

O catedră de profesor este un izvor de cultură şi de ştiinţă. Catedra este vie numai atâta vreme cât bate în ea un suflet şi o inimă. Sufletul şi inima sunt ale profesorului.

Ca profesor de istorie păstrez depozitul de virtuţi al acestui neam, cu faptele săvârşite pe acest pământ românesc dela începutul fiinţii neamului şi până astăzi.

Aceste virtuţi trăesc în noi şi se întăresc în noi.

Din potirul virtuţilor se împărtăşesc urmaşii ca să se întărească.

Lumina vieţii noastre să lumineze...